

NÉPFRONTPOLITIKA ÉS KOALÍCIÓS ELLENTÉTEK

SZEGEDEN ÉS CSONGRÁD MEGYÉBEN

1944-1945-BEN

/1944. október - 1945. nyara/

Bölcészdoktori disszertáció

Készítette: KANYÓ FERENC

középiskolai tanár

Támát adta: Dr. RÁCZ JÁNOS

tanszékvezető egyetemi docens

SZEGED, 1971.

B E V E Z E T Ő

A második világháborúban hazánk az utóbbi évszázadok egyik legsúlyosabb katasztrófáját élte át. A bukott háborúban Hitler utolsó csatlósa maradt, romokban hevert és kifosztották a német fasiszták. Egy évszázad szorgos munkájának gyümölcsét pusztította el a világháború. A veszített háború népünk egy milli/ halottjába és rokkantjába került. A magyar fasiszták háborús politikája megrendítette államiságunk alapjait. A tragikus helyzetből csak a nemzeti összefogás vezethette ki az országot. A Magyar Front létrehozásával erre már tettek kísérletet a demokratikus erők a német megszállás után, 1944. májusától. A Magyar Front azonban - több objektív és szubjektív tényező miatt - nem tudta teljesíteni feladatát: az ellenállási mozgalom megszervezését és irányítását. Így a tényleges népfront csak a felszabadult területen születhetett meg a Vörös Hadsereg felszabadítása nyomán kialakult lehetőség és forradalmi lendület alapján.

Az ország belső helyzetének és a nemzetközi körülményeknek megfelelő népfrontpolitikát a Magyar Kommunista Párt dolgozta ki. A párt felszabadulás utáni stratégiája és taktikája a Kommunista Internacionálé 1935-ben elfogadott irányvonalára épült. A VII. kongresszus határozatainál azonban nem rekedt meg, hanem az új viszonyokra, az ország sajátosságaira alkalmazva továbbfejlesztette a kongresszus irányelveit.

A történelmi helyzet reális elemzéséből kiindulva azal számoltak a párt vezetői, hogy a népfront megterem-

tése és a népfront programjának gyakorlati végrehajtása a demokratikus forradalom kibontakozását segíti majd elő. Elsősorban az átalakulás kezdeti szakaszának nemzeti jellegét hangsúlyozták, és a volt Horthy-rendszernek kezdetben csak részleges összeomlásával számoltak, Ezt kívánták átalakítani demokratikus forradalommá, és ennek megfelelően megjelölték azokat a feladatokat, amelyeknek végrehajtása a polgári demokrácián túlmutató népi demokráciát alapozza meg. A proletárdiktatúra elérését tehát hosszú folyamatnak tekintették. Ebből eredően óvtak minden előreszaladástól, minden túlzó radikalizmustól. Sőt hozzátették: "Nem helyes, hogy radikalizmusunknak csak az szab határt, hogy most nem akarunk szocializmust." ^{1.} A párt vezetői helyesen elhatárolták magukat az ultrabaloldali, azonnali proletárdiktatúrát hirdető elemektől, leszögezve, hogy a demokratikus Magyarország nem irányul a magántulajdon megdöntésére. Az indulási program - amely a népi demokratikus forradalom programja -, tehát messzemenően tekintetbe vette a forradalom kibontakozásának adott feltételeit, a nemzeti függetlenségi harc követelményeit. ^{2.}

Az ország akkori állapotából következett a párt széles alapokon nyugvó népfrontpolitikája, amely a legszélesebb alapú nemzeti összefogást jelentette. Ez nem csupán a függetlenségi mozgalom pártjaira korlátozódott, hanem a Horthy-hadseregnek a németellenes harc szempontjából számba jöhető rétegeire és személyiségeire, valamint a demokratikus és németellenes pártonkívüliekre is. Ez is jelzi, milyen nagy utat tett meg a harmincas évek közepétől a népfront gondolata és gyakorlata. Akkor még a liberális pár-

tok bevonása is merész tervnek tűnt, hiszen kifejezetten a burzsoázia egyik csoportját, egyben a baloldal korábbi ellenfeleit képviselték. Magyarország második világháborús szereplése azonban újabb rétegeket tett érdekeltté az ország függetlenségének védelmében és ez lehetővé tette a népfrontpolitika kiszélesítését. ^{3.}

A párt nemcsak a háború utáni demokratikus fordulat programját dolgozta ki 1944 őszén, hanem kijelölte a szocializmusba való átmenet, átnövés útját is. Számbavette azokat a legfontosabb tényezőket, amelyek a forradalom további fejlődésének útját meghatározták. Mindenekelőtt azal számoltak, hogy a szocialista átalakulás végrehajtása viszonylag lassú, feltehetően több éves, fokozatos folyamat lesz. Ennek során nem kell az államhatalmat megdönteni, mert a szocializmus győzelme nem egy új forradalom eredménye, hanem a demokratikus fordulat betetőzése, kiteljesedése lesz. A szocializmus békés úton való kivívása a polgárháború elkerülésének lehetőségét jelentette a párt programjában. Ez az osztályszövetség kérdését is újszerűen vetette fel. Addig azon volt a hangsúly, hogy a munkásosztály a fasiszmus elleni harcban széles osztályszövetséget hozhat létre. A pártnak az a feladata, hogy segítse tovább vinni a szövetségeket abba az irányba, amit a demokratikus program követel. A szocializmusért vívott harc pedig nem fog feltétlenül együtt járni a népfront-politika feladásával. Csupán arról volt szó, hogy az első időszakban az egységsfront Hitler és a magyar fasiszták ellen irányul, később pedig az egész burzsoázia ellen kell majd küzdeni. Ha nem is világosan kimunkálva, megfogalmazva, de a cél az volt,

hogy a szocializmusért vívott küzdelem frontja létrejőjön anélkül, hogy lemorzsolódnának róla azok a rétegek, amelyek bekapcsolódtak ugyan az antifasiszta küzdelembe, de még nem voltak szocialisták. A szövetséges társadalmi rétegeket lassú, türelmes munkával kívánták meggyőzni arról, hogy a szocializmus az ő érdekük is. Ez a haladás a szocializmus felé kétséggel lassabb, mint a polgárháborús út, de fájdalommentesebb és humánusabb. A népfrontpolitika tehát a szocializmus győzelemre juttatásának a politikája is. ^{4.}

Témánk szempontjából a népfront-politika kezdeti időszakát vizsgáljuk Szeged és Csongrád megye viszonylatában. Ekkor még a legszélesebb alapú nemzeti összefogás helyi és országos megszervezésén fáradoztak a demokratikus erők, majd a közösen elfogadott program alapján megkezdték tevékenységüket. Munkánkban ezt az időszakot vizsgáljuk.

I. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front
létrejötté Szegeden és Csongrád megyében

1./ A népfront-politika értelmezése

Az elsőként felszabadult Tiszántúlon és az Alföldön kellett a politikai összefogás lépéseit megtenni. Ez kezdetben nehézségeket okozott. A helyi politikai vezetők jelentős része nem ismerte a népfrontpolitika elvét és gyakorlatát. A felszabadulás utáni társadalmi-politikai fejlődés nem is ebbe az irányba mutatott. Az addig elnyomott forradalmi erők gyorsan aktivizálódtak, kezdetben öntevékenyen, majd a Kommunista Párt vezetésével hozzáálltak az új élet megszervezéséhez. Igen hamar olyan hatalomra és befolyásra tettek szert, hogy nélkülük és ellenük már nem lehetett új államiséget teremteni. Ugyanakkor már az első naptól fennállt a veszélye, hogy a népmozgalmak szervezői és vezetői elutasítják a nemzeti összefogás gondolatát, a történelmi igazságtevés és a kezdeményezés jogán kisajátítják a politikai élet vezetését.

Főként az 1919-es kommunisták körében volt olyan várakozás, hogy a párt egy új Tanácsköztársaság megteremtését tűzi ki célul. Ezért is nélkülözhetetlen volt a tudatos politikai erő, az országos politikai vezetők bekapcsolódása a politikai munkába, és az új demokratikus államiség megteremtésébe. Ezzel együtt az ösztönös forradalmi elemeknek - minden pozitív vonásuk megőrzése mellett - határozott, tudatos irányt kellett szabni.

Szabó Bálint a már idézett tanulmányában a párt irányvonalával kapcsolatban utal arra, hogy "a párttagság viszony-

lag jelentős része nem értette a párt vezetőségének politikáját, a helyi vezetők közül sokan a szocializmus "azonnali bevezetésére" törekedtek." ⁵. A Csongrád megyei és szegedi tapasztalatok is igazolják ezt a megállapítást. A felszabadulást követő időszakban a népfrontpolitika meg nem értésére utal több tény is.

Az első meginduló lapok a kommunista párt helyi csoportjának lapjai voltak. A Szegedi Népakarat 1944. október 18 - október 27 között a KMP Szegedi Csoportja napilapjaként jelent meg. /9 száma került kiadásra/ A Vásárhely Népe 1944. október 23 - november 4. között a KMP Hódmezővásárhelyi Csoportja napilapjaként indult. /11 szám jelent meg így/ Magyar Népakarat címmel jelent meg Szentesen napilap 1944. október 18-án a Magyarországi Kommunisták Szentesi Pártja /sic!/ kiadásában /néhány száma jelent meg/. ⁶. Az első újságok pártlap jellege természetes, mert a kommunisták álltak először talpra. Mégis a népfrontpolitikának, a nemzeti összefogás gondolatának a népfrontlapok feleltek meg. A Délmagyarország 1944. november 19-én népfrontlapként indult, ugyanígy a Magyar Alföld Szentesen 1945. február 7-én. Hódmezővásárhelyen a Vásárhely Népe folyamatosan megjelent. 1944. november 4-e után a Fasizmus elleni Blokk napilapjaként /5 szám így!/, majd 1944. november 11-től kiadó feltüntetése nélkül. A lap birtokosa azonban továbbra is az MKP maradt. Az MNFF formális megalakulása után a lap helyzete is tisztázásra várt. 1944. december 5-én az MKP vezetői levélben fordultak a Központi Bizottsághoz - tulajdonképpen a szegedi Központi Vezetőséghez - tanácsot kérve: "Kivánalmak merültek fel a pártok részéről, hogy az

eddig a Kommunista Párt tulajdonát képező Vásárhely Népe című napilap szőröstől-bőröstől az MNFF tulajdonát képezze. Természetes mi a legnagyobb ragaszkodásunkat tanúsítjuk, hogy a lap továbbra is a mi tulajdonunk maradjon." 7. A válasz nem ismeretes, de feltehető, hogy a Központi Vezetőség javaslatára tartotta meg a tulajdonjogot az MKP, formailag azonban átalakult a Vásárhely Népe az MNFF lapjává.

Az MKP szervezetek létrejötte után a párttagok mélyreható változást követeltek, a proletárdiktatúra irányába való haladást sürgették. Szegeden a párt legális újjászervezése lényegében a proletárdiktatúrára való irányvétel, de mindenképpen a párt Központi Vezetőségének irányvonalánál radikálisabb politika jegyében indult meg. Már pedig a szegedi pártszervezetnek kulcsfontosságú szerepe volt, mert az MKP Központi Vezetősége itt szerveződött újjá és egy hónapig itt tevékenykedett. Az MKP programját is a szegedi pártszervezet vitatta meg 1944. november 19-én. A programvita világosan jelzi a bizonytalankodást. A pártvezetőség korábbi álláspontját az önkritikus titkári bevezető mutatja: "Én sem láttam tisztán. Most már megérttem a programot. El kell fogadni a Központi Bizottság [Vezetőség] kidolgozott akcióprogramját, mert jelenleg ez a legjárhatóbb út ... Réálpolitikát kell folytatnunk, ... nem szabad megkockáztatnunk, hogy szovjetet rendezzünk be, mert ehhez nincs erőnk ... Ha meg akaránk csinálni a kommunizmust, azt lát-nánk, hogy ez nem menne." Révai József programindokolásában az antifasiszta harcot jelölte meg legfontosabb feladatnak. Erre egy közbekiáltó a Vörös Hadsereg megszervezését

követelte. ^{8.} A Szegedi Népakarat több cikke Horthy és a horthysták ellen irányította a fő tüzet, és a politikai egyenlőség mellett a gazdasági egyenlőség mellett is hitet tett. ^{9.}

A megye számos helységében is ennek megfelelő politikai gyakorlatot igyekeztek kialakítani. 1944. november 9-én tartott területi értekezleten az MKP hódmezővásárhelyi titkára, Oláh Mihály kijelentette, hogy "az MKP százszázalékig a hatalom birtokosa, ... minden fontosabb pozíciót a kezében tart," már kisajátítást, bizonyos államosítást is megvalósítottak. Pontosabban üzemek, kereskedelmi egységek, épületek párttagjdonba vételéről volt szó. Még "a fasiszták által otthagyt 400 hold földet [is] jól felszerelve /traktorokkal ellátva/ a Kommunista Párt a maga számára bekebelezte." ^{10.} Ugyancsak Hódmezővásárhelyen a felszabadulást követően "vörös őrség" is alakult a polgárőrséggel egy időben. Ehhez a példát az 1919-es Tanácsköztársaság tapasztalataiból meritették. A vörös őrség parancsnoka Boros János kőművessegéd volt. A karhatalomnak ez a kettőssége sokáig nem állhatott fenn. Az emigrációból hazaérkezett kommunista vezetők javaslatára a vörös őrség 1944. október 24-én feloszlott, feladatát a polgárőrség vette át. Tagjainak a vörös karszalag viselését megtiltották. ^{11.}

A szentesi Magyar Népakarat 1944. október 18-i számában arról írt, hogy "a Kommunizmus a felszabadító vörös hadsereg nyomán Magyarország felszabadított területein kivívta a győzelmét." ^{12.} Csongrádon az MKP vezetője a szerveződő Független Kisgazdapárt és a Polgári Demokrata Párt vezetőit reakciós, klerikális beállítottságúaknak nevezte, akik el-

len harcolni kell. 13.

- A népfrontpolitika meg nem értésére utal a másik véglet is, amely már valamivel később - a pártalakulások idején - jelentkezett. Vass Zoltán így emlékezik erre: "Valahogyan hibásan abból a nézetből indultak ki a szegedi elvtársak, hogy a népfrontot úgy kell értelmezni, hogy minden párt együtt lesz. Önálló párt nem lesz..." 14.

Az MKP politikája és a népfrontpolitika szempontjából fontos volt, hogy a helytelen értelmezéseket és az elvi bizonytalanságokat leküzdjék, és a párt központi vezetőségének helyes álláspontja érvényesüljön.

A felszabadulás után - elsőként a párt vezetői közül - Vass Zoltán érkezett Szegedre. A népfrontpolitikát részletesen kifejtette, ezt tükrözi a Szegedi Népakarat első száma is: "Félre kell ma tenni mindent, ami a magyart a magyartól elválasztja. Az új Magyarország érdekében össze kell hogy fogjanak a pártok, az egyházak, a társadalmi egyesületek; össze kell fogjon a munkás, a paraszt, a kisiparosság, a középosztály, a gyáros, a földbirtokos." 15.

Az 1944. november elején Szegeden létrejött MKP Központi Vezetőség nagy erőfeszítéseket tett - személyesen Vass Zoltán, Révai József, Gerő Ernő és mások -, hogy a népfrontpolitika lényegét megértsék a pártszervezetek és ennek megfelelő politikát folytathassanak. 1944. november 9-én a Központi Vezetőség együttes ülést tartott a szegedi, hódmezővásárhelyi és makói szervezetek vezetőségeivel. Ezen Gerő Ernő értékelve az eddigi munkát hangsúlyozta: "... a hibáktól eltekintve a legtöbb helyen helyes irányt vettünk. A párt irányvonalának kérdését kell elsősorban tiszt-

tázni. Voltak irányzatok, de nem helyesek. Meg kell valósítani a szocializmust, ilyen irányban tapogatóztak az elvtársak." A párt irányvonala most nem ez, hanem a népfrontpolitika, amelynek lényegét körülhatárolta: "A fő feladat most a fasizmus elleni harc ... és a helyreállítás, az építés. A kommunista párt ezeket a feladatokat nem oldhatja meg egyedül, mint vezető erő kell, hogy fellépjünk, [és] ki kell alakítanunk egy demokratikus egyesülést, ... melyben együtt dolgozunk minden haladó szellemű demokratával, akiknek szívügyük a szabad, független, haladó Magyarország. Az egyesülés neve: Magyar Nemzeti Függetlenségi Front." 16.

Gerő Ernő útmutatásából se derült ki pontosan, hogy a MNFF-on belül a pártformációt hogyan érti, hogyan képzei el, csak a "demokratikus egyesülés" formáját hangsúlyozta. Arról nem beszélt, hogy milyen pártokkal történjen az együttműködés és hogyan. Közelebb vitt a konkrét értelmezéshez - mert a pártszervezeteknek erre volt szükségük - Révai József "Beköszöntője" a Délmagyarország első számában november 19-én. Itt már az 1944. március 19-e után Budapesten létrejött Magyar Frontra hivatkozva öt párt összefogásáról írt: az MKP, SZDP, FKP és NPP szerepelt ebben. Az ötödik párt még bizonytalan volt. Révai is "egy katolikus-demokrata csoportról" szólt. Ez a bizonytalanság az ötödik pártot illetően még egy ideig fennállt, és Polgári Demokrata Párt néven csatlakozott a népfronthoz.

Végül 1944. november 19-én a pártprogram vitájának lezárásaként a szegedi pártalapszervezet határozatként fogadta el a programot. Ez kérlelhetetlen harcot hirdetett a nyilasok ellen, a független, demokratikus népi Magyarország meg-

valósításáért és a szegedi kommunisták kötelességévé tette "minden erejükkal odahatni, hogy a többi demokratikus, német-ellenes pártok részvételével megalakuljon a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front szegedi bizottsága." 17.

2./ Az MNFF létrejötte Szegeden

Az alapelvek tisztázása után a Függetlenségi Front szervezése november második felében felgyorsult. Fontos körülmény volt, hogy az MKP egyes szervezeteiben meglévő elvi bizonytalanság ellenére a párt kezdettől fogva a népfrontpolitika alapján törekedett megindítani az életet. Monopóliumhelyzetével nem élt vissza, sőt maga működött közre a demokratikus pártok helyi szervezeteinek létrehozásában.

Az MNFF létrehozásának azonban megvoltak az elvi feltételei. Mindenekelőtt meg kellett szervezni a munkásságot, amely a népfront vezető ereje -, és ezt csak a legális Kommunista Párt végezhetette el megfelelő szervezettség mellett. Szükség volt továbbá olyan világos program megfogalmazására, amely összhangban van az ország előtt álló feladatok végrehajtásával, figyelembe veszi az erőviszonyokat, és egyben biztosítja, hogy a tömegek spontán tevékenysége tudatos-sá váljon. Csak ezután kerülhetett sor a nemzeti összefogás feltételeinek és kereteinek megteremtésére, amely minden antifasiszta demokratikus erő felsorakoztatását jelentette a munkásosztály mögé. 18. Mindezt össze kellett kapcsolni a demokratikus tömegmozgalom szervezésével, kibontakoztatásával. A helyi népi szervekre való támaszkodás különösen a rend helyreállításában, a termelő munka megindításában, a

közigazgatás és közellátás megszervezésében volt jelentős, de ezzel együtt a politikai élet megindításában és kiszélesítésében is alapvető tényező volt. A demokratikus népmozgalom és a kommunisták mozgósító erőként való jelentkezése együttesen teremtett kedvező feltételt a demokratikus pártok szervezeteinek megalakulásához, a népfront létrejöttéhez.

A kommunista párt szegedi csoportjának megszervezése már a város felszabadulása előtti napon megindult. 1944. október 10-én a kommunista mozgalom helyi vezetői kimondták a Kommunisták Magyarországi Pártja Szegedi Csoportjának megalakulását.^{19.} A pártszervezet azonban ténylegesen csak október 18-án jött létre, s október 19-én választott vezetőséget. A szervezőmunka eredményességét mutatta, hogy már október 26-án a szegedi kommunisták megtartották az első legális taggyűlést. A párt szervezeteinek létrehozására irányuló tevékenység ezenkívül kiterjedt a várost környező községekre, falvakra, tanyákra is, s ezen a településeken november elején már teljes erővel folyt a szervezés. November közepére Szegeden és környékén már jól szervezett kommunista pártalapszervezeteket sikerült kiépíteni. Erre az időszakra a párt programmal rendelkezett, amely a távlati és közéleti feladatokat egyaránt tartalmazta.^{20.} A népfrontpolitika szempontjából az is fontos, volt, hogy 1944. november 9-én Szegeden rendezett kibővített tanácskozáson kimondták, hogy a párt neve: Magyar Kommunista Párt. Ezzel egyidejűleg megszüntettek minden egyéb elnevezést, amelyet a felszabadított területeken tevékenykedő kommunista pártszervezetek használtak. Mutatja ennek jelentőségét, hogy a Kisgazdapárt szegedi elnöke,

Dr. Balogh István, később a kommunistákkal való összefogást ezzel is indokolta: "itt nem egy kommunista pártról van szó [a Kommunisták Magyarországi Pártjáról], hanem a Magyar Kommunista Pártról, mely a magyarság érdekeit éppen úgy szíven viseli és azokért harcolni kész, mint mi mindannyian!" ^{21.} A párt mozgósító erejét, mozgási lehetőségét tehát ez is növelte.

A demokratikus tömegmozgalom keretében különösen a népgyűléseknek volt nagy szerepük az új demokratikus állam helyi szerveinek létrehozásában, a párt népfrontpolitikájának megismertetésében és propagálásában. Ebből merítették felhatalmazást a tömegek élén álló kommunista vezetők, hogy a szükséges intézkedéseket megtegyék. Ezért volt nagy jelentősége 1944. október 18-án, a város felszabadulása után egy héttel az első szegedi nagygyűlésnek. Még csak a Kommunista Párt létezett, de ezt már a "kommunisták, szociáldemokraták, kiskgazdák és a kereszténypártiak" összefogása jegyében rendezték. Vass Zoltán, a nagygyűlés szónoka a népfrontpolitikát fejtette ki. Az új, független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtése érdekében felhívta a pártok, társadalmi intézmények képviselőit, csatlakozzanak a kommunisták javaslatához, kezdjenek aktív politikai tevékenységet. ^{22.} 1944. október 23-án Kiskundorozsmán rendezett nagygyűlést a párt, szintén a népfrontpolitika jegyében: "hajlotthátú földmunkások, naptól eszerzett arcú építőmunkások, nyomorban összetört, fiatal, egyszerű prolilányok jöttek össze ifjú munkásokkal és a letűnt rendszer által mélyen sújtott kiskgazdákkal" - olvasható az egykorú tudósításban. ^{23.}

A Szeged környéki községekben és falvakban a párt-szervezéssel egyidőben került sor a nagygyűlésekre. A

földmunkásságot és a parasztságot a független, demokratikus Magyarország felépítése jegyében szervezték a kommunisták. A nagygyűléseken új községi előljáráásokat választottak olyan személyekből, akik a nép bizalmát birták, a régi rendszerben nem exponálták magukat, vagy a párthoz tartoztak, vagy a párt programját elfogadták és azt képviselték. Itt került sor a polgárőrségek megszervezésére is. Szegedről irányítva tartottak nagygyűlést 1944. novemberében Algyőn, Alsóközponton, Felsőközponton, Szatymazon, Sándorfalván és Tápén. Algyőn pl. november 5-én a régi fasizista érzelmű községi vezetőséget eltávolították a helyéről, a kommunisták az addig megfélemlített és félelemben tartott lakosságot pedig hatásos nagygyűlés keretében nyerték meg a párt programjának.²⁴ Az első lapokban is állandóan jelentek meg cikkek, amelyekben a demokratikus pártok létrehozására buzdították a kommunisták. Általában a politikai élet megindításában kezdeményezően léptek fel.²⁵

A kommunista párt szervezésének következtében a parasztság megmozdult. A szegedi polgárság azonban sokáig bánultságban maradt. A felszabadulás utáni időben a forradalomtól reszketett. Vezetői a Vörös Hadsereg elől elmenekültek. Politikai bánultságához hozzájárult a felszabadulás előtti exponált szerepe is. Ezért az MKP szegedi vezetői hiába fordultak a polgársághoz több ízben is felhívással, hogy alakítsa egy "szövetséget", tömörüljön politikai pártba vagy tömegszervezetbe. Az eredménytelen felhívások után november elején az MKP vezetői Szegeden személyesen keresték fel az itthon maradt, közismert, tekintélyes és felhasználható vezetőket a népfront szervezése és egy közös népfrontlap megindítása érdekében. Tárgyaltak Majláthy Béla római

kat. főtisztelendővel /a kereskedelmi iskola hitoktatójával/, Egyessy Lajos nyugdíjas tanárral és Szabó Lóránt evangélikus hittanárral, /a Klauzál Gábor és Baross Gábor gimnázium evang. hitoktatójával/ a Pedagógus Szakszervezet későbbi vezetőjével, aki 1945. májusától Dr. Becker Vendel helyett tankerületi főigazgató lett. Ez az első kísérlet a népfront megteremtésére és a népfrontlap megindítására nem hozott eredményt.²⁶ A kudarc oka 1944. november 9-e előtt az volt, hogy még az MKP szegedi vezetői sem látták elég világosan a népfront lényegét, a polgárságot szövetség, tömegszervezet létrehozására inspirálták, nem pedig egy határozott politikai párt megteremtésére. A döntő azonban a polgárság passzivitása és a közügyektől való visszahúzódása volt. Amikor a polgári erők látták, hogy a felszabadító szovjet csapatok a társadalmi viszonyok megváltoztatását a magyar nép belügyének tekintik, és széles körben megismerték a kommunisták programját, csak akkor kezdtek feléledni, politikailag újjászerveződni.

1944. november 9-től azonban már jelentős változás figyelhető meg a népfront fejlődésében. A Külföldi Bizottság Szegedre érkezett tagjai is fontos feladatuknak tekintették a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front megalakítását. A személyes tárgyalásokat a továbbiakban ők folytatták, természetesen a szegedi kommunista pártszervezet teljes támogatásával. Gerő Ernő 1944. november 7-én a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 27. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen már kijelentette: "Erről a tribünről a Magyar Kommunista Párt vezetősége nevében felszólítást intézek a szociáldemokrata párt vezetőihez, a kisgazdapárthoz és az összes haladó pártokhoz, kezdjék meg és folytassák működésü-

ket." 27. Ezekben a napokban kapcsolódott be a Függetlenségi Front megalakításának előkészületeibe Révai József, aki irányító szerepet játszott a további eseményekben. Viszonylag hamar szót értett a város polgári rétegeinek képviselőivel is. 28. A november 9-i területi értekezlet is az egyik legfontosabb teendőnek, a demokratikus erők összefogási folyamatának meggyorsítását jelölte meg.

Révai József a szerveződő Nemzeti Parasztpárt vezetőjével, Erdei Ferencsel vette fel először a kapcsolatot. Ezután abban fogtak össze, hogy a többi baloldali demokratikus pártot felserkentsék. Ekkor még sem az SZDP, sem a Kisgazdapárt nem mozgolódott. 29. A politikai kibontakozás tehát elég nehezen ment. A demokratikus pártok is Budapest felé tekintettek, innen várták a kibontakozást. A Délmagyarország 1944. november 19-i első számában némi elkeseredéssel írja: "Majd másfél hónappal Szeged felszabadulása után még csak az MKP és a Parasztpárt lépett föl. Ez is kiáltó bizonyítéka a magyar demokrácia gyengeségének és elnyomottságának. Még demokratikus pártjaink is olyanok voltak a régi feudális és fasiszta uralom alatt, hogy legnagyobbreszt nem a nép helyi szervezeteire épültek, ezért nem tudnak most központi vezetőség nélkül talpraállni és részt venni a helyi önkormányzatok életében..." "Szükséges és történelmi jelentőségű tennivaló, ... hogy a magyar nép széles tömegei mozduljanak meg az ország újjáépítésében. Mozduljanak meg a régi demokratikus pártok is, mert nélkülük nem végezhetnek teljes értékű és eredményes munkát a legalsó néprétegek új politikai szervezetei." 30

Révai József és Erdei Ferenc együtt kereste fel Dr. Balogh István alsóközponti plébánost, aki - a Kisgazdapárt ve-

zetőinek húzódása ellenére - vállalta, hogy a Kisgazdapárt képviselőjében összefog a demokratikus pártokkal és a Dél-magyarország című koalíciós napilag szerkesztésében, kiadásában részt vesz, sőt a gazdasági teendőket és a lapterjesztési feladatok irányítását is vállalta. Így indult el a Délmagyarország 1944. november 19-én Révai József, Erdői Ferenc és Dr. Balogh István szerkesztésében. ^{31.}

A baloldali múltú Délmagyarország megjelenése olyan politikai tett volt, amelyet a születő nemzeti egységfront első jelének tekinthetünk. Ez már a politikai összefogást jelentette, mert a Függetlenségi Front lapjaként indult. A lap első számának vezércikkében Révai József kijelentette, hogy az "új Délmagyarország azoknak a szervezett, demokratikus erőknek a lapja, amelyek vállalták az ország újjáépítésének roppant terhét. A lap megindításában a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban tömörült öt demokratikus párt közül csak három vesz részt, annak egyetlen oka van, hogy Szegeden a Szociáldemokrata Párt még nem szerveződött újjá ... A Délmagyarország mégsem csak e három párt lapja, hanem az egész Magyar Nemzeti Függetlenségi Fronté..." "Nyíltan beszélünk. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front az ország megmentése érdekében kész azokkal is összefogni, akik felelősek érte, hogy az ország 3 és fél évig Hitler-Németország zsoldosaként vérzett, de végre belátták, hogy harcba kell szállni a német elnyomókkal, mert ez a haza megmentésének egyetlen útja. A németek és nyilas-bérenceik elleni harc érdekében készek vagyunk félretenni ellentétünket Horthy Miklós híveivel is, készek vagyunk velük is összefogni." Révai József sorai is világosan jelzik, hogy a Magyar Kommunista Párt a felszabadulást követően alárendelte politi-

káját a fasiszta-ellenes harc érdekeinek. A nemzeti összefogás gondolata éppen ezen az elvi alapon nyugodott. De a párt nem volt hajlandó lemondani a Horthy-rendszer maradványai elleni harcról sem. A cikk így folytatódik: "De arról nem mondunk le, hogy a magyarságot ért nemzeti katasztrófából levonjuk a tanulságokat... A nemzeti katasztrófa tanulsága: el kell tűnnie annak a reakciós rendszernek, amely egy emberöltő alatt két ízben vitte összeomlásba a nemzetet. A történelmi osztályok ebben a háborúban végleg levitézlették. Most a magyar népé a szó." Mindez azt jelentette, hogy az első feladat megoldása után sor kerül a Horthy-rendszerrel való végleges leszámolásra is. Ez azonban akkor még nem volt aktuális. ^{32.}

A Délmagyarország megindulása után a Magyar Kommunista Párt, a Nemzeti Parasztpárt és a Független Kisgazdapárt napokon át folytatott tanácskozásokat, hogy az együttműködés formájában is megállapodjanak. A megbeszélésekről kevés forrás áll rendelkezésünkre, az azonban megállapítható, hogy azok a kommunisták által javasolt programról, az együttműködésről és a politikai irányvonalról folytak. ^{33.} 1944. november 21-én a pártok KFT társasági szerződést kötöttek a Délmagyarország című lapról. /Sajnos ennek szövege máig sem került elő./ ^{34.} Ugyanezen a napon fontos megállapodás is született a "Délmagyarország című napilap politikai irányvonaláról", amelyet a Magyar Kommunista Párt, a Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt képviselői irtak alá. Ez a dokumentum tekinthető a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front néven újjászerveződő népfront első közös politikai platformjának, program jellegű dokumentumának, és fő gondolatai majd az MNFF programjában is szerepelnek. ^{35.}

A Délmagyarország hasábjain a továbbiakban egyre erőteljesebben bontakozott ki a nemzeti összefogás gondolata. A politikai élet megélénkülése gyorsan haladt előre. A Délmagyarország 1944. november 26-án ezen az alapon követelte a Szegedi Nemzeti Bizottság létrehozását: "Itt van az ideje annak, hogy Szeged város demokratikus erői további nagy lépést tegyenek előre, megalakítsák a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front szegedi helyi szervezetét, a Nemzeti Bizottságot." Ez a javaslat azon alapult, hogy erre az időre jelentősen előrehaladt a népfrontot alkotó pártok és a Szabad Szakszervezetek szerveződése.

A szakszervezetek újjászerveződése a demokratikus tömegmozgalom kibontakozásával egyidős. Már Szeged felszabadulása előtt két nappal, 1944. október 9-én a kommunisták kezdeményezték újjászervezését. Az MKP - legális újjászervezése idején - Szegeden és környékén létrehozta a szakszervezeteket /a szociáldemokrata vezetők csak később kapcsolódtak be a szakszervezeti munkába/. A kezdeti szakaszban üzemként szervezték a szakszervezeteket. Már október 16-án textilmunkás-gyűlést tartottak. Október végére megindult a Gázgyár és Villanytelep, a Kefegyár, a Fűrészgyárak, a Gyufagyár, a Dohánygyár, a Szegedig Gazdasági Vasút, a Konzervgyár, a Mélyhűtő-telep stb. munkásainak szervezkedése. 36. — Megalakult az építőmunkások és nyomdászok /október 22./, a vasutasok /október 25./, könyvkötők és postások /október 28./, élelmezési munkások és famunkások /október 29./ szakszervezete. A Szeged környéki nagygyűléseken megszervezték a földmunkások szakszervezetét. Az ipari munkásság szervezke-

désének hatására a dolgozók egyéb rétegei is kezdték létrehozni szakszervezeteiket. December elejére csaknem az összes szakmák szakszervezete működött, sőt az orvosok és egészségügyi dolgozók /október 22./, mérnökök, vegyészek, technikusok /október 26./, fodrászok /október 27./, pedagógusok /november 5./, városi és vármegyei alkalmazottak /december 1./, írók, újságírók, művészek /december 4./ is szakszervezetbe tömörültek. ^{37.} Mindez kedvező lehetőséget teremtett ~~felté~~, hogy a Szabad Szakszervezetek a politikai munkába szervezett erőként bekapcsolódjanak, az MNFF létrehozásában részt vegyenek.

A Szociáldemokrata Párt újjászervezését átmenetileg több tényező késleltette. Az MKP szegedi szervezetének létrejötte után legjobbjai mint kommunisták kiváltak az SZDP helyi szervezetéből. Így a korábban aktív és erős baloldali szociáldemokrata vezetés jelentős mértékben meggyengült. Ezért is nőtt egy hónap alatt az MKP szegedi szervezetének létszáma 600-700 főre. Gátolta a szerveződést, hogy az SZDP vezetősége nem volt egységes, a baloldaliak mellett ~~erős~~ volt a jobboldali elemek befolyása. Az egység ~~hiánya~~ gátolta a célkitűzések, feladatok megfogalmazását. A párt központi vezetése sem tudott még erre az időre programot és ~~politikai~~ irányvonalat kidolgozni. Ennek átmeneti hiánya szintén gátolta a tömegek közt végzett tudatos tevékenységet. ^{38.}

Fontos körülmény volt az SZDP helyi szervezete létrehozásában a kommunisták segítsége. Az általános elvi támogatás mellett 1944. november 10-től egy ideig gyakorlati-

lag taggyűlést tartott az MKP helyi szervezete. Ezzel is az SZDP megszerveződését kívánta előmozdítani, mert Dr. Valentiny Ágoston a pártot ért nagy vérveszteség miatt is még sokáig ellenállt annak, hogy megszervezze az SZDP helyi szervezetét.^{39.} 1944. november 8-án a szegedi kommunisták Gombkötő Péter párttitkár irányításával több olyan ismert szociáldemokratát kerestek fel, akik nem léptek be az MKP-ba és az SZDP létrehozására szólították fel őket.^{40.} Így csak egy hónappal Szeged felszabadulása után ült össze az első szociáldemokrata értekezlet - 1944. november 9-én -, amelyen a párt régi vezetőségi tagjai vettek részt. Hosszú szervező és előkészítő munka után szervezetileg csak 1944. december elején jött létre az SZDP, megkésve a népfront pártjaitól, holott a felszabadulás előtt a többi pártnál szervezettebb volt.^{41.} A késlekedés ellenére a párt vezetői teljes súllyal részt vettek az MNFF előmunkálataiban.

A Független Kisgazdapárt életrehívása kezdettől fogva jelentős szerepet kapott az MKP népfrontpolitikájában. Ennek oka az, hogy Szeged nagy kiterjedésű külterületein és a környező községekben a lakosság főként mezőgazdasággal foglalkozott. A Kisgazdapárt ellenzéki politikai múltja is élt a közvéleményben. Az MKP a gazdálkodó parasztság és a szegedi polgárság politikai aktivizálásában komoly szerepet szánt a Kisgazdapártnak.

A párt régi szegedi vezetősége, de főként elismert tekintélye: Nagyiván János, jómódú felsővárosi gazda, hűződött a párt újjászervezésétől.^{42.}

Ez a visszahúzódnak annál is inkább érthetetlen volt, mert 1944. március 12-én - amikor a német megszállással már számoltak a párt vezetói - a Kisgazdapárt felszabadulás előtti országos megbeszélésén maga Tildy Zoltán szölitotta fel a helyi vezetöket, hogy a felszabadulás után mindenütt jelentkezzenek az érkező csapatok parancsnokságán, és kérjenek engedélyt a Kisgazdapárt szervezeteinek felélesztésére. ⁴³. Nagyiván János ellenállásában már meghúzódnak reakciós alapállása, amely később számos pártellentét kiindulási pontja lett.

A Kisgazdapárt újjászervezésében végül is döntő volt Dr. Balogh István, Szeged-alsóközponti - /ma Mórhalom/ - plébános állásfoglalása. Ő 1944. november 12-én vállalta, hogy a Kisgazdapárt képviselőtében fellép, és a párt újjászervezését megkezdő. Még aznap be is költözött Szegedre, hogy az újjászervezési munkát irányítsa. A Délmagyarország megjelenése után a Kisgazdapárt is szervező eszközhez jutott, amelynek révén szölni tudtak a parasztsághoz. Így meggyorsult a Kisgazdapárt szervezeteinek a kiépítése. ⁴⁴.

A politikai életbe való belépéssel Dr. Balogh István személye előtérbe került a párton belül. Ő maga óriási ambícióval szervezett, és 1944. november 23-án létrejött szervezetileg is a Kisgazdapárt. A felszabadulás után először ült össze a párt szegedi szervezeteinek elnökségi tanácsa, amely a választmányt és a tisztikart kiegészítette és a párt elnökének Dr. Balogh Istvánt választotta meg. A párt újjászervezése országos jelentőségű, mert határozatot hozott, hogy mindaddig, "míg a párt országos elnöksége új-

ra átveheti a párt vezetését, hivatva érzi magát, hogy a párt újjászervezését a felszabadult országrészben megkezdje." 45.

Az elnökségi tanács egyéb fontos döntéseket is hozott. Egyhangú határozattal helyeslőleg jóváhagyta a pártelnöknek mind a Délmagyarország megindításával, mind a Függetlenségi Front létrehozásával kapcsolatos eljárását. Felhívta a már felszabadult városok és községek Kisgazdapárti szerveit, hogy alakuljanak újjá és vegyék fel a kapcsolatot a szegedi elnökséggel. Itt jelentették be a szegedi szervezet polgári tagozatának újjáalakulását Dr. Kup László ügyvéd vezetésével. A párt alsótanyai /ma Ásotthalom/ körzetének elnöke, Wagner Gyula az egyes kapitányságokban megindult pártéletről, Dr. Becker Vendel tankeületi főigazgató, az újszegedi pártszervezet újjáalakításáról, Kispéter Lőrinc gazdálkodó az alsóvárosi pártszervezet újjáalakításáról tett bejelentést. 46.

Segítette a Kisgazdapárt szerveződését az egyház is. November végére tisztázódott, hogy külön kereszténypárt nem alakul. A Kisgazdapárt szegedi vezetőségében két egyházi személy is volt /Dr. Balogh és Dr. Becker/ és a püspökséggel Dr. Balogh István jó kapcsolatot tartott fenn. Így a püspökség és a Kisgazdapártot támogatta. 1944. november 30-án Dr. Hamvas Endre csanádi püspök, felhívással fordult a papsághoz. Ebben aktív politikai életre szólította fel őket: "nincs okunk, hogy félreálljunk, vagy hogy elavult intézmények védelmébe szegődjünk. Örökértékű társadalmi keretek nincsenek, tehát minden pap dolgozzék a megváltozott keretek között is lendületes buzgósággal és

szívében a nép őszinte szeretetével." ⁴⁷. Igen pozitív megnyilatkozás volt ez az adott körülmények között. A népfront szelleme hatotta át, és a politikai közömböség elleni küzdelmet segítette. November végén még két jelentős szegedi tanyarészen szerveződött újjá a Kisgazdapárt: Mórhalmon és Feketeszálláson. A pártszervezetek élére a környék "legtekintélyesebb", legmódosabb gazdái kerültek. Mórhalmon Dobó Gyula nagygazda, Feketeszálláson Bába József nagygazda, aki az 1939-es képviselőválasztáson a Kisgazdapárt listájának harmadik jelöltje volt. ⁴⁸. -- A Függetlenségi Front létrejöttékor a Kisgazdapárt tehát már jelentős szervezeti erőt képviselt Szegeden, de még inkább a szegedi tanyarészekben.

A Nemzeti Parasztpárt a Függetlenségi Front legfiatalabb pártja volt. Szegeden szinte politikai múlt nélkül indult 1944 őszén, addig inkább csak a népi származású értelmiségiek körében voltak hívei. Sokat jelentett azonban, hogy a párt újjászervezését Erdei Ferenc indította el, a NPP országosan ismert baloldali vezetője, aki Budapestről érkezett a felszabadult Szegedre. Erdei Ferenc fivérével, Erdei Sándorral azzal a szándékkal jött Szegedre, hogy a Parasztpárt megszervezését azonnal elkezdik, és ebben a szegedi kommunistákkal gyorsan meg is egyeztek. ⁴⁹.

A NPP szervezkedése 1944. november elején jól indult. A kezdeti sikerek ellenére mégsem haladt elég jól. A Dél-magyarország 1944. november 26-án arról tudósít, hogy a Parasztpárt szegedi csoportja szervezetileg még mindig nem alakult meg. ⁵⁰.

A Függetlenségi Front létrejöttének idejére Szegeden csak Alsóvárosban és Felsővárosban sikerült szűk bázissal bíró szervezetet létrehozni. Így a Parasztpárt is szervezett erőként csatlakozhatott a népfronthoz. ^{51.} Rendkívül jelentős viszont az az erőfeszítés, amelyet a Nemzeti Parasztpárt vezetői a MNFF létrehozása érdekében kifejtettek.

A polgárság pártja utolsóként alakult meg Szegeden. Ebben döntő volt a szegedi polgárság már tárgyalt passzivitása, amely nem oldódott fel még november végére sem. Egy kereszténypolgári párt megalakítása valamelyest segített volna ebben. Az a körülmény azonban, hogy a politikai szereplésre vállalkozó papság inkább a Független Kisgazdapártban vállalt szerepet, az ötödik párt kérdését eldöntötte. Olyan polgári párt lehetett, amely demokratikus múlttal rendelkezett. Ennek felelt meg a Horthy-korszakban árnyalt ellenzéki szerepet játszó Rassay-párt, amely az 1939-es /utolsó/ választásokon még a Szociáldemokrata Pártnál is gyengébb választási eredményt ért el. Nemi demokratikus múltja volt Szegeden. A Rassay-párt újjászervezését az is indokolta, hogy a Kisgazdapárt polgári tagozata létrejött ugyan, de komoly szervezési eredményt nem tudott felmutatni november végéig.

A polgári párt újjászervezési munkálatairól először a Délmagyarország 1944. november 26-i számából értesülhetünk, amely arról tudósít, hogy "az újjáalakulás útjára lépett a polgárság demokratikus pártjai is, a Rassay-párt szegedi szervezete." ^{52.} Az ezt követő napokban bekapcsolódott a Függetlenségi Front előkészítő munkálataiba. 1944. novem-

ber 30-án pedig "az antifasizmus jegyében megindult front-hoz csatlakozott Demokrata Párt" néven. /Még később Polgári Demokrata Párt/ ^{53.} Szervezetileg a párt csak később épült ki. Örley Zoltán alezredes és Dr. Pap Róbert szerepe a párt újjászervezésében különösen jelentős, mert a későbbi országos jellegű párt alapjait rakták le itt Szegeden. Igaz viszont, hogy a párt jelentős szerepet nem játszott az országos politika alakításában.

1944. november végére a politikai összefogás keretei tehát kialakultak. Ezért követelte a Délmagyarország november 26-án a Nemzeti Bizottság létrehozását. Ezt nemcsak helyi okok indokolták, országos érdekből is meg kellett teremteni. "Arra, ami ma Szegeden történik, felfigyel az egész ország. Szeged példát mutat... és ez azt jelenti, hogy komoly lépést tettünk az új nemzeti kormány felé."

1944. december 1-én a Délmagyarország vezércikkében jelentette be az előkészítő munka befejezését. ^{54.} A Szabad Szakszervezetek csatlakozásával a legszélsőbb alapokon nyugvó nemzeti összefogás valósult meg. 1944. december 2-án Szegeden létrejött a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, illetve annak helyi szervezete a Szegedi Nemzeti Bizottság. A december 3-i forró hangulatú színházi nagygyűlés a demokratikus nemzeti összefogás gondolatát pecsételte meg.

3./ A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front létrejötte
Csongrád megyében

Csongrád megyében - de a felszabadult területeken is - a "szegedi kézfogás" kedvezően érezte hatását, és lökést adott a demokratikus népmozgalom továbbfejlődéséhez a felszabadult területeken.

A megye tiszántúli területein, főként Szentes és Hódmezővásárhely városokban és a városok környékén a néptömegek már a felszabadulást követően a helyi népi, forradalmi szerveknek változatos formáit hozták létre. Ezek vetették kezükbe az élet irányítását és hozzáfogtak a legfontosabb napi problémák megoldásához. Igaz, ez a tevékenységük nagyrészt nélkülözte a politikai tudatosságot, amelynek fő oka, hogy politikai tapasztalatuk döntően csak a Tanácsköztársaság idejéből származott. Ezért a felszabadulás után elsősorban 1919 emlékei adták az ösztönzést az első forradalmi, népi szervek megalakításához. Az elszigeteltség miatt legtöbb helyen nem is ismerték a kommunista párt politikai irányvonalát a felszabadulás utáni időszakra vonatkozóan. A felszabadulás után először azok a baloldali csoportok mozdultak meg, amelyek átvészelték az ellenforradalmi rendszert. Ezek a baloldali csoportok volt vörösgatonákból, direktóriumi tagokból, a földmunkásmozgalom résztvevőiből /szegényparasztokból és kubikusokból/ szegény kisiparosokból állottak. Legtöbbször az ő mozgósító, szervező tevékenységük hatására mozdult meg a parasztság. Jellemzősége még a tiszántúli területek fejlődésének, hogy a parasztság módosabb rétegei akarva-akaratlanul

szintén megmozdultak. Vonzotta őket a tömegelő, és a közvetlen tennivalókban egyet is értettek a baloldali csoportokkal. 55.

A baloldali indítású és irányítású tömegmozgalom fel is vetette a proletárdiktatúra lehetőségét. Szentesen a vörös hadsereg előrenyomulásától a kommunizmus győzelmét várták a felszabadított területeken. 56. A tömegmozgalomra azonban nem ez a jellemző, hanem a rendkívül sok irányú aktív tevékenység az új élet megindítása érdekében.

Az ország időrendben első üzemi bizottságát Szentesen hozták létre 1944. október 19-én a Zsoldos-féle vezérkari gazdaságban. Itt a gazdasági építőmunka irányítására hat főből álló üzemi bizottságot hoztak létre. 57.

1944. október 24-én három helyen is létrejött az üzemi bizottság: Szentesen a Zsoldos-RT Gőzmalomban /7 fővel/, Csorna János fábiánsebestyeni birtokán /3 fővel/ és Kocsiczki Mihály-féle fábiánsebestyeni gazdaságban /3 fővel/. 1944. október 25-én Szentesen a Zsoldos RT fatelepen és téglagyárban /4 fővel/. 58. Ugyanebben az időben - főként Szeged példája nyomán - a megye üzemeiben és elhagyott nagygazdaságaiban szintén megalakultak az üzemi bizottságok.

A tömegmozgalom keretében Csongrád vármegye városai-ban és községeiben már a felszabadulás utáni napokban megszervezték a polgárőrséget, illetve más-más elnevezéssel népőrséget vagy városi- és községi rendőrséget. Ezeket részben fel is fegyverezték. 59.

A legfontosabb, hogy a városi, községi előljárása-

gok helyébe új típusú forradalmi szerveket hoztak létre. Ezeket általában tanácsoknak nevezték az 1919-es Tanácsköztársaság idején működő tanácsok mintájára. Bábánsebestyénközségben 1944. november 19-én a község minden nagykorú lakosa részvételével tartott népgyűlésen az elmenekült előljárásságot leváltották és helyébe H. Horváth Béla gazdálkodó elnökletével községi tanácsot választottak. ^{60.} A megye több községében is alakultak tanácsok. A Csongrád vármegyei alispán még 1944. december 17-én is azért "panaszkodik" a Békés megyei alispánhoz írt levelében, hogy "a községekben megalakult tanácsok sok esetben akadályozzák az esetleg ott maradt tisztviselők munkáját és működését, és több helyen nincs olyan atmoszféra, hogy abban eredményes közigazgatási munkásságot lehessen kifejteni." Jelzi a népmozgalom erejét, hogy az alispán véleménye szerint csak ott várható eredményes munka, ahol a helyi közigazgatási vezetők együtt tudnak működni a lakossággal. ^{61.}

Máshol a kommunisták nem alakítottak tanács- vagy direktóriumszerű forradalmi hatalmi szerveket. Enélkül is hozzáfogtak a legsürgősebb teendők megoldásához. Itt a politikai megbízottak szerepét töltötték be a helyükön maradt, régi közigazgatási tisztviselők mellett. Kiskirályság községben a kommunisták ellenőrt delegáltak az előljárásság mellé, és a legszélesebb döntési jogkört biztosították számára. ^{62.} Tápén 1944. október 12-én Németh Gyula MKP titkárt küldték be az előljárásság mellé és az ő delegálását október 18-án népgyűlés hagyta jóvá. Németh Gyula egyúttal a polgárőrség parancsnoka is volt, és helyileg

nagy hatalom összpontosult így a kommunisták, személyileg a párttitkár kezében. ^{63.} -- A politikai megbízott kiküldésének rendszerét más területein is alkalmazták. Hódmezővásárhelyen az első időben nem üzemi bizottságok jöttek létre. A kommunista párt az üzemekbe politikai megbízottakat küldött -- a Kokron gyárba, famegmunkáló üzemekbe, malmokba stb. -- összesen 18 üzembe. A politikai megbízottak feladata volt a termelés megindítása, a demokratikus üzemvezetés kialakítása. Később alakultak csak ki a demokratikus irányító testületek, az üzemi bizottságok. ^{64.}

Nem egy helyen a kommunisták vezetésével azonnal létrejött a helyi demokratikus erők összefogása, amelyben részt vettek a dolgozó nép összes rétegeinek képviselői. Hódmezővásárhelyen a város felszabadulása utáni napon, 1944. október 9-én már megjelent Vass Zoltán. Először a kommunistákkal tárgyalt. A tárgyalások lényege az volt, hogy a népfrontpolitika alapján kell megindítani az életet. A városban a törvényhatósági bizottság együttmaradt a felszabadulás után, a demokratikus politikai vezetőkkel együtt. Október 10-én Vass Zoltán összehívta a pártok vezetőit, az ittmaradt tisztviselőket és megbeszélést folytatott velük. A pártokkal történt megbeszélés alapján Vass Zoltán és az SZDP hódmezővásárhelyi vezetője, Takács Ferenc, országgyűlési képviselő Kiss Pál pártonkívüli tüzoltóparancsnokot javasolta polgármesternek a szovjet katonai parancsnokságnak. ^{65.} Az új polgármester 1944. október 23-án megalakította a városi tanácsot a működő demokratikus pártokból; a Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Független Kisgazdapárt 2-2 képviselőjéből. A városi tanács a kis-

gyűlés hatáskörével rendelkezett, de számos forradalmi jellegű intézkedést is végrehajtott.

A nemzeti bizottság megalakulásáig a legfőbb politikai irányító testülete volt a váresnek. 1944. október 27-i ülésén Takács Ferenc /SZDP/ indítványára a városi tanács kimondotta, hogy a zsidótörvénnyel kapcsolatos összes addigi rendelkezéseket felfüggeszti. A jogbizonytalanság megszüntetése céljából 1944. november végén - december elején szakemberek bevonásával megállapította az önkormányzatokról szóló törvények és rendeletek alkalmazhatóságát.^{66.} Nagyon sok kérelmet bírált el, illetve hozott azokban döntést. A megalakított városi tanács /vagy várostanács/ 1944-ben általában három naponként ülésezett. Októberben és novemberben sok esetben naponként ülésezett fontos kérdésekben való állásfoglalás, illetve döntés végett. 1945 elejétől - a nemzeti bizottság megalakulásától - általában már csak hetenként ülésezett.^{67.}

A régi, de együttmaradt törvényhatósági bizottság 1944. november 11-én kimondotta önmaga feloszlatását, és felhatalmazta a polgármestert, hogy a város területén működő demokratikus pártok megbízott tagjaiból november 20-ra új közgyűlést hívjon össze. Az új törvényhatósági bizottságoknak hivatalból csak a polgármester volt a tagja, szakszerűség címén pedig senki, és a három párt 20-20 tagot küldhetett be, összesen hatvanat.^{68.} A közigazgatás ilyen formájú átszervezése megfelelt a népfront szellemének és kezdeményező erejű volt. A megye tiszántúli területein érezhető volt ennek hatása, sőt az ideiglenes kormány számára is alapul és mintául szolgált a városi

és megyei törvényhatósági bizottságok újraalakításában.

Szentesen a felszabadulás után ugyancsak városi tanácsot szerveztek. A szovjet katonai parancsnok Dr. Négyesi Imre nyugdíjas polgármestert nevezte ki új polgármesternek. Ő hivatali működése megkezdése után azonnal városi tanácsot szervezett. Ennek hivatalból négy tagja volt, elnöke pedig a polgármester. Tagjai a Kommunista Párt küldöttei, a Kisgazdapárt Szövetség, a Gazdák Szövetsége, a Gazdasági Egyesület, a Szociáldemokrata Párt, a Kereskedő Egyesület, az Ipartestület, az értelmiség és az egyházaknak kiküldöttei.^{69.} A városi tanácsban tehát a lakosság minden rétege képviselve volt, határozott pártkeretokról azonban még nincs szó. A széles képviselői forma népfront szellemre utal, de a sokrétűség később majd zavarja a közigazgatás népfront-pártreformáció alapján történő kiépítését.

A tiszántúli demokratikus népmozgalom erejében szerepet játszott, hogy itt az agrárszocialista hagyományok erős gyökeret eresztettek, szervesen beilleszkedtek a nép gondolkodásába, világnézete alakulásába. Így a Horthy-korszak megtévesztő propagandája nem volt olyan hatásos, mint más megye területein. Ebben az ún. viharsarki részben az ellenforradalom éveiben is tevékenykedtek a kommunista és baloldali emberekből álló csoportok, amelyek ellenálltak a fasiszta fertőzésnek és bizonyos mértékig semlegesítették azt.

Csongrád megye Tiszán inneni területein - Szeged és közvetlen környékének kivételével - a felszabadulás utáni fejlődés sokkal nehezebb, vontatottabb volt. A néptömegek aktivizása és a helyi kommunisták vezető szerepe csak sok nehézség leküzdése árán bontakozhatott ki. Itt a felszabadulás előtti baloldali mozgalom is sokkal gyengébb volt. Csongrád város és környékének szegényei között a nyilas szociális demagógia népszerű volt. A felszabadulás utáni fejlődést ezért sok nehézség és botladozás kísérte. A vörös hadsereg parancsnoksága Csongrádon is polgármestert nevezett ki Pozsár János személyében. Pozsár János tudott oroszul, reakciós felfogású volt. Nem hozott létre tanácsadó szervezetet. Az ügyvitelt polgári parancsnokként, később kirendelt polgármesterként a régi, itt-hon maradt tisztviselőkkel intézte, és továbbra is régi módon, a régi törvények alapján vezették a várost. ⁷⁰. Hiven mutatja reakciós voltát polgári parancsnoki tevékenysége. 1944. október 13-án nevezte ki a vörös hadsereg parancsnoksága. Még ezen a napon hirdetményt adott ki, melyben azt jelentette be, hogy "a városban orosz katonai közigazgatás lépett életbe. Kijárási tilalom [van,] agyonlövés terhe mellett. Egy megsebesített orosz tisztért vagy katonáért tíz polgári személyt végeznek ki, a házat felégetik." ⁷¹. A lakosság félrevezetése is volt ez, nem a vörös hadsereg harcának célját mutatta meg, amint ezt a megye más helységeiben megjelent első hirdetmények, plakátok megmutatták. A tömegmozgalom kibontakozását is gátolta. A tömegmozgalom gyengeségéből adódott, hogy az új élet megindításában a baloldali erők nem tudtak részt venni és csak később kapcsolódtak be a város i-

rányításába. A felszabadulás után Sághy S. János szőlőbirtokos, régi exponált Csongrád megyei kisgazdapárti vezető irányításával Ideiglenes Intéző Bizottságot hoztak létre Túri István jobboldali szociáldemokrata pártvezető, két vitéz és az igazgató tanítú részvételével. 72. Ez a körülmény is később nehezítette a kommunisták munkáját.

Pozsár János polgári parancsnok, a megyében megindult fejlődés hatására 1944. november 20-án összehívta a régi törvényhatóság közgyűlést, amit névleg városi tanácsnak neveztek el. Még egy ülést tartottak november 27-én. A két ülés jegyzőkönyvéből az is megállapítható, hogy a városi vezetés szinte egyetlen feladatának azt tekintette, hogy a társulatok tulajdonát, elhagyott birtokok és lakások ingóságait és tárgyi értékeit megőrizték, megmentték a majd visszatérő tulajdonosoknak. Továbbá a járásbiróságot és a szolgabírói hivatalt az itt maradt tisztviselőkkel újjászervezték. 73. Ugyancsak a vagyonmegóvás érdekében november 24-én a polgári parancsnok hárdetményt tett közzé, amelyben az idegen tárgyak beszolgáltatását rendelte el, mert "akik a felhívásnak nem tesznek eleget, halállal büntettetnek." 74. Az intézkedésekkel kapcsolatosan meg kell jegyezni, hogy ezek indokoltak voltak. Csupán az kifogásolható, hogy nem elsősorban az új élet megindítását célozták. A demokratikus elveknek megfelelő képviselőtestületet is csak 1945. február 26-án hívták egybe Csongrádon, és ezt Hódmezővásárhelyen már 1944. november 20-án megtették. 75.

Ilyen körülmények között az első politikai megnyilvánulások sem a lakosságtól indultak el. Csongrádon a felszabadulás utáni első láó, a "Tiszavidék" 1944. október 29-én jelent meg, a polgári parancsnokság szerkesztésében. A vezércikkek szerzője feltehetően Furjakovics Miklós, a Nagyboldogasszony templom plébánosa volt, aki régi hangnemben a bizonytalanság légkörét erősítette: "... a nagyvilágon e kívül, nincsen számunkra hely. Ezzel indítjuk útjára lapunkat, amely úgy véljük, összekötőkapocs szerepét tölti be egy letűnt és egy új világ között, amelynek közelgését nem látjuk." 76.

A Tiszavidék későbbi számai is a polgári parancsnokság rendeleteit, intézkedéseit, felhívásait közölte. Néhol megcsendült a jobb jövőbe vetett hit is. Az 5. szám vezércikke már arról írt: "A megszálló csapatok tiszteletben tartották templomaink szent voltát, s egyik templomhoz sem nyúltak... A megszálló hatóság nemcsak engedni, hogy szabadon teljesíthessük lelkipásztori hivatásunkat, maga szorgalmazta a lelkipásztorok visszatértét." 77. A néptömegek aktívabb politikai tevékenységéről tehát még 1944. november közepéről sincs adatunk.

A Csongrád vonzáskörében lévő községekben is visszahúzódás, passzivitás volt. Csanyteleken a község felszabadulása után másfél hónappal még nem működött az előljáróság. 1944. november 16-án a csongrádi szolgabírói hivatal felszólította a község lakosságát, hogy szervezzék meg az előljáróságot és a helyi közbiztonsági szolgálatot. 78. A következő nap, november 17-én a csongrádi polgári parancsnok megszervezte Csanytelek központtal a

Csongrád megyei községek körzetparancsnokságát. Ehhez csatolták a környező községeket, sőt még a kiskunfélegyházi járásból Pálmonostor községet is, amely tiltakozott az ellen és a körzetparancsnokság utasításait, rendelkezéseit nem volt hajlandó végrehajtani. A csanyteleki körzetparancsnokság egyébként a csongrádihoz hasonlóan dolgozott. 79.

Kisteleken is csak december elején mozdul meg a lakosság. Addig a régi rendszer itthonmaradt hangadói tartották befolyásuk alatt a községet, és igyekeztek megakadályozni az új élet elindulását. A nép nagy része félt, nem mert pártokban tömörülni és beleszólni a község vezetésébe. 80. Tömörkény községben is csak 1944 végén kezdett szervezkedni a lakosság. 81.

A nagygyűléseknek Csongrád megyében is fontos szerepük volt. A tanácsokat nagygyűlés keretében választották meg a községekben. Hódmezővásárhelyen október végén tartott gyűlésen és demonstráción 3-4000 ember vett részt. November közepéig a kommunista párt 14 népgyűlést tartott, a szakszervezetek 6 nagygyűlést. 82. Szentemen és környékén már október végéig 5 nagygyűlést tartottak. 83. A nagygyűléseknek általában az is funkciója volt, hogy a kezdeti időszakban rádió és sajtó hiányában /a rádiókat a vörös hadsereg politikai és katonai okokból összeszedte és zárolta/ a közérdekű ügyek mellett politikai tájékoztatást adjon. Különösen fontos volt, hogy a reakciós rémhirterjesztéssel, suttogó - esetenként nyilas - propagandával szemben a lakosság helyes politikai tájékoztatást kapjon. A lakosság általános politikai nevelését is

szolgálták tehát. A megye Tiszán inneni területein naggyűléseket sem tartottak december elejéig, legalábbis nincs erre adatunk. Ennek hiányában a felszabadító csapatok gondoskodtak a tömegek tájékoztatásáról és felvilágosításáról. Csongrádon 1944. november 29-én az Uránia filmszínházban a szovjet parancsnokság az aktuális politikai kérdésekről tartott tájékoztatást. Ezt filmvetítés követte, "Német megszállás Olaszországban" címmel.⁸⁴ 1944. december 1-én a városháza előtti téren "Legaktuálisabb politikai kérdések" címmel ugyancsak politikai tájékoztatót tartott a szovjet parancsnokság. Az utóbbi előadást mintegy 1500-an hallgatták meg.⁸⁵ Ez is bizonyítja a tömegmozgalom gyengeségét.

A kommunista pártszervezetek közvetlenül az első hatalmi szervek létrejöttével egy időben vagy azt megelőzően alakultak meg. A helyi pártszervezetek megalapítói nagyrészt ugyanazok voltak, akik a helyi közigazgatást, a termelőmunkát is megindították: az illegális kommunista párt tagjai, a szociáldemokrata párt baloldali, radikális elemei, volt vörös katonák. A legelső szervezetek a városokban alakultak meg; 1944. október 12-én Szentesen és Hódmezővásárhelyen. Hódmezővásárhelyen napok alatt sokan kérték felvételüket, november 9-én 30 tagja volt a pártnak, de 400 jelentkező várta, hogy a taggyűlés döntsön felvételükről. Ez is összefüggött a nagyarányú forradalmi tömegmozgalommal és azzal, hogy a munkások, szegényparasztok a párttól várták a kibontakozás irányítását. Rendkívül sok irányú tevékenysé-

get fejtettek ki a város életének minden területén. ^{86.}

Szentesen a felszabadulás előtt 19 kommunista tartozott az illegális Kommunista Párthoz és több száz volt vörös katona élt a városban. ^{87.} A szociáldemokrata baloldal vezetői már október 9-én megbeszélést tartottak /Mikecz János, Vecseri Bálint, Dadi Imre, Erdei Mihály és mások/ és hozzáálltak a kommunista párt megszervezéséhez. Ezekben a napokban Vas Zoltán is járt Szentesen, és ő is közreműködött a pártszervezet október 12-i létrejöttében. ^{88.} A megalakulás után erőteljes szervezés folyt. Október 16-án tagtoborzó röplapot adtak ki /"Légy elvtársunk! Vár az oroszoktól támogatott Kommunista Párt."/, majd a Magyar Népakarat /Szentes/ folytatott erőteljes agitációt, tagtoborzást. ^{89.} A pártszervezet létszámára vonatkozóan nincs adatunk a kezdeti időszakból. Az 1944. november 9-i szegedi megbeszélésen a szentesi pártszervezet vezetői - az értesítés késése miatt - nem tudtak részt venni, de Vas Zoltán révén értesültek a kialakított pártszervezési álláspontról. Ez alapján változtattak korábbi gyakorlatukon és új tagokat nem vettek fel a pártba. ^{90.} A párt jelentős erejére csak következtetni tudunk abból, hogy a városi és megyei közigazgatási hatóságok újjászervezésében és a gazdasági problémák megoldásában tevékenyen részt vettek.

A városban történő szervezéssel egyidőben megindult a környező községek látogatása, és az ismertebb mozgalmi emberekkel a helyi szervezetek létrehozása. Már október 21-én megalakult a párt Mindszenten, 25-én Kiskundorozs-

mán, 26-án Szegváron és Baksiszőlősen, 30-án Hábíánsebestyénen. Novemberben Kisteleken, Algyón, Sövényházán, és Sándorfalván. Decemberben Nagymágocson, Algyón, Balástyán, Mórahalmon, Öttömösön, Pusztamérgesen, Szatymazon, Tápén. A megye többi községében, tanyaközpontjában majd csak 1945 elején és tavaszán jött létre az MKP helyi szervezete. ^{91.} A létrejött községi szervezetek nem voltak nagy létszámúak, általában 10-20 fős szervezetek voltak, csupán egy-két helyen volt 40-80 fő a pártszervezet létszáma /Tápé, Sándorfalva, Szegvár/. ^{92.} Algyón pl. fél évig a 10 főt sem haladta meg a párt taglétszáma. ^{93.}

Csongrádon a pártszervezet létrehozása is nehezen ment. Egyes adatok szerint már november végén létrejött az MKP. Valójában itt az SZDP vezetőinek irányításával először egységes párt jött létre 1944. december 3-án, Kommunista Párt elnevezéssel. A párt létrejöttében jelentős szerepet játszott három kommunista pártszervező, akiket Szegedről irányított ide a Központi Vezetőség. Mindhárman - Hollósi-Heller Tibor, Székely József és Dr. László András - 1944. őszén a bor-i /Jugoszlávia/ internálótáborból szabadultak. A csongrádiak faji előítéletek miatt - /zsidók voltak/ - hamarosan ^{elküldözték} elküldték őket, pedig a pártnak nagy szükséges volt munkájukra. Később a kommunisták jelentős kisebbségben maradtak, és a Szociáldemokrata Párt vezetőségének intrikái ellen sokat kellett ettől kezdve küzdeniök. ^{94.} A késés miatt is a Csongrád környéki községekben - Tömörkényen, Csanytele-

ken - a pártszervezetek csak 1945 tavaszán jöttek létre.

A létrejött pártszervezeteknek az esetleg meglévő szervezeti gyengeségük ellenére is döntő szerepük volt a nemzeti bizottságok megszervezésében.

A szakszervezeti mozgalom a felszabadulás után rendkívül gyors ütemben fejlődött. Szerepet játszott ebben a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt 1944. október 10-i egységmegállapodása, amely a felszabadulást követő időre az egységes szakszervezeti mozgalom mellett foglalt állást. De segítette a nagyarányú fellendülést a már tárgyalt tömegmozgalom is. A két munkáspárt - az első időszakban természetesen még csak a kommunista párt - nagy gondot fordított a szakszervezetek újjászervezésére, a szakszervezeti mozgalom megerősítésére. 95.

A szakszervezetek újjászervezésében is a városok jártak élen. Hódmezővásárhelyen 1944. október 23-án már a szakszervezetek jelentős része működött. November 1-én a Földmunkás Szakszervezet kezdte meg működését. November 3-án a vasutasok alakították meg szakszervezetüket, és november 6-án a Kokron gyárban megalakult az első üzemi szakszervezet. 96. November 9-re megalakult az építő-, bőripari-, gyáripari-, vasmunkások, szabók és csizmadiák szakszervezete. November végére asztalosok és a városi alkalmazottak szakszervezete. Összlétszámuk még nem érte el az 1000 főt. 97. Szentesen a pártszervezet három nappal a felszabadulás után nagy erővel hozzálátott a szakszervezetek megszervezéséhez. Elsősorban a földmunkások szakszervezetére fordítottak

nagy gondot. "Ennek következtében néhány hét leforgása alatt 1000 fölé emelkedett a szentesi szakszervezet létszáma és 21 szakmai szakszervezet kezdte meg működését." 98. Október végén már megalakult a Szellemi Munkások Szakszervezete is, november végére a szakszervezetek létszáma már elérte az 1500-at.

Csongrádon a szociáldemokraták szervezték a szakszervezetet nem túl nagy eredménnyel. Még 1945 elején is a polgármester fordul a lakossághoz, hogy "minden szellemi és fizikai munkás saját jól felfogott érdekében a legrövidebb időn belül iratkozzék be a munkakörének megfelelő szakszervezetbe." 99.

A községekben és a falvakban földmunkás szakszervezetek alakultak. 1944. december közepén Algyón a szakszervezetek, Tápén a földmunkás szakszervezet, a kiskundorozsmai Kunsági Szövőgyárban a textilmunkás szakszervezet jött létre. December 24-én Veres Péter és a szegedi szervező jelenlétében alakult meg Sövényházán és Baksiszőlőn, 25-én Csanyteleken a földmunkás szakszervezet. Tömörkényen és megkezdődött a szervező munka. 100. Mindszenten már november 22-én megalakult a Szabad Szakszervezet az iparosok, kereskedők és földmunkások szakmai csoportjával. 101. A forradalmi tömegmozgalom hatására a szakszervezetek létrejöttek még olyan helyen is, ahol az MKP kezdetben pártszervezetet nem tudott létrehozni. Ezek nemcsak gazdasági és kulturális, hanem igen komoly politikai tényezőkké váltak. Ezzel is magyarázható, hogy egy-két községben és tiszt-

viselők, tanítók is szakszervezetekbe tömörültek. Mindszenten pl. a Közalkalmazottak és Szellemi Munkások Szakszervezete is létrejött 34 taggal, amelynek az alelnöke jezsuita pap lett. 102. — A szakszervezetek a nemzeti bizottságok megteremtésében mindenütt közreműködtek, és önálló politikai tényezőként jelentkeztek.

A fenti elemzésünk azt mutatja, hogy a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front szegedi megalakulásáig a megyében kibontakozó demokratikus tömegmozgalom helyenként — ha spontánul is — megkezdte az új Magyarország alapjainak lerakását. A "szegedi összefogásig" már demokratikus szervezeti formációkat hoztak létre. A Magyar Kommunista Párt és a Szabad Szakszervezetek szervezetiileg kiépültek. A többi demokratikus párt egy-két kivételtől eltekintve még nem alakult meg. A Függetlenségi Front létrejötte éppen ahhoz adott lökést, hogy a demokratikus tömegmozgalom kiszélesedjék és a demokratikus pártok létrejöjjenek. Általában az volt a jellemző, hogy a szegedi példa hatására a megyében hamar létrejött a Függetlenségi Front, illetve a helyi szerve a nemzeti bizottság. Viszont fordítottan alakult a szerveződés mint Szegeden. Szegeden a pártok szervezeten csatlakoztak a Függetlenségi Fronthoz. A megyében előbb létrejöttek a népfrontbizottságok és csak később szerveződtek ehhez a pártok az MKP és a szakszervezetek kivételével. Ugyanakkor a nemzeti bizottságok — létrejöttük után — mozgásba hozták a még passzív tömegeket, teljessé tették a népi erők aktivitását. A nemzeti bizottságok tehát kifejezői voltak a legszélesebb tömegek

demokratikus összefogásának. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front létrejötte tehát új szakaszt nyitott a népi demokratikus szervek tevékenységében is. A már megalakult különféle szervek, városi és községi tanácsok, a különböző létszámmal működő bizottságok megszűntek, vagy átalakultak nemzeti bizottságokká.

Az ország első nemzeti bizottságának, a Szegedi Nemzeti Bizottságnak példájára és hatására egymás után alakultak meg a Függetlenségi Front helyi szervei. Szeged nemcsak példát mutatott, hanem a nemzeti bizottságok szervezése is kezdetben innen indult el. 1944. december 3-án az MKP szegedi szervezetének vezetősége levéllel fordult a környező községek MKP szervezeteihez. Ebben azt kérték, hogy a község értelmes embereit hívják össze és hozzák létre a nemzeti bizottságot.¹⁰³ Az MKP által szervezett nagygyűlések ettől kezdődően MNFF nagygyűlések voltak, ahol általában megválasztották a nemzeti Bizottság nem kommunista tagjait is. A kommunista párt és a földmunkás szakszervezet tagjait már a szervezetek delegálták. Ugyanitt történt meg a községi előljárásságok népfront-elv szerinti megválasztása is. 1944. december elején népfront nagygyűléseket tartottak, 2-án Szatymazon, december 3-án Balástyán /Felsőközponton/, december 9-én Kisteleken. Szegedről irányítva más megyék területén is tartottak MNFF nagygyűléseket; Kiskunhalason december 5-én, Kiskunmajsán december 7-én /Bács m./, Kübekháza, Püspöklélén, Szőregen /Torontál csm./. ¹⁰⁴.

Szegedről elvi irányítást is kaptak a megye városai és községei és ebben az irányításban más pártok is részt

vettek. Dr. Balogh István "Sürgös program" címmel fontos cikket írt a Délmagyarországban 1944. november 30-án. Ebben a politikai szervek kiépítését sürgette: "A keret megvan: a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front ... A pártoknak formailag is meg kell alakulniuk, és létre kell hozniuk az MNFF helyi bizottságát, a nemzeti bizottságot." Ugyanezt sürgette valamivel később Révai József is a Délmagyarországban: "Éppen azért, mert a nemzeti egységet, a demokratikus erők összefogását nem platonikusan valljuk, hirdetjük azt, hogy az összefogást szervezeti formákba kell önteni. Ugyanúgy, ahogy Szegeden, Orosházán, Hódmezővásárhelyen, Kiskunhalason, Makón és még egész sor más városban létrejöttek a nemzeti bizottságok."^{105.}

Hódmezővásárhelyen a Vásárhely Népe című lap december 8-án adott hírt a szegedi eseményekről és a Szegedi Nemzeti Bizottság létrejöttéről. A szegedi hatást tükrözi, hogy 1944. december 10-én nagygyűlésen jelentették be az MNFF létrejöttét Hódmezővásárhelyen. A gyűlésen Márton Árpád református lelkész elnökölt. Felszólalt Karácsonyi Sándor az FKP, Takács Ferenc az SZDP, Karácsonyi Ferenc az MKP és Diószegi Ferenc a szakszervezetek képviselőjeként. A pártok vezetői bejelentették a Magyar Nemzeti Függetlenségi Fronthoz a csatlakozásukat, és "ahhoz az elvhez való hűségüket, hogy minden pártérdeket félretéve, első legyen az ország helyreállítása." ^{106.} 1944. december 13-án a Vásárhely Népe közölte az MNFF programját a három működő párt vezetőjének aláírásával: Karácsonyi Sándor az FKP, Takács Ferenc az

SZDP, Oláh Mihály az MKP képviselőjében írta alá.

Hódmezővásárhelyen jelentős politikai eseményként értékelték a történeteket. A nemzeti bizottságot mégis csak másfél hónappal később hozták létre. A feltárt dokumentumok azt mutatják, hogy a Várostanács minden változtatás nélkül nemzeti bizottsági funkcióval működött tovább. Fontosabb politikai döntések alkalmával meghívták Márton Árpád lelkes elnököt. Így az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagjainak megválasztásában, az igazoló bizottság megalakulásában a Várostanács döntött. A kommunisták a nemzeti bizottság létrehozására törekedtek, de a felszabadulás után kialakult helyzet megváltoztatása nem volt könnyű. A Nemzeti Parasztpárt és a Polgári Demokrata Párt még nem alakult meg, az SZDP és a FKP pedig ellene volt annak, hogy a szakszervezetek politikai hatalomhoz is jussanak. A pártok vezetőit az is lekötötte, hogy részt vettek az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottságában, majd a küldöttjelölő gyűlések lebonyolításában. Az SZDP részéről Takács Ferenc, az MKP részéről Karácsonyi Ferenc és Oláh Mihály 1944. december 12-től keveset tartózkodtak Hódmezővásárhelyen. Így csak a nemzetgyűlés ülésének befejezése után, 1944. december 25-én a Várostanács ülésén került újból napirendre a nemzeti bizottság kérdése. Itt az MKP elérte, hogy a Várostanácsba két szakszervezeti küldöttet is behívtak és ezzel megindult az átalakulási folyamat. A másik két párt azonban az MKP befolyásának túlsúlyától félve, csak a többi párt megalakulása után akarta a nemzeti bizottság formális létrehozását, tehát annak

függvényévé vált az átalakulás befejezése. 107. A Nemzeti Parasztpárt 1945. január 14-én, a Polgári Demokrata Párt 1945. január 26-án jött létre. 108. A következő nap, 1945. január 27-én megalakult a Hódmezővásárhelyi Nemzeti Bizottság. Elnöke Márton Árpád demokratikus felfogású és magatartású pap lett, tagjai: FKP 2, SZDP 3, MKP 1, Szakszervezet 1, NPP 2 és PDP 1 képvisellel. Alelnökké Karácsonyi Sándort /FKP/ választották. 109. A Várostanács a továbbiakban kisgyűlési jogokkal funkcionált 1945 nyarán történt közigazgatási átszervezéséig.

Szentesen nem volt helyi sajtó. A lakosságot hirdetések, hirdetmények és röpkapok útján tájékoztatták, így értesültek a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front létrejöttéről is. 1944. decemberében szervezett politikai csak az MKP és a szakszervezetek tevékenykedtek. Az Ideiglenes Nemzetgyűlésen szerzett politikai tapasztalatok alapján jött létre a Szentesi Nemzeti Bizottság 1944. december 26-án. Eredetileg pártközi értekezletet kívántak összehívni az MKP, a szakszervezetek és a szerveződő SZDP, FKP és a Szabadelvű Demokrata Párt részvételével. Az értekezlet elején kimondották az együttműködés szükségességét és ezzel átalakult a nemzeti Bizottság alakuló ülésévé. Kimondották azt is, hogy a nemzeti bizottságok lehetőleg a nemzetgyűlés tagjaiból kell létrehozni. A jelenlévő három párt /MKP, SZDP és FKP/ és a szakszervezet 2-2 képviselőt delegált és elnökévé Vajda Imrét választották. Eredetileg a Szabadelvű Demokrata Pártot is meg akarták hívni, azonban többszöri keresésre sem találták meg a párt vezetésé-

gét az általuk bejelentett és hirdetett párthelyiségben. Ezért MKP javaslatra határozatilag kimondották, hogy "a Szabadelvű Demokrata Pártot /később Polgári Demokrata Párt/ nemlétezőnek tekintik, annál is inkább, mert létezésének és kifejtett munkájának semmi jelét látni nem lehet." Ezt a népfrontpolitikának nem megfelelő álláspontot hamarosan módosítani kellett az MKP-nak és a Szentesi Nemzeti Bizottságnak. A Szabadelvű Demokrata Párt követelésére az 1945. január 10-i ülésen elismerték a pártot és a nemzeti bizottság kiegészült delegáltjaival. ^{110.} A nemzeti bizottság megalakulása után jelentették be hirdetményen és röplapon, hogy az MNFF megalakult Szentesen. ^{111.}

Csongrádon a polgári jellegű pártok szerveződése - a már ismertetett okok miatt - 1944. decemberére jelentősen előrehaladt. Itt is az Ideiglenes Nemzetgyűlésen szerzett tapasztalat alapján hívták életre a nemzeti bizottságot 1944. december 30-án, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front megalakulása alkalmából tartott pártközi értekezleten. Csongrádon azonban még több kérdés tisztázatlan volt. Így nem értették a nemzeti bizottság politikai irányító szerepének lényegét, és szinte működésképtelen nagy létszámú testületet hoztak létre. A négy működő párt és a szakszervezet 4-4, összesen 20 tagot delegált. Elfogadták, hogy az értelmiségi dolgozók szakszervezetének megalakulása után azok részére is biztosítsanak helyet a bizottságban. Túri István szociáldemokrata vezető javaslatát is elfogadták, hogy a régi városi tanács munkakörét vegye át a nemze-

ti bizottság. 112. A számos zavaró, egymásnak ellentmondó határozat, de főként a nagy létszám miatt 1945. január 30-án a Csongrádi Nemzeti Bizottság újjászervezte önmagát. Ekkor már a megyében és az országban kialakult gyakorlatnak megfelelően 2-2 párt- és szakszervezeti taggal jött létre, tisztázva a városi tanács és a nemzeti bizottság funkcióbeli különbségét. 113.

Csongrád megye községeiben a nemzeti bizottságok 1944. decemberében és 1945 első hónapjaiban jöttek létre. Ha megalakulásukat vizsgáljuk, nagyon változatos képet kapunk:

- A nemzeti bizottságokat általában pártközi értekezleten hozták létre. Derekegyházán és Kiskundorozsmán a községi képviselőtestületek választották meg a nemzeti bizottság tagjait. 114.

- A nemzeti bizottságok pártok szerinti összetétele is rendkívül változatos. Mindenütt a működő pártok hozták létre, és ebben a kommunisták vezető szerepe elvitathatatlan. Kiskirályság, Kiskundorozsma és Sándorfalva községekben az MKP, a Független Kisgazdapárt és a szakszervezetek hozták létre. 115.

Mindszenten és Tápén MKP, FKP, NPP és szakszervezetek, Szegváron MKP, FKP, SZDP és a szakszervezetek alakították meg. 116. Derekegyházán és Tömörkény községekben nem volt MKP alapszervezet. Ott eleve késett a NB megszervezése. Az MNFF csongrádi elnöksége /sic! / már 1945. január 5-én felhívással fordult Tömörkény község előljáróságához, hogy hívja fel a községben működő pártokat

az MNFF megalakítására /az NB létrehozására/, de így is csak 1945. március közepén jött létre az FKP, SZDP, és a szakszervezetek küldötteiből. ^{117.} Derekegyháza a Nemzeti Parasztpárt és a Földmunkás Szakszervezet alakította meg az NB-t 1945. február 27-én. ^{118.} A pártformációt vizsgálva az is megállapítható, hogy a megye községeiben Polgári Demokrata Párt sehol sem alakult, illetve az eddig feltárt anyagban erre nem találunk adatot és utalást. A meglévő polgári erők vagy a Kisgazdapártba tömörültek, vagy pedig a szakszervezetekben alakítottak polgári-értelmiségi csoportot, mint Mindszenten és Szegváron történt. ^{119.} A többi községben a szakszervezet a földmunkás szakszervezetet jelentette és ezek igen aktívan közreműködtek az NB-k létrehozásában. Részvételük sehol sem képezte vita tárgyát /országosan számos adatot találunk az ellenkezőjére/. MKP alapszervezet hiányában - mint Derekegyháza és Tömörkény esetében láttuk - a kommunisták a földmunkás szakszervezet révén érvényesítették politikájukat, befolyásukat.

- A nemzeti bizottságok elnökeinek megválasztásában általában az dominált, hogy demokratikus gondolkodású, tekintélyes helyi politikust válasszanak. Ez általában sikerült is, és szinte minden pártból találunk elnököket. Adódtak azonban furcsa helyzetek is. A régi tekintélytisztelet még élt. Derekegyháza uradalmi segéd-tisztet választottak elnöknek. ^{120.} A szegedi és hódmezővásárhelyi példára papokat is választottak elnöknek, pl. Pusztamérgesen és Sándorfalván. Sándorfalván

a nemzeti bizottság arra való hivatkozással, hogy "erkölcsi szempontból is feltétlenül kívánatos, hogy az NB elnöki székében egy feddhetetlen életű egyházi személy üljön", egyhangúlag felkérték az egyébként közismerten jobboldali beállítottságú Lepey Emil római katolikus plébánost, szentszéki tanácsost az elnöki tisztségre. Ő "székfoglaló beszédében" a nemzeti bizottságot szociális jellegű testületté kívánta degradálni, és arra kérte a jelenlevőket, hogy "szociális ténykedésükkel segítsék a község lakosságát". 121.

- A demokratikus erők együttműködésére Csongrád megye községeiben is találunk példát már a nemzeti bizottságok létrejötte előtt. Tápén 1944. november végén Nemzeti Szakbizottság jött létre a demokratikus erőkből, az MKP és a szakszervezetek helyes politikájának eredményeképpen. A Szegedi Nemzeti Bizottság létrejötte után sem változtatta meg nevét és ebben a formában tevékenykedett 1945. március 8-ig. A nemzeti bizottság ekkor szerveződött meg a már ismertetett formában. 122.

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front Csongrád megyei létrejöttének áttekintése nem teljes. Egyes községek nemzeti bizottságai nem vezettek jegyzőkönyveket, levelezéseiket nem ártatták. A városok és fontosabb helységek anyagai azonban ismertek. Csongrád megye sajátos helyzetéből adódott az is, hogy a többi megyétől eltérően a tárgyalt időszakban nem jött létre megyei nemzeti bizottság. A közel lévő szomszédos megyeszékhelyen, Makón viszont már 1945. januárjában megszerveződött. Csongrád megye területén azonban négy nagy város van, és ebből kettő önálló thj. város volt.

Ez részben gátolta egy átfogó megyei NB létrehozását, miután a megye székhelye egy harmadik, nem önálló város, Szentés volt. A négy város kisugárzásának ereje viszont ellensúlyozta a megyei nemzeti bizottság hiányát. Tudunk viszont olyan javaslatról, amely indítványozta ennek felállítását. A Szegvári Nemzeti Bizottság 1945. június 4-i ülésén javasolták ezt azzal indokolva, hogy a községek egymás közti ügyeit majd itt vitassák meg. Az NB elfogadta a javaslatot, helyeselte az elgondolást és megkereste a megyei Nemzeti Bizottságot /sic!/, vagyis a Szentési Nemzeti Bizottságot, hogy minden község részére biztosítson 2-2 helyet a megyei bizottságban, hogy a községi NB-ok tekintést nyerhessenek a megyét érintő közmunka és élelmiszerbeszolgáltatási ügyekbe és azok arányos elosztásában együttesen döntsének. ^{123.} Az elképzelés nem valósult meg. Mindössze annyi ismeretes, hogy 1945. június 20-i Csongrád vármegyei törvényhatósági bizottság rendes közgyűlése előtt a vármegye nemzeti bizottságainak együttes ülésén döntöttek arról, hogy kiket javasolnak a megüresedett vármegyei és járási tisztviselői állások betöltésére és a vármegyei kisgyűlés tagjainak számát 20-ról 16-ra csökkentették. Ettől eltekintve a Szentési Nemzeti Bizottság 1944. decemberi megalakulásától gyakorlatilag megyei NB funkcióval tevékenykedett. A Csongrád megyei Nemzeti Bizottság csak 1946. április 19-én jött létre és 1949. február 2-ig működött, vagyis a Függetlenségi Front létrejöttéig. ^{124.}

II. A népfront programja és a pártok álláspontja a programmal kapcsolatban.

1./ Az MKP és az MNFF programja

A felszabadulás utáni forradalmi átalakulás vezetője és szervezője a Magyar Kommunista Párt volt. A vezető szerepet több más tényező mellett azzal vívta ki, hogy olyan programot dolgozott ki, amely lehetővé tette a legszélesebb alapokon nyugvó nemzeti összefogást. A programtervezetet 1944. november 19-én a szegedi pártszervezet taggyűlésén vitatta meg, majd 1944. november 30-án nyilvánosságra hozták "Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének programja. Az MKP javaslata" címmel.^{125.} A szegedi kommunisták egy részénél nem talált azonnal megértésre a demokratikus program, amint ezt a népfrontpolitika értelmezésénél már részletesen tárgyaltunk. Fontos eredmény volt azonban ennek elfogadtatása, mert ez tette lehetővé a széles nemzeti összefogást, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front létrehozását.^{126.}

Az MKP programját tartalmában és a megvalósítás formájában lényegtelen módosításoktól eltekintve, elfogadták a demokratikus pártok. Így az 1944. december 2-án Szegeden létrejött Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programját alkotta és ezt a programot fogadta el a felszabadult Magyarország kormányprogramjául az Ideiglenes Nemzeti Kormány is. "Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének útja. A Ma-

gyar Nemzeti Függetlenségi Front programja" címmel tette magáévá a Függetlenségi Front, és csak némi változtatást tartalmazott. 127.

- Így a bevezetésből kihúzták a volt utalkodó osztály háborús politikáját elítélő egyik mondatot, amely szerint: "Azért álltak a német fasiszták mellé, mert segítségükkel akarták a szomszéd népeket leigázni, s bent az országban továbbra is könyörtelenül elnyomni és rabságban tartani a magyar népet."

- Ugyancsak a bevezetőben a "magyar reakció" helyett a "magyar fasiszták" kifejezés szerepelt.

- Dr. Balogh István /FKP/ javaslatára két helyen módosították a programot: "A hazaárulókat, a háborús bűnösöket le kell tartóztatni..." helyett: "A hazaárulókat, a felelős háborús bűnösöket le kell tartóztatni ..." szerepelt. Másrészt a lelkiismereti szabadságról szóló mondat kibővült a "biztosítva annak anyagi feltételeit" kitétellel, amely követelés a földreform lebonyolítása után az egyház anyagi támogatását jelentette. 128. Ezeken kívül néhány kisebb stiláris javítás történt az MKP programjában és ezt a demokratikus pártok is magukra nézve kötelező érvényű programként fogadták el.

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programjának főbb gondolatai a következők voltak: "Politikai téren; szakítás Németországgal, a háborús bűnök megtorlása, az antifasiszta, néPELLenes szervezetek és személyek kirekesztése a közéletből, a demokratikus szabadságjogok biztosítása. - Gazdasági téren: a német hadigé-

pezetet támogató kartellek és nagybankok állami ellenőrzése, az alapvető nyersanyagforrások államosítása, az újjáépítés megkezdése, a magánkezdeményezés támogatása, az állami irányítás szerepének növelése. - Társadalmi téren: a földreform végrehajtása és a régen megérett szociális törvények megalkotása. Mindennek feltételeként olyan államiság megteremtését tartották szükségesnek a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai, mely külpolitikáját a Szovjetunióval és a szomszédos államokkal való jóviszonyra, belpolitikáját pedig a demokratikus pártok összefogására és a népképviselői szervek működésére alapozza." 129.

Az MKP programja tehát - mint a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programja - a nemzeti demokratikus erők együttműködésének alapja volt. Az MKP stratégia - amelyet a bevezetőben elemeztünk - fő feladatként a Hitler-ellenes nemzeti felszabadító harcot jelölte meg. A program ennek megfelelően a nemzet cselekvő részvételét sürgette az ország felszabadításában. Ezért hirdette, hogy "össze kell fogni minden igazán nemzeti, németellenes erőt! Fegyvert kell ragadni a németek és nyilas bérenceik ellen, szabadságunk és függetlenségünk kivívására!" Továbbá: "A legmesszebbmenő támogatást kell nyújtani a Vörös Hadseregnek, mely kiűzi a magyar földről a német elnyomókat."

A program nem tartalmazta nyíltan a reakciós Horthy-rendszer elleni harcot. Az MKP-program jelentéktelen módosítását az MNFF program is mutatja. Nem a "magyar reakciós", "háborús bűnösök" ellen lépett fel, hanem a

fasiszta, a "felelős háborús bűnösök", a hazaárulók ellen. Ez az adott helyzetben megfelelt az MKP fő célkitűzésének, amely szerint a párt politikáját a Hitler-ellenes felszabadító harc érdekeinek rendelte alá. Nem mondott le azonban a Horthy-rendszer maradványai elleni harcról, az ország demokratikus átalakításáról. Ezt fejezte ki a program gazdasági és társadalmi célkitűzése, amely számos antikapitalista jellegű feladat megoldását tartalmazta. Így a hazaárulók, a háborús bűnösök felelősségrevonását, a nemzeti bizottságokra /tehát népi szervekre/ támaszkodó ideiglenes kormány megalakítását, a kartellek és nagybankok állami ellenőrzését, a villanytelepek, a kőolajforrások, a bauxit, - szén-, és az ércbányák, a biztosítás államosítását. Szerepelt benne az újjáépítés - egységes központi terv alapján - állami támogatás és irányítás mellett. A földreformot a legrövidebb határidőn belül, a földigénykők közreműködésével kívánta megoldani. Hangsúlyozta, hogy ennek széleskörűnek kell lenni; mindez tehát radikális földreformot jelentett. 130.

A Magyar Kommunista Párt és a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programja radikális és előremutató program volt, amelynek talajáról kibontakozhatott a népi demokratikus forradalom.

2./ A koalíciós pártok álláspontja a programmal kapcsolatban.

A Nemzeti Parasztpárt politikai irányvonala egyér-

telműen kapcsolódott az MNFF programjához. Annak népi, radikális vonalát erősítette. A párt 1945. március 18-tól Szegedi Szabad Szó címmel lapot adott ki, amely nemcsak a szegedi, hanem a Csongrád és Békés megyei parasztság érdekeit is támogatta. /A lap első számai kéthetenként, majd 1945. szeptemberétől hetenként jelentek meg./ ^{131.} A lapokból is megállapítható, hogy a párt fő politikai programjának a földreform radikális megoldását tekintette. Gyakorlatilag a párt földreformjavaslata és a javasolt radikális módszerek alkották később a törvény alapját is. ^{132.} A társadalmi-politikai életben a paraszti demokratizmus talaján állottak. Programszerűen vallották, hogy "testvéri szövetségben állunk az ipari munkásság pártjával. Az elnyömt, szervezetlen és tájékozatlan szegényparasztság nevelése, szervezése, testi-lelki felszabadítása érdekében most politikai munkát vállaltunk, hogy a népnek ez a része is szívvel-lellekkel dolgozzon saját följén, saját népéért, saját országáért." ^{133.}

1945. tavasztáról a Nemzeti Parasztpártot több támadás érte a Kisgazdapárt részéről, hogy a Magyar Kommunista Párt egyik tagozata, nem önálló párt. A Nemzeti Parasztpárt ezt a vádaskodást visszautasította és újból leszögezte, hogy önálló programmal rendelkező párt, és "az együttműködést mindenkor komolyan veszi. Pártunk ezt kezdettől fogva hangsúlyozta és kifejezésre juttatta azt is, hogy természetesnek tartja az együttműködést a Magyar Kommunista Párttal, mint olyan szervezettel,

amelynek politikáját teljesen a most elvégzendő forradalmi feladatok irányítják és amely a múlt politikai rendszerekkel egyetlen ponton sem vállalta az együttműködést." 134.

A koalíción belüli harcok kiéleződése után is a Függetlenségi Front baloldalához tartoztak, a forradalmi bázist erősítették.

A Szociáldemokrata Párt politikai irányvonalát tekintve két Ósöngvár megyei dokumentum áll rendelkezésünkre. Egyrészt az SZDP szegedi szervezetének 1944. december 5-i tagtoborzója, másrészt az SZDP hódmezővásárhelyi szervezetének 1944. december 25-i felhívása. 135. Mindkét dokumentum tartalmazta az MNFF programját. Sikraszállt a földreform megvalósításáért, a szociális jólétért, a kulturális haladásért, a modern egészségügyért és a polgári szabadságjogokért. Ezek a célok azonban alapvetően nem voltak újak. Az SZDP vezetése már a második világháború kirobbanása előtt is hangsúlyozta ezeket, így csupán megismételték a programot. 136. Ez természetes, hiszen az SZDP a háború előtt is munkáspárt volt!

Meglepő viszont, hogy a felszabadulás utáni helyzetben is fontos helyet foglalt el a programokban a "demokrácia" és a "szociális jólét" hangsúlyozása. Az SZDP szegedi programja hangsúlyozta, hogy az SZDP-nak "a demokrácia volt ..., az alappillére, fanatikusan bizott a demokrácia átütő, formáló és szervező erejében...

a felelősség terhével és érzésétől áthatottan képviselte az országot és a népet érdeklő politikai és szociális kérdéseket." A hódmezővásárhelyi felhívás még ettől is világosabban fogalmazott: "Társadalomátalakító céljaink elérésére a parlamentális demokráciát alkalmasnak tartjuk," ezért általános választójogot követelt, és a parlamenti választások felszabadulás utáni azonnali megtartását, "mihelyt az országban a közlekedés helyreáll és az agitáció folytatása a pártok részére lehetővé válik. A demokratikus pártoknak a szervezkedés, egyesülés és gyülekezés terén egyenlő feltételeket kell biztosítani."

A demokrácia ilyen való követelése azt bizonyítja, hogy a párt vezetői nem sokat értettek meg a felszabadulással bekövetkezett változásból. Nem elemezték kellően az adott viszonyokat és feladatokat. Nem vizsgálták felül korábbi követeléseiket és azt, hogy a demokrácia tartalmilag mit jelent. Még nem alakítottak ki megfelelő politikai irányvonalat, hogy ehhez igazítsák napi politikájukat.¹³⁷ Ennek hiányát maguk is érezték, és Hódmezővásárhelyen hozzáfűzték, hogy a program csak a pártkongresszus összeüléséig érvényes.

A szegedi dokumentumnak az is hiányossága, hogy nem hangsúlyozta az MNPF programjának megfelelően a fasiszmus és maradványainak felszámolásáért folytatott harcot és a termelés megindíttatását. A hódmezővásárhelyi dokumentum ezzel szemben első helyen említette a Vörös Hadsereg harcának minden eszközzel való segítségét, valamint a háborús bűnösök és a fasiszták törvényes úton való felelősségrevonását.

Abban is radikálisabb volt a földmezővásárhelyi dokumentum, hogy a földreform követelésének szegedi, általánosságban mozgó megfogalmazásával szemben az MNFP agrárprogramját szószerint átvette, hangsúlyozottan követelte. Ehhez kapcsolódva a földmunkásság, szegény- és kisparaszság szociális követeléseit is megfogalmazta. A földmunkásság összes érdekképviselői szerveinek demokratikus újjáalakítását tervezte, hogy azok is megkezdhessék működésüket.

Hódmezővásárhelyen a szakszervezetek kérdésében is állást foglalt az SZDP, amelyben elvesztett pozícióinak visszaszerzési szándéka is meghúzódott. "A szabad szakszervezeteket Magyarországon a Szociáldemokrata Párt hívta életre. Magától értetődő tehát, hogy ezeknek a szervezeteknek szociálpolitikai törekvéseit a legteljesebb odaadásunkkal támogatjuk." A szakszervezetek politikai jogairól, a politikai irányító testületekbe való bevonásukról azonban nem sok szót ejtettek. A párt addigi munkásbázisának leszűkülése miatt hirdették meg, hogy "a kisparaszság gazdasági szervezeteit, az ipartestületeket és iparkamarákat a kisiparosság demokratikus érdekvédelmi szervezetévé kívánjuk kiépíteni." Ez egyúttal azt is jelezte, hogy ezekben a társadalmi rétegekben akart az SZDP bázist keresni. Ezért törekedett az említett területeken szervezeteket kiépíteni.

Értékelve a Szociáldemokrata Párt politikai irányvonalát megállapíthatjuk, hogy fő követeléseit objektíve egybeestek a kibontakozó népi demokratikus forradalom célkitűzéseivel. Ezáltal lehetőséget teremtettek a tö-

megek mozgósítására, az MKP-val való együttműködésre, a demokratikus nemzeti összefogás megteremtésére. 138.

A Függetlenségi Front polgári szárnyán elhelyezkedő két pártnak - a Kisgazdapártnak és a Polgári Demokrata Pártnak - politikai irányvonala változatos képet mutat.

A Polgári Demokrata Párt fellépése idején bizonyos programszerű megnyilatkozások elhangoztak. Általánosságban elfogadták az MNFF programját, a nemzeti összefogás politikáját. Ezen túlmenően csak homályosan körvonalazott célkitűzéseket hangoztattak. Szegeden "szociális, demokratikus Magyarország felépítéséről" beszéltek. 139. Hódmezővásárhelyen a "polgári érdekek hathatós védelméről" szóltak, és szoros kapcsolatról "az ugyancsak polgári érdekeket védő Kisgazdapárttal". 140. Szentesen hangoztatták a "közélet megtisztítását a még működő fasiszta elemektől" és "független Magyarország megteremtését". A továbbiakban azonban mindenkire kiterjedő általános szabadságról, igazi egyenlőségről, testvériségről szónokoltak. 141. A későbbiekben a gyakorlatban is csatlakoztak a Független Kisgazdapárt politikájához, és annak irányvonalát erősítették.

A Független Kisgazdapárt politikailag is csatlakozott 1944. végén a Függetlenségi Fronthoz, tehát elismerte annak programját. Politikai irányvonala azonban változást mutat a tárgyalt időszakban. Szükséges ezt a változást megvizsgálni, mert részben ez ad magyarázatot a

Résőbb kialakult pártellentétekre.

A kezdeti időszak politikai irányvonalát a párt szegedi vezetősége, személyesen Dr. Balogh István dolgozta ki. Ennek fő gondolatait a Délmagyarország-ban megjelent cikkeiből lehet megállapítani.

A Kisgazdapárt kezdeti politikai irányvonalánál két dolgot különösen figyelembe kell venni:

1./ Dr. Balogh István és társai Révaiék kapacitására kezdtek munkához és ez feltétlenül beárazódott kezdeti felfogásukra, munkájukra.

2./ Ha nem akartak kimaradni az események további alakulásának befolyásolásától, akkor csak demokratikus elképzelésekkel léphettek porondra.

Mindezt tükrözi politikai irányvonaluk.

Külpolitikai vonatkozásban elsősorban a felszabadító Vörös Hadsereg minden eszközzel való segítségét és a német fasizmus elleni harc szükségességét hangsúlyozták, hozzátéve azt is, hogy "minden erőnkkel hozz kell járulnunk a németek teljes leveréséhez, a háború minél gyorsabb befejezéséhez." A sajtóban általában a több évszázados német orientációt tették felelőssé az ország tragikus sorásért és önálló független politikát követeltek. Helyes történelmi felismerés volt, hogy "a Szovjetunió felé kell kapcsolatainkat kiépítenünk, mert éppen közelsége miatt a nagyhatalmak tanácsában ránk vonatkozóan döntő szava lesz. A vele való politikai kapcsolat nemzetközi helyzetünket minden bizonnyal megerősíti a kiépítendő tudományos, művészeti, gazdasági, ke-

reskedelmi, pénzügyi kapcsolatok pedig beláthatatlan perspektivákat tárnak elénk." 142. A szomszéd népekkel való jó kapcsolat kialakítását követelték. A kapcsolatok megromlásának okát a nacionalizmusban látták és abban, hogy Trianon revízióját a németektől remélte a magyar politikai vezetés és ezzel minden szomszédunkat ellenségünké tette. 143.

A Kiszegapárt belpolitikai irányvonala is igazodott nagy vonalakban a Függetlenségi Front programjához. A legszorosabb együttműködést hirdették "a romokban szenvedő ország újjáépítésében". A közigazgatás és a termelés teljes beindítását, a politikai szervek kiépítését /tehát a politikai élet teljessé tételét/, sőt a helyi nemzeti bizottságok kiépülését is követelték. 144. Kisebbségi mértékben szerepelt a demokratikus szabadságjogok követelése és a külpolitikai irányvonalhoz kapcsolódóan a fasiszmus elleni harc. A kezdeti időszakban igen nagy teret szenteltek a kommunistákkal való együttműködés megmagyarázásának. Ennek kapcsán a Szovjetunió, a Vörös Hadsereg és a kommunisták valós és reális bemutatására törekedtek. Maga Dr. Balogh István több cikkben foglalkozott a régi, fasiszta rágalmak megcáfolásával. Ezzel igen nagy szolgálatot tett a Kiszegapárt a hozzá közel álló, de politikailag iskolázatlan, a fasiszta propaganda által megfertőzött tömegek megnyerésére, politikai nevelése érdekében.

A kommunistákat a Kiszegapárt elnöke így jellemezte: "Kétségtelen - ezt a tapasztalat igazolja -, hogy a kommunista párt képviselői politikailag kifo-

gástanul képzettek, modorukban tartózkodók, tárgyalásaikban sohasem túlzók, megállapodásaikban feltétlenül megbízhatók, a magyar érdekeket mindenkor figyelembe veszik, sőt kiemelik. Tehát igenis lehet a Magyar Kommunista Párttal együttműködni. Most azonban nemcsak lehet, hanem kell is." 145.

Az együttműködés jövőjét illetően is helyes értékelést adott a párt vezetője: "Ellenvetésként azt szokták felhozni, hogy ez mind igaz lehet most, de évek múlva az MKP mégis csak arra fog törekedni, hogy az országot szocialista-kommunista állammá tegye. Erre én azt felelem, nem tagadhatom meg a kommunista párttól azt a jogot, melyet magának, illetőleg pártomnak vindikálok. Mint kisgazdapárti politikus arra törekszem, hogy a parlamenti többséget megszerezzem. Ezt akarják ők is. A magyar választó polgárok fogják eldönteni, mennyire kívánják az MKP programjának megvalósulását." 146. "A fejlődés iránya kétségtelenül a kollektívizmus felé mutat." Ezt az MKP "viszont csakis akkor érheti el bizonyossággal, ha nem külső, hanem belső erőkre támaszkodik. Az MKP-nak alkotmányos úton kell eljutnia abba a helyzetbe, hogy az államhatalmat nagyobb megráskóztatások nélkül, törvényes úton és módon átvehesse és szükségesnek tartott változásokat ugyancsak törvényes úton hajthassa végre." 147.

Az említett politikai irányvonal feltétlenül igen pozitív, és ez adta az elvi alapot az együttműködéshez. Hiányzott azonban már ekkor a Független Kisgazdapárt po-

litikai irányvonalából két fontos tényező. A fasizmus maradványainak felszámolásáról nem szóltak, a földreformot pedig meg sem említették. A párt politikai gyakorlatában sem találkozunk ezekkel a kérdésekkel. Ha a földreform hiányát szóvá tették a népfront pártpartnerek, azzal válaszoltak, hogy a Kisgazdapárt programjában - amit egyébként ritkán emlegettek avittsága miatt - már évtizedek óta szerepel a földbirtokreform követelése.

A Független Kisgazdapárt politikai irányvonalában 1945 tavaszától fokozatos változás figyelhető meg. Két dokumentum áll rendelkezésünkre ennek vizsgálatához. A hódmezővásárhelyi szervezet 1945 januárjában készített 10 pontos helyi programtervezete és a szegedi szervezet elnökének - Nagyiván Jánosnak - 21 pontos programtervezete, amelyet 1945 júliusában jelentetett meg.^{148.} A politikai irányvonal változását tükrözi még a Kisgazdapárt szegedi lapja a "Szegedi Hírlap", amely 1945 június 24-én jelent meg először.

Külpolitikájában ekkor már a Szovjetunióval való kapcsolatunkról nem sok szót ejtettek, de a kialakult helyzetet megmásíthatatlan realitásként elfogadták. Annál többet szóltak viszont a győztes nyugati nagyhatalmakról, és számos cikkben népszerűsítették ezeket.^{149.} Előtérbe került a nacionalista hang: "Mi ... a magyar zászlóban szimbólumot látunk, a nemzeti érzés jelképét és kifejezését ama féltő aggódo érzésnek, amely érzésekkel a nemzet jövőjét féltjük, annak sorsáért aggó-

dunk, amellyel ezt a népet, az Alföld délibábos hajnalát, a Balatonba lebukó napot, a Táttra bérceit és a Dunántúl lankáit, Erdély havasait, a Barcaság vadvirágos mezőit, a Délvidék ringó búzatábláit, a magyar dalt, a harangok Istent kereső kongását, a tiszáparti nádasok zúgását, mindent, mindent, ami magyar, szeretünk." 150. Ettől már csak egy lépés volt a szomszéd népekkel kapcsolatosan kialakult álláspont módosítása. Az irredenta hang is megjelent: "Bármennyire is fontos a termelés beindítása", a külföldi országokkal való gazdasági kapcsolat, "de egyik kérdés sem feleltetheti el a magyar néppel Trianon igazgágtalanságait. Senki jobban nem hirdeti a békét, a megbékülést, a szomszédokkal való jóviszont, mint a Független Kisgazdapárt, de beleharsogjuk az országba, a világba, a Magyar Égbe, hogy soha-soha, amíg magyar [van] e földön, nem fogadja el azokat a határokat, amelyek megfosztották a magyar népet négymillió fiától, erdeitől, bányáitól, sójától." 151.

Ez már a Horthy-fasizmus féktelen, sovinszta hangnemét idézte. Egyúttal azt is jelezte, hogy hová jutott alig több mint fél év alatt a Kisgazdapárt vezetőségének politikája.

Belpolitikailag négy fő elvi célkitűzést hangoztattak programszerűen. Ezek a következők:

1. "A becsületes munkával szerzett magántulajdon sérthetetlenségének, teljes és maradéktalan érvényesülésének elve."

2. "A vallás szabad gyakorlásának elve", amelyet ugyan még nem ért sérelem, de a párt "itt is éber figyelemmel résen van és nem fogja engedni, hogy bármely oldalról is sérelem érje ezt a fontos alapelvet."

3. "A magyar népi erők minél teljesebb kifejtésének, megerősítésének az elve" - amelyen azt értették, hogy minél többen csatlakozzanak az ezt elősegítő Kisgazdapárthoz.

4. "A közéleti tisztaság makulátlanságának elve." Ezen elsősorban azt értették, hogy küzdeni kell a "korrupciónak minden fajta jelentkezési formája ellen, akár protekcionizmusban érvényesüljön az, akár pedig a régi uram-bátyámos érdekkapcsolatpolitika bármely formájában." /A Kisgazdapárt úgy tekintette, hogy a közigazgatási és hatalmi szervekbe beküldött MKP tagok tulajdonképpen a párt protekciósai, akik "pártprotekciót" élvezve jutnak komoly állásokhoz./ Másodsorban azt értették, hogy az egész közéletet meg kell tisztítani "a demokrácia ellenségeitől, a régi rend kiszolgálóitól, a reakciós elemektől." 152.

Itt már a sorrend is árulkodik a bekövetkezett változásról.

A demokrácia és a reakció értelmezésében is eltértek a munkáspártok értelmezéséről. Mindkét esetben a formából indultak ki és nem a tartalomból.

A reakciónál elismerték a régi jobboldali magatartás reakciós voltát. Ennél nem is sokat időztek. Számukra fontosabb volt annak bizonyítása, hogy "bizonyos felelőtlen, túlbuzgó párthivők egyéni túlkapásai" is reakciósak "és fenyegetik a demokrácia friss hajtásait". /Ezen az MKP-t értették./ "Nagyon sajnáljuk tehát, de a magunk részéről továbbra sem vagyunk hajlandók reakciónak tekinteni azt, aki helyes alkotmányos érzékénél fogva nem látja szívesen, ha bármely oldalról is indokolatlanul túlsúlyba kerülő és egyoldalú uralmi helyzetet teremtő tendenciák árvényesülnének az alkotmányos eszközök figyelmen kívül hagyásával." Szerintük ezek a tendenciák "egyes pártemberek tevékenységében és meggondolatlan kijelentéseiben jelentkeznek", Miután ők is diktatúrát akarnak, /nyilván proletárdiktatúrát/ ezért azonosították a fasiszta diktatúra képviselőivel és kikiáltották őket is reakciósoknak. 153.

A demokráciát szó szerinti fordításban népuralomnak, többségi uralomnak tekintették, amelynek "lényege", hogy a "kisebbség föltétlen el is ismerje a többség akarátát és annak alá is vesse magát minden körülmények között! A demokráciához tartozik az is, hogy a kisebbség a maga politikai elképzeléseinek a megvalósítását soha se próbálja meg demokrácia-ellenes eszközökkel és módszerekkel keresztül vinni." 154. Mivel az ország lakosságának 70 százalékát a parasztság tette ki a kisgazdapárti számítások szerint, - és ezt a parasztságot a Kisgazdapárt képviseli "egyedül" /sic!/ - ezért a

párt áll az igazi demokrácia talaján. Így ellene volt minden olyan pártkapcsolatnak, "amely a parasztság feletti kisebbség uralmát akarná gyakorolni, mert ez a szándék generális ellenétben állna a demokrácia szentes sérthetetlen elvével." 155. "Mi tehát magyar demokraták vagyunk - hirdette a Kisgazdapárt - mert a magyar nép uralmát követeljük a magyarok demokratikus országában." 156.

Az általános elvi célkitűzések mellett konkrét követeléseket is megfogalmaztak a párt vezetői.

A fasizmus maradványainak felszámolásáról továbbra sem szóltak. Amennyiben megemlítették, elsősorban fenntartásukat hangsúlyozták ezzel kapcsolatban: "Követeljük a háborús és népellenes bűnösök szigorú megbüntetését, de szigorúan tiltakozunk az ellen, hogy ezen a címen egyesek ellen politikai háttérü hajsza folyjon." 157.

A földreformot sem kerülhették ki irányvonalukban. Ez azonban túl általános volt. Hódmezővásárhelyen "korszerű földreformot", Szegeden "igazságos földbirtokreformot" követeltek. Sehol sem találkozunk azonban a népfront-program radikális földreformkövetelésével. Szükségességét felismerték, de tartózkodás, bizonyos félelem élt a párt vezetőiben - főként az ennek kapcsán fellendülő tömegmozgalomtól tartottak, - ezért rendkívül óvatosak minden megnyilatkozásukban. 158. Ez az óvatosság, tartózkodás és általánosságban mozgó megnyilatkozás a Kisgazdapárt részéről nyilvánvalóan azt célozta, hogy ameddig lehetséges, elodázzák a földreformot, hogy az erőviszonyok számukra kedvező megvál-

tozása után ők diktálhassák a feltételeket.

Ezzel függött össze, hogy a parasztságot - főként a szegényparasztságot - érintő egyéb kérdésekben viszont nem ^{süllyködtet} működtek a programszerű konkrét ígéretésekben. Így az agrárproletáriátusnak is nyújtani kívántak valamit. Lehetőség szerint olyasmit, ami az államot vagy a mezőgazdasági munkást terheli. Követelte tehát "a mezőgazdasági munkások számára a nagyobb kenyeret biztosító nyugdíjat", vagy "egy olyan alapnak a megteremtését, amelynek feladata legyen, hogy a 60 éves életkort munkában elért mezőgazdasági munkás komoly összegű járadékjuttatásban részesüljön." 159.

Rafinált és modern formáját javasolta a párt a mezőgazdasági munkás helyhezkötésének. Egy olyan alap megteremtését javasolta, "amelynek az a feladata, hogy az egy helyben hosszú időt eltöltött mezőgazdasági munkás komoly anyagi jutalomban részesüljön." 160.

A Kisgazdapárt egyéb célkitűzései rendkívül vegyesek. A legfontosabbak: modern választójog és modern parlament, polgári szabadságjogok; sajtó-, vallás-, gyülekezési szabadság, jogegyenlőség, közigazgatási-, adózási-, illetérendszeri reform, korszerű általános népoktatás, népjóléti szolgálat, felvilágosító és nevelő szolgálat, közegészségügy javítása /így falusi kiskórházak létesítése/, szociális biztosítás kiterjesztése, stb. stb. 161.

A párt gyakorlati politikájában találkozunk a mezőgazdasági termelés fellendítésére vonatkozó számos ja-

vaslattal, amely feltétlenül pozitív. 1945 nyarán az egyetem Jogi Karának megindítása mellett javasolta a párt egy Mezőgazdasági-Kertészeti Kar /Főiskola/ megszervezését is.¹⁶² Erőteljesen propagálta a belterjes mezőgazdasági termelést. Ennek kapcsán az északi országok magas mezőgazdasági kultúráját több ízben is követendő példaként állította a parasztság elé, mint a kisüzemi gazdálkodás legjobb formáját.¹⁶³

A Kisgazdapárt politikai irányvonalánál meg kell jegyeznünk, hogy a megjelölt anyagok ezt úgy tekintették, mint a párt helyi programját. Valójában a pártnak nem volt programja. Hiányzott az országos program, így a helyi sem tudott mihez igazodni. Ez a párt általános ideológiai arculatát tükrözte és egy követelés-rendszer /politikai irányvonal/ volt csupán, egyes helyi megfogalmazásokban. Mindkettő rendkívül sokrétű és rugalmas, széles skálán lehetett ezzel játszani /és a választások idején is élt a párt ennek lehetőségével/.

A követelés-rendszer olyan volt, hogy ez nemcsak lehetővé, hanem szükségessé is tette a párt számára a látszat-ellenzéki párt szerepet. Oly sok követelés volt benne és egymásnak annyira ellentmondó, hogy ezt hatalmon lévő párt megvalósítani képtelen lett volna. Ezért is, de ehhez kapcsolódóan főként taktikai okokból tehát ellenzéki alapállásból politizált a Kisgazdapárt. A helyi hatalomban is mindenütt jelen voltak, mégis úgy fogalmazódott minden pontnál, hogy "követeljük... /ennek és ennek/ a megvalósítását". /Nem pedig úgy, hogy "megvalósít-

juk" ezt és ezt./ Így lett a Kisgazdapárt a helyi hatalom csúcsain lévő "ellenzéki" párt, a történelem finto-raként.

3./ A demokratikus erők megerősödése, a pártok szervezeti kiépülése.

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front szegedi és megyei testületeinek létrejötte után a demokratikus nemzeti erők gyorsan növekedtek.

A független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtéséért vívott harc vezető ereje a Magyar Kommunista Párt volt. Politikai és szervezeti megerősödése felgyorsult 1944. decemberétől. Erre az időre a Központi Vezetőség egységes pártszervezési elveket és módszereket alakított ki. Különösen fontos volt a párt ideiglenes szervezeti szabályzatának kidolgozása, amelyet a párttagság 1944. december elején ismert meg, és amely a párt célját, a felvétel normáit, a párt felépítését, az irányítás formáit rögzítette. 164.

Szegeden ennek hatására 1945. elejére végbement a párt teljes szervezeti kialakulása. Szervezeti felépítése alapján vezető, irányító szerve a városi pártbizottság volt, amelynek hatásköre Szeged környékére is kiterjedt. Közvetlenül irányította az egyes kerületi szervezeteket és a közigazgatásilag Szegedhez tartozó községi pártszervezeteket. Szegeden hét kerületi pártszervezet működött: felsővárosi, rókusi, újszegedi, Somogyi-telepi, móravá-

rosi, alsóvárosi és belvárosi szervezetek, valamint a rendőrségi és városházi szervezetek is. Ezeknek taglétszáma 1945. február elején 620 fő volt. - A Szeged környéki községekben, falvakban és tanyaközpontokban is teljes erővel folyt már szervezkedés. Működő pártszervezetek voltak: Pusztamérgesen, Várostantán /ma Ásotthalom/, Alsóközponton, Felsőközponton, Szatymazon, Szentmihályteleken. Ezek a pártszervezetek nem mindenütt voltak egyformán erősek, taglétszámuk így is elérte a 415 főt. ^{165.}

A gyárakban, üzemekben 1945. elejéig még nem voltak pártszervezetek, a szervező munkát az egyes kerületi szervezetek végezték. A rókusi szervezet a Villanytelepen és a Dohánygyárban, a móravárosi a Gyufagyárban, a Kendergyárban és a Délmagyarországi Cipőgyárban, a felsővárosi szervezet a Szalámigyárban irányította a szervező munkát. Az üzemek párttagjai a kerületi pártszervezetekhez tartoztak. ^{166.} 1945. április 5-én határozták el az üzemi pártszervezetek megalakítását, amelynek feladata a párt gyorsabb ütemű fejlesztése volt. ^{167.} Erre az időre már jól működő üzemi pártszervezetek voltak a Kenderfonógyárban és az újszegedi Kendergyárban. ^{168.} Mindez a pártszervező munkát segítette. A szervezési elvekben mutatkozó szektáros dogmatikus nézetek felszámolása is gyorsította a párt szervezeti erejének növekedését. Ennek hatására 1945. május közepén csak a szegedi pártszervezetnek 1000 tagja volt, szeptember közepén 2.500. /1945. novemberére pedig elérte a párttagok száma az 5.600 főt./ ^{169.}

A pártszervező munka mellett nagy gondot fordítottak a párttagok politikai nevelésére, képzésére. A pártszer-

vezetek hetente tartottak pártnapokat, és minden héten egyszer egy taggyűlést hívtak össze. Szemináriumokat, előadásokat szerveztek. 170.

Csongrád vármegye területén lévő városok közül Hódmezővásárhely fejlődése a szegedivel nagyvonalakban megegyezett. Az MKP fellépésekor külön önálló programot is adott, /amely igazodott a Központi Vezetőség programjához/, de olyan részletköveteléseket is tartalmazott, amely lehetőséget teremtett bázisának növeléséhez. 171. A Szegeden, de országosan is jelentkező szektás elzárkózás miatt azonban a párt taglétszáma lassan növekedett. Ha figyelembe vesszük, hogy 1944. november 9-én 30 tagja volt a pártnak, és 400 jelentkező várta a felvételt, a taglétszám növekedését lassúnak találjuk. 1945. januárjában 178, februárban 265, márciusban 354 fő a taglétszám. Ettől kezdve egyenletesebb a növekedés. Áprilisban 509, májusban 841, júniusban 1225, júliusban 1601 fő volt a tagok száma. /1945. novemberében 5326 főre emelkedett a taglétszám./ 172.

Szentesen - amint ezt már tárgyaltuk - az első időszakban mindenkit felvettek a pártba, akikcsak be akart lépni. Később a zárt taglétszám kialakítása miatt a párt taglétszáma nagyon lassan növekedett. 1945. májusában még csak 261 fő volt. A májusi országos pártértekezlet hatására változtattak szervezési elveiken. Így egy hónappal később, június 22-én már 420 fő volt a taglétszám. 173. A viszonylag kis létszám ellenére azonban itt különösen igaz, hogy a párt tömegbefolyása ettől lényegesen nagyobb volt. /A novemberi választásokon a 4 város közül messze a legtöbb szavazatot kapta, 31 %-ot./

A megye városai közül a leggyengébb pártszervezet Csongrádon működött. Későn is jött létre és szervezése során, - a már tárgyalt kedvezőtlen külső körülmények mellett - a vezetőség szektás álláspontja is gátolta kiépülését. A vezetők egy része Heller Tibor központi szervezővel együtt azt vallotta, hogy elégm ha a pártnak 180-200 jó harcos tagja van. Ezért sok arra alkalmas embert nem vettek fel a pártba. A párt szervezőmunkájának eredményességét Túri István jobboldali szociáldemokrata vezető is akadályozta. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés befejezése után bejelentette a Szociáldemokrata Párt megalakítását és az MKP tagjait átcsalogatta az SZDP-be, és ahol csak tehette, gátolta a párt munkáját. Ilyen körülmények között az is komoly eredménynek tekinthető, hogy 1945. elejére alapszervezetek jöttek létre a belvárosban, a Piroskavárosban, a Téli Gazdasági Iskola környékén és a Hangya-üzemben. ^{174.} A párt taglétszáma a felszabadulás utáni időszakból kezdve hosszú ideig stagnált: 1945. májusában is csak 210 fő a párttag, június elején szintén 210 fő, június végén 230 fő. /Még az 1945-ös választások idején is a megye egyik leggyengébb pártszervezete a csongrádi volt./ ^{175.}

A megye községeiben 1945 elejétől tovább folytatódott a községi szervezetek megalakítása. Még 1944. decemberében megalakult a pártszervezet Algyőn, Balástyán, Mórahalmon, Öttömösön, Pusztamérgesen, Sándorfalván és Szatymazon; 1945. januárjában Ásotthalmon, Pustaszeren; februárban Szentese-Eperjesszélien; márciusban Derekegyházán; áprilisban Csengelén, Gyálaréten, Tömör-

kényen jött létre a pártszervezet. 176.

1945. május-júniusában már a megye minden városában és községében működtek pártszervezetek. A községi pártszervezetek szervezeti erejüket tekintve változatos képet mutattak. A legerősebbeknél a 100 főt is meghaladta, mint Kiskundorozsmán 473 fő, Mándszenten 470 fő, Szegváron 150 fő, Sándorfalván 119 fő, Sövényházán 110 fő. A többi helyen 10 és 80 fő között volt. Az egész megyében 5050 körül mozgott a létszám. 177.

1944. végén a pártalapszervezetek megalakulásával párhuzamosan a központi irányító szervek kiépítését is megkezdték. 1944. december 23-án megszervezték a Délmagyarországi Területi Bizottságot, amely 1945. decemberéig működött. Hatásköre kiterjedt Csongrád, Békés és Csanád megyék területére. Csongrád megye viszonylatában megyei bizottsági funkciót is betöltött. A Területi Bizottság /1945. április 20-tól Területi Titkárság/ irányította a helyi szervezeteket, a központi és helyi szervek között foglalt helyet és megszervezte a járási titkárságokat. 1945. nyarára megszervezték a szentesi, kiskundorozsmai és mindszenti járásokat. 178.

Ez a szervezettségi szint megfelelt az adott szükségleteknek és csak a párttagság létszámának jelentős növekedése tette szükségessé az irányító szervek további tökéletesítését.

A Szociáldemokrata Párt az MNFF létrejötte után szerveződött meg Szegeden és Csongrád megyében.

Szegeden a párt megalakulása után jelentősebb esemény 1944. december 17-én volt. Ekkor mintegy 220 főnyi résztvevővel nyilvános taggyűlést tartottak és megválasztották a végrehajtó bizottságot. Ettől kezdve a pártszervezetek kiépítése gyorsan haladt előre. 1945. nyarára Szegeden 8 kerületi pártszervezet működött: a belvárosi, rókusi, felsővárosi, móravárosi, alsóvárosi, újszegedi, Somogyi-telepi és Fodor-telepi.

Szeged külterületén 13 pártszervezet tevékenykedett; Mihályteleken, Röszkén, Nagyszéksóson, Királyhalmon, Csorván /ma Ruzsa/, Átokházán, Várostantyán, Alsóközponton, Domaszéken, Feketeszálláson, Felsőközponton, Gaggonyán, Balástyán. A szegedi szervezetnek csoportjai működtek Kisteleken, Pusztaszeren, Pusztamérgesen, Öttömösön. Ekkor volt alakulóban: Összeszálláson, Zákányszéken, Mórakhalmon, Kiskundorozsmán, Tápén, Algyőn. ^{179.} A szegedi szervezet taglétszáma 1945. október 1-én már 6.000 fő volt, egy hónappal később, november 1-én pedig 7.300 fő /legkorábbi adatok/. ^{180.} Az összehasonlítás alapján 1945. nyarán a taglétszám 4-5.000 körül lehetett, figyelembe véve, hogy a fenti szervezeteken kívül ekkorra már megszerveződött a vasutasok tagozata, az értelmiségi csoport. A kisparosok és kiskereskedők mintegy 2.000-2.500 tagját ekkor szervezték a pártba, akik "szabadszervezet" elnevezéssel külön csoportot alkottak addig a városban. ^{181.} 1945. nyarára tehát az SZDP szervezetileg kiépült Szegeden és a környező településeken.

Hódmezővásárhelyen a már tárgyalt okok miatt az SZDP szervezet is hamar létrejött. 1944. november elején már megkezdte szervező tevékenységét. Az első szociáldemokrata gyűlést november 5-én tartották. ^{182.} December 4-én Az Iparegyletben tartottak gyűlést, ahol Takács Ferenc és Szőke Imre a párt helyi vezetői tájékoztatták az iparosokat. ^{183.} Egy hevenyészett helyi programot már a novemberi 28-i törvényhatósági bizottsági ülésre összeállítottak. ^{184.} A tulajdonképpeni szervező munka az Ideiglenes Nemzetgyűlés után indult meg, mint Csongrád megye egész területén. Ebben szerepet játszott a Debrecenben létrejött ideiglenes országos pártvezetőség munkája is, amely éppen a pártszervező munka irányítása érdekében jött létre. Ennek hatására jelent meg 1944. december 25-én a párt felhívása /programja/. 1945. január 7-én pedig a "Szociáldemokrata Párt nyílvántartásba vétel céljából jelentkezésre szólította fel tagjait. ^{185.} 1945. január 29-én Szeder Ferenc Hódmezővásárhelyre látogatott a pártszervezési munkák irányítása céljából. ^{186.} 1945. tavaszára már jól működő pártszervezet volt a városban. Júniusban a vasutasok és postások között is erős tagozatai voltak. ^{187.} A pártszervezet taglétszáma feltűnően gyors emelkedést mutatott; 1945. júniusában 2.000 fő, júliusban pedig már 3.500 fő volt. Ettől kezdve stagnált a létszám, illetve visszaesést mutatott. November elején 2.982 fő, november végén 3.264 fő a párttagok száma. ^{188.} A tavaszi-nyári rendkívül intenzív növekedésben szerepet játszhatott az Alföldi Titkárság Hódmezővásárhelyen való megszervezése. A létszám alakulása azt mutatja, hogy 1945.

nyarára itt is befejeződött a párt szervezeti kiépülése.

Szentesen is a Szociáldemokrata Párt vált vezetői alakították meg a kommunista pártot a felszabadulás után. Így később itt is a kommunistáknak kellett szorgalmazni az SZDP megalakítását. ^{189.} A párt 1944. december 1-én alakult meg, elnöke Szőke Ferenc volt. ^{190.} 1944. december 6-án jelent meg röplapon a párt végrehajtó bizottságának felhívása, amelyben közölték, hogy a szentesi pártszervezet újból megkezdte működését. ^{191.} Az SZDP első nyilvános nagygyűlése 1945. január 7-én volt a színházban. Itt Szőke Ferenc elnök ismertette a párt programját, amely mindenekelőtt a népfrontpártiák mellett állt ki. ^{192.} 1945. ^{január} végén Szeder Ferenc Szentesen is járt a párt szervezése ügyében. A munkásság azonban olyan ellenszenvvel fogadta a jobboldali pártvezetőt, hogy a népfront nagygyűlés Szeder-ellenes tüntetéssé vált. ^{193.} A pártszervezet első taggyűlését 1945. február 25-én tartotta a munkásotthonban. Ez elfogadta az ideiglenes vezetőség beszámolóját és új végrehajtó bizottságot választott. ^{194.} A párt kádereinek legjobbjai a kommunista párt tagjai lettek a felszabadulás után, így hosszú időn át gyenge volt a szervező munka. Csak 1945. tavaszától kezdtek kiépülni a párt szervezetei Szentesen és környékén. A párt létszáma 1945. márciusában 300-350 fő. A későbbi létszámra csak 1945. novemberétől van adatunk, ekkor 2.377 volt, amely az átlagos szintnek felelt meg. ^{195.}

Csongrádon csak 1944. december végén szerveződött újjá a Szociáldemokrata Párt. Túri István jobboldali szo-

ciáldemokrata vezető az Ideiglenes Nemzetgyűlésen még az MKP képviselőjében vett részt. Egyébként az MKP helyi titkára volt az 1944. december 3-i megalakulás óta. A közvélemény jó beszédképességű, kiváló szervezőképességű és népszerű embernek tartotta, és ezt a feltárt dokumentumok is igazolják. Debrecenből történt hazaérkezése után /nyilvánvalóan ottani szociáldemokrata intencióra/ az MKP gyűlésén bejelentette, hogy megalakítja a Szociáldemokrata Pártot, s felszólította a tagságot: "Aki akar, átléphet az SZDP-be!" A felszólításra sokan át is léptek, sőt olyanok is akadtak, akik mindkét pártnak tagjai lettek. Túri még a párt székházát is az MKP székházával szemben rendezte be. ^{196.} A megalakulás után Túri István óriási energiával szervezte a pártot Csongrádon és környékén. A párt szervezés gyors sikerében szerepet játszott, hogy Túri István a Földmunkások Szövetségének két évtizeden át elismert vezetője volt. Ekkor indult meg a városi kispolgárság és az értelmiség pártba özőnlése is. Túri ezen kívül minden erőt a párt fejlesztésére koncentrált. A már beszervezett tagok politikai nevelésével /nyilasok-, reakció elleni harccal/ egyáltalán nem törődött, csak az újabb szervezéssel. Így szervezte be az SZDP-be Csanyteleken és Tömörkényen a "fél falut". ^{197.} A párt taglétszáma ezért gyorsan növekedett. 1945. áprilisában Csongrádon 1.600 fő volt a párttag, júniusban 2.168 fő. ^{198.} Ezzel az SZDP helyi szervezete el is érte szerveződésének csúcsát. /Hogy mennyire nem fejezte ki ez a párt valóságos erejét, bizonyítja, hogy az 1945-ös novemberi választás. Ekkor 1.975

volt a párt férfi tagjainak száma és csak 1.733 férfi szavazatot kapott. Ez azt jelentette, hogy legalább 242 párttag nem a pártra adta le szavazatát. 199.

A megye községeiben 1945. februárjától kezdtek kiépülni a z SZDP pártalapszervezetek. Főként a városokból kiindulva szervezték ezeket, így Szentesről Szegvár, Mindszent, Kiskiráltság, Derekegyháza és Fábiansebestyén községekben, Csongrádról Csanytelek, Tömörkény és Kistelek községekben. Ezeken a helyeken 1945. február-március és április elejére jöttek létre a pártszervezetek. 200.

A megye többi helységében - amelyek a városoktól messzebb voltak - eleve késett a szervezés. Így Magyar téren május 7-én, Sövényházán június 10-én, Sándorfalván július 26-án jött létre az SZDP. A megye két jelentős községében Kiskundorozsmán és Tápén pedig csak 1945. decemberében szerveződött meg a párt. 201. A párt megalakítása alkalmával nem egy helyen a régi jobboldali vezetőket kitessekkelték a pártból. Kisteleken pl. 1945. április 8-i alakuló gyűlésén id. Pataki Szilvesztert, a párt régi helyi vezetőjét arra szólította fel a párttagság, hogy igazolja le magát, mert "1929-ben SZDP jelölt nem lévén ... a kormánypárt emberére szavaztatta le a párttagságot." 202. A községekben 1945. nyarára tehát csak többségben jöttek a pártszervezetek. A párt teljes kiépülése csak 1945. második felére fejeződött be.

A létrejött pártszervezetek azonban igen gyorsan fejlődtek. 1945. nyarára a községekben szinte mindenütt több száz fős pártszervezetek jöttek létre. Tömörkényen 620, Csanyteleken 600, Mindszenten 500, Szegváron 370 fő

tartozott a pártszervezetekhez, 100 főn aluli pártszervezet csak Pusztaszeren volt. ^{203.} Mindezt figyelembe véve 1945 nyarára 14-15.000 fő tartozott az SZDP-hez Szegeden és Csongrád megyében. Ha a másik munkáspárttal vetjük össze, ez feltétlenül nagy számnak tűnik. Rá kell azonban mutatnunk, hogy a tárgyalt időszakban az SZDP tagtoborzásában - az MKP-val ellentétben - kezdettől a minél nagyobb taglétszám elérésére törekedett.

A Szociáldemokrata Párt tagságának összetétele társadalmi rétegződés szerint eltérő képet mutat. A városokban a párt jelentős bázisát a munkásság adta. Szegeden és Hódmezővásárhelyen az ipari munkásság, Szentesen és Csongrádon a földmunkásság. Ezzel függött össze, hogy a szegedi szervezet üzemi titkárságot hozott létre és Szeged minden jelentősebb üzemében pártszervezetek, pártcsoportok működtek, így az Ujszegedi Kendergyárban, a Szegedi Kendergyárban, az Orán Bőrgyárban, a Lemezgyárban, a Dohánygyárban, a Gázgyárban. ^{204.} A városokban azonban igen jelentős kispolgári tömegek is tartoztak a párthoz. Szegeden nagy számban voltak a pártban kisiparosok, kiskereskedők és különböző polgári rétegekhez tartozók: mint az orvosok, tanárok, mérnökök stb. ^{205.} A megye községeiben és falvaiban a párt szervezésében és vezetésében a kispolgárság /ezeknek zöme szegény falusi kisiparos/ vezető szerepet játszott. Tömörkény községben 1945. február 24-én létrejött SZDP alapító tagsága a következőképpen oszlik meg foglalkozás szerint: kovádmester 3 fő, cipésmester 3 fő, földműves 6 fő, kereskedő 2, szappanfőző 2, hentesmester 1, bognármester 1, szabómester 1,

ácsmester 1, bérceplő 1, szijgyártó 1, szövőmester 1, zenész 1, molnár 1, asztalosmester 1, összesen 26 fő.²⁰⁶ A párt jelentős tömegeit a mazógazdasági jellegű megyében azonban a földmunkásság és a parasztság adta.

Az SZDP szervezeti kiépülése szükségessé tette 1945 tavaszán egy területi központ létrehozását. A Vásárhely Népe először 1945. április 1-én adott hírt ennek létrehozásáról, majd április 15-én létrejött Hódmezővásárhelyen Alföldi Titkárság néven. Működési területe Csongrád, Csanád és Békés megyékre és a területen lévő thj. városokra terjedt ki. Vezetője Erdei István hódmezővásárhelyi SZDP titkár lett, aki a Kéthly-Szélig-féle jobboldali politikai vonalat képviselte. A megyei titkárság és a járási titkárságok létrehozására majd csak 1945. második felében került sor.²⁰⁷

A Nemzeti Parasztpárt szervezetileg csak 1945 tavaszától kezdett kiépülni Szegeden és Csongrád megyében. A szerveződést nagyban gátolta, hogy a párt csak 1939-ben jött létre és a felszabadulás előtt nem is indíthatott országos szervezkedést. A Kisgazdapárt is gátolta, ahol lehetett akadályozta a pártszervezési munkát. Így helyi szervezetei nem voltak és új pártként kellett megszervezni a vidéki szervezeteket. A régi hivatali apparátus is igyekezett gátolni a pártszervező munkát. 1945 tavaszán nem egy helyről érkezett jelentés a szegedi Kerületi Központhoz, hogy az alakuló gyűlések után a főszolgabírók alapszabályt kértek a párt helyi vezetőségétől, holott illet csak társadalmi egyesületek kérhet-

tek. Erre még a régi törvények alapján se volt joguk. 208. Végül az is gáolta a szerveződést, hogy a pártszervezetek felszabadulás előtti hiánya miatt központi szervezőket kellett beállítani, akik a rossz közlekedési viszonyok miatt csak tavasszal tudták munkájukat megkezdeni. Így nem is ~~egy~~ helyen már odaérkezésük előtt spontánul megalakultak a parasztpárt helyi szervezetei és a körzeti pártszervezőmunka sokáig abból állt, hogy az egymástól és a központtól elszigetelt pártszervezetek között kapcsolatot teremtett. 209.

Szegeden a Nemzeti Parasztpárt vezetői az 1944. decemberi megalakulás után még jó ideig a városi szervezet megerősítésén fáradoztak. A móravárosi pártalapszervezet így is csak 1945. február közepén jött létre. 210. A Szegedhez tartozó tanyavilágban 1945. március elején indult el a szervezés, ekkor Rőszkén, Várostantyán, Kunhalmon és Szentmihályteleken jött létre a pártszervezet. 211. Március közepén Alsóközponton, Domaszéken, Felsőközponton, Csorván, - március végén Nagyszéksóson, Feketeszélen és Átokházán szervezték meg a pártszervezetet. 212. Április 15-én Ruzsajáráson és Gyálán, május 6-án Balástyán és végül június 3-án Csengelén alakult meg a pártszervezet. 213. Ezzel 1945 nyarára Szegedén befejeződött a párt megszervezése. A tagság létszámára vonatkozóan nincs adatunk, csak egy hírünk. A Szegedi Szabad Szó 1945. július 1-én a létrejött pártszervezetek megerősítését tartotta a legfontosabb szervezeti feladatnak. 214.

Hódmezővásárhelyen 1945. január 14-én tartotta a Nemzeti Parasztpárt alakuló gyűlését. Itt a párt megal-

kulásában és szervezeti növekedésében különös jelentősé-
ge volt radikális földreformtervezetének, amely a vásár-
helyi agrárproletáriátus körében széles visszhangra ta-
lált. Mutatja ezt az a tény, hogy a megalakuláskor töb-
ben még a tervezettől és radikálisabb végrehajtást köve-
teltek. ^{215.} A földreformmal kapcsolatos várakozásnak
a párt meg is felelt. A többi politikai párt azonban -
az MKP kivételével - mégsem kezelte egyenjogú partner-
ként. A várost érintő fontos politikai kérdések eldönté-
sét célzó pártközi értekezletre nem hívták meg a Nem-
zeti Parasztpártot. ^{216.} A Kisgazdapárt elsősorban a-
kadályozta fejlődését, de még az MKP és az SZDP részé-
ről is érték sérelmek a pártot. Így a bendőrség nem a
többi párttal azonos elbírálást alkalmazott a párttal
szemben és végül a nemzeti bizottságnak kellett figyel-
meztetnie, hogy ne emeljen kifogást a Parasztpárttal szem-
ben, mert éppúgy demokratikus párt, mint az MKP vagy az
SZDP. ^{217.} A pártszervezet létszáma csak lassan növe-
kedett. 1945. május 6-án 300 tagja volt a Nemzeti Pa-
rasztpártnak. A pártvezetőséget gyenge munkája miatt jú-
nius 17-én le is váltották. ^{218.} Az új agilis vezetőség
munkájának az eredménye volt, hogy 1945. június 29-én
már 700 tagja volt a pártnak és kiépült Hódmezővásárhely
területén. ^{219.}

Szentesen a Nemzeti Parasztpárt Csongrád megyétől,
de az országos helyzettől is eltérő módon jött létre és
szerveződött meg. A Szentesi Nemzeti Bizottság 1945. janu-
ár 10-i ülésén úgy határozott, hogy átiratot küld a gaz-
daköröket irányító Kisgazdaszövetséghez. Ebben az áti-
ratban arra szövelt fel a Kisgazdaszövetséget, hogy a

Nemzeti Parasztpárt zászlaját bontsa ki, alakuljon meg és csatlakozzon a Függetlenségi Fronthoz. ^{220.} A felhívás hatására 1945. január 21-én alakuló gyűlés keretében a Kisgazda Szövetség tagjai kimondották politikai párttá való alakulását, kijelentették a Nemzeti Parasztpárt programjának támogatását és vezetőséget választottak. ^{221.} A megalakult pártszervezet 1945. február 18-án szervezkedésre szólította fel a tanyavilágot, és a felhívást március 2-án megismételte. Ebben főként a külterületi parasztságot kívánták mozgósítani. A pártprogram megismertetése céljából a szentesi pártszervezet az igények szerint fel is kereste a külterületi csoportokat. ^{222.} A külterületi szervezés hatékonysága érdekében kérte a szentesi pártszervezet a nemzeti bizottságtól 1945. február 27-én, hogy azoknál a tanyai körök-nél, és iskoláknál, ahol politikai pártok, pártcsoportok és szakszervezeti csoportok működtek, megalakítható legyen a Nemzeti Parasztpárt csoportja is, helyet kell adni a szervezkedésre és a pártügyek lebonyolítására. A pártközi béke fenntartása érdekében ésszerű kooperációt javasolt a csoportok vezetői között. A Szentesi Nemzeti Bizottság helyt adott a kérésnek és bizottság felállítását határozta el minden körnél és iskolánál, amelynek az érdekelt pártok képviselőiből kellett állni. ^{223.} Mindennek eredménye volt, hogy 1945. május 24-én a Szentes-kistőkei, zalotai, berki és donáti gazdakörök tagjai a Nemzeti Parasztpárt szervezetébe tömörültek. ^{224.} Ez a párt szervezeti kiépülését is jelentette Szentesen és a környéki tanyavilágban.

Csongrádon 1945. február 11-én alakult meg a Nemzeti Parasztpárt és az "ideiglenes alakuló bizottság" vezetőséget választott. Két nap múlva, február 13-én, már kérték a felvételt a nemzeti bizottságba, vármegyei törvényhatósági bizottságba, városi tanácsba, városi képviselőtestületbe stb. ^{225.} A pártszervezet agilis vezetősége gyors ütemben szervezte a pártot, főként a szegényparasztok, égrárproletárok és kubikusok között volt népszerű a párt radikális agrárprogramja. Foglalkozott a párt a parasztságot érdeklő általános kérdésekkel is /mint a közellátás, a termelés stb./. ^{226.} A Kisgazdapárt vezetősége megpróbálta befolyása alá vonni a pártot, ennek sikertelensége után pedig mindenben gátolta a párt munkáját. Még létjogosultságát is kétségbe vonta. Ennek következtében a két párt között éles harc bontakozott ki, amely a konkrét kérdésekben nyilvánult meg és a későbbiek során még tárgyalni fogjuk. Az éles küzdelem - amely osztályellenitéket takart - nem csökkentette a párt népszerűségét, sőt taglétszáma gyorsan növekedett. Három héttel megalakulása után már 400 tagja volt a pártszervezetnek. ^{227.} A városi pártszervezet a Csongrád környéki községekben /Tömörkényen és Csanyteleken/ közreműködött a pártszervezetek létrehozásában. ^{228.} 1945 nyarára pedig a megye egyik legerősebb pártszervezetévé fejlődött a csongrádi szervezet, és taglétszáma 1.100 főre növekedett. ^{229.}

Csongrád megye községeiben és falvaiban 1945 februárjától folyamatosan jöttek létre a Nemzeti Parasztpárt szervezetei. Február 3-án Derekegyházán, február 4-én Sándorfalván, február 25-én Algyőn, Tápén és Baktói-ta-

nyákon, február végén Kiskirályság, Mindszent és Fábianszék-
bestyénen községekben alakult meg a pártszervezet. ^{230.}

A következő hónapokban újabb helységeken jött létre a
pártszervezet: Szegváron /március 2-án/, Sövényházán /már-
cius 3-án/, Sövényháza-Baksiszőlőn /március 8-án/, Pusztamérgesen /március 17-én/. ^{231.} Kiskundorozsmán és

Pusztaszeren /április 1-én/, Tömörkényen /április 8-án/,
Csanyteleken és Szatymazon /május 6-án/, szervezték meg
a pártszervezetet. ^{232.} A Nemzeti Parasztpárt tehát 1945

nyarára kiépült Csongrád megye városaiban és községeiben.

Szervezeti erejére a fent említetteken kívül csak elszór-
tan találunk adatot. Ezek viszont azt mutatják, hogy a
falusi és községi pártszervezetek taglétszáma mindenütt
több száz fő körül mozgott. 1945 nyarán Sövényházán 350
fő, Mindszenten 320 fő, Kisteleken 320 fő, Szegváron 220
fő, Tömörkényen 220 fő, Derekegyházán 240 fő volt a párt-
szervezet taglétszáma. ^{233.} Feltehető, hogy a többi hely-
ségben is hasonló létszámúak voltak a pártszervezetek.

A Nemzeti Parasztpárt szervezeti felépítése termé-
szetesen eltérést mutatott a munkáspártok felépítésétől.
A helyi szervezetek 5-15 tagú választmányt választottak,
amelyek 2-6 tagú vezetőséget választottak. A nagyhatarú
falvakban és városokban a szervezés megkönnyítésére és a
pártélet előmozdítására a helyi szervezetek csoportokat
alakítottak, 3 tagú körzeti bizottsággal az élén. ^{234.}

A pártnak ez a középszintű decentralizáltsága nem látszik
indokoltnak és különben is bonyolult volt. A gyakorlatban
okozott is problémát. A derekegyházi szervezet a szentesi
központ irányítását nem volt hajlandó elfogadni. A körzeti

központ 1945. február 27-én kérte a Szentesi Nemzeti Bizottságot, hogy kényszerítse erre a derekegyházi szervezetet. A nemzeti bizottság - ezzel mintegy beavatkozott a párt belső életébe - olyan határozatot hozott, hogy a derekegyházi szervezet köteles beolvadni a szentesi központba, mert "ellenkező esetben a csoport működését a nemzeti bizottság betiltja és a büntető eljárást folyamatba teszi" ellene. ²³⁵. A körzeti központok tulajdonképpen csak nagygyűlések megtartása szempontjából bírtak jelentőséggel. 1945. március 11-én a szentesi körzeti központ tartott nagygyűlést, március 25-én a szegedi. Az utóbbira a kisvasút különvonatokat is indított, hogy a Szeged környéki parasztság eljuthasson a gyűlésre. ²³⁶.

A megyei szervezés megindulásával egyidőben létrejött Szegeden a Nemzeti Parasztpárt Szegedi Kerületi Központja. Irányítása alá tartozott Csongrád, Csanád és Békés megye, valamint Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye Kiskunfélegyházáig és Bács-Bodrog megye Dunáig tartozó része. /Ez majdnem megegyezett az MKP Délmagyarország Területi Bizottság területi hatáskörével./ ²³⁷. Az 1945. március 18-án megjelent Szegedi Szabad Szó című lap is tulajdonképpen a Kerületi Központ lapja volt. A Kerületi Központ létrejöttének időpontja pontosan nem állapítható meg. A Délmagyarország 1945. február 22-től rendszeresen említi és utal rá, de már mint működő Központ szerepel a hírekben. A feltárt anyag alapján 1945. február 8-ra tehetjük megalakulásának időpontját. Ezen a napon a Nemzeti Parasztpárt kibővített vezetőségi ülést tartott Szegeden, amelyen a törvényhatósági bizottságokba, pártközi bizottságba és igazoló bizottságba delegált tagok is

megjelentek. Erdei Ferenc belügyminiszter is Szegeden tartózkodott és részt vett a megbeszélésen. ^{238.} Feltehető, hogy ekkor született döntés a Kerületi Központ létrehozásáról.

Megyei titkárság 1945. nyaráig nem működött. Ez azért feltűnő, mert ekkor már a Kerületi Központ-hoz tartozó minden megyében volt megyei titkárság. Járási titkárságok pedig csak Pest megyében voltak, Kiskunfélegyháza, Kiskőrös és Kalocsa járásokban. A Csongrád megyei titkárságot 1945. július végén szervezték meg, vezetője Márton János lett. Addig a Kerületi Központ közvetlenül irányított a megyében. Járási titkárságokat a tárgyalt időszakban nem hoztak létre, a körzeti titkárságok látták el ezt a feladatot. Ez a körülmény indokolta is fennmaradásukat. ^{239.}

A Független Kisgazdapárt szegedi újjászervezése és a Függetlenségi Front létrejötte után a párt szervezése felgyorsult a városokban és a megye községeiben.

A párt addigi lassú szervezésében - a már ismertett politikai okokon kívül - vitathatatlanul szerepet játszott, hogy a parasztság politikai szervezése általában nehezebb volt, mint a munkásság vagy a városi lakosság politikai aktivizálása. Azt is figyelembe kell venni, hogy a pártszervezetek újjászervezéséről beszélünk, holott a felszabadulás előtt a kisgazdapárti helyi szervezetek voltak és nem is. Szervezett pártletről semmiképpen nem beszélhetünk. Z. Nagy Ferenc így emlékezik erre: "A parasztok összetartottak, támogatták a párt politikáját, [esetleg] elmentek a gyűlésekre,

leadták a szavazatokat, még az üldöztetést is vállalták, a tagdíjfizetést azonban nehezen. Párttagunk volt valamennyi olvasó kör teljes vezetősége, amiből következtetni lehet a szervezet tekintélyére." ²⁴⁰. A párt-szervezeteket tehát nemcsak újjá kellett szervezni, hanem inkább meg kellett teremteni. Gyorsította viszont a szervezőmunkát az erőteljes népmozgalom, amely a parasztságot is aktivizálta. Az a körülmény is szerepet játszott, hogy a szegedi szervezet az ideiglenes nemzetgyűlés összeüléséig az országos irányító központ szerepét vállalta. Ez nemcsak Szegeden, hanem a megyében is mozgósító erőként hatott, és még 1944-ben egy sor helyen újjászerveződött a párt.

Szegeden az említett 1944. november végi jó szervezési ütem folytatódott. A városban 1944. december 16-án létrejött a Szeged-rókusi pártszervezet, és ezzel az újjászervezés be is fejeződött. A továbbiakban a szervezeti keretek kiszélesítése volt a feladat. ²⁴¹. Főként a polgári tagozat megerősödése haladt vontatottan és december végén messze lemaradt a "gazda+tagozat" újjászervezésétől. Ez is azt bizonyítja, hogy a polgárság még mindig passzív volt. A passzivitás leküzdésére írta Dr. Balogh István 1944. december 22-én híres cikkét a Délmagyarországon, "a polgári társadalom politikai felelősségéről". Ebben már a "munkásuralom" létrejöttének lehetőségével rémisztgette a polgárságot, mert "a hajtóerőt ők vagyis a kommunisták képviselik. Ha a polgári társadalom most érdektelenségét jelenti be esetleges passzív magatartásával, nem szólhat majd bele saját sorsá-

nak intézésébe, irányításába sem, mert ezzel a passzivitással akarva-akaratlanul rábizta sorsának irányítását másokra." ²⁴². A rendszeres pártélet kialakítása Szeged városában - főként a belvárosi pártszervezetekben - ezért is indult nehezen.

Sokkal kezdvezőbben alakult az újjászerveződés a paraszti lakosságú külterületi részeken. 1944. december közepén Szeged-Alsótanyán, Szeged-Felsőtanyán, Csorván, Balástyán és Csengelén, 1945. január 21-én Alsóközponton, február 12-én Királyhalmán jött létre a pártszervezet. ²⁴³. Az 1944. november végén létrejött pártszervezetekkel együtt vizsgálva úgy tekinthetjük, hogy itt is befejeződött a párt újjászervezése.

A szervező munkával együtt fejlődött a Kisgazdapárt belső tevékenysége is. 1945. január 17-től pártszékházat és pártirodát nyitott a párt Szegeden. Február 3-tól az elnöki tanácsülést rendszeresítették, amit hetente egyszer /szombaton délelőtt/ tartottak. ²⁴⁴. A pártigazolványok kiadását 1945. február 8-tól kezdték el, alaposan megkésve a munkáspártok hasonló tevékenységétől. ²⁴⁵. A párt gyűlései azonban még 1945. elején se egyértelműen politikai tevékenységre buzdítottak, mozgósítottak. Napirenden a földbérletek meg tárgyalása, tavaszi mezőgazdasági munkák megkezdése, csőszök szerződötetése, a tenyészállatok megvédése, a rézgálic biztosítása stb., szerepelt. ²⁴⁶. Ezek a gazdasági jellegű feladatok - miután ezekben döntés is született - megkövetelték, hogy a parasztság valóban megjelenjen a kisgazdapárti gyűléseken. A Kisgazdapárt önálló politikai nagygyűléseket 1945. tavaszától tar-

tott. Szegeden a párt első ilyen megmozdulása 1945. február 26-án volt, amikor a Belvárosi Moziban tartottak népgyűlést. Részből programadó népgyűlés is volt és ezen a népfrejtpolitika mellett álltak ki a párt helyi szóno-
kai. ²⁴⁷. A továbbiakban kisgazdapárti nagygyűlést Sze-
geden csak országos vezetők ittlétekor tartottak 1945.
június 29-én, amikor Tildy Zoltán, Balogh István és Or-
tutay Gyula voltak a szónokok. ²⁴⁸. A Szegedhez tartozó
külterületi részeken pedig a párt szegedi vezetői tartot-
tak politikai nagygyűléseket: május 27-én Várostantán és
Kissoron, május 31-én Felsőközponon, Belső-Domaszéken,
és Külső-Domaszéken, június 10-én Szatymazon, Lengyelká-
polnán, Feketeszálen, Zákányon, június 17-én Dorozsma-
Árpádközponon. ²⁴⁹. Népgyűléseket misével egybekötve
is tartottak, amit a püspökséggel egyeztettek és a mi-
sét magas egyházi méltóságok celebrálták. Így május 31-
én Csengelén misével egybekötött ünnepséget tartottak
az "elesett hősök emlékezetére", június 29-én Alsóköz-
ponon misével egybekötött "katolikus gyűlést" tartot-
tak. ²⁵⁰. Mindez azt mutatja, hogy a Kisgazdapárt önálló
politikai tevékenységét csak 1945 tavaszától szélesítet-
te ki és szervezeti kereteinek bővítésére minden eszközt
felhasznált. Úgyesen felhasználta a gazdasági jellegű fó-
rumokat, de a z egyház segítőkészségét is. Ez az egyszerű
emberek megnyerése és tömegbázisának kiszélesítése szem-
pontjából különösen hatásosnak bizonyult.

A mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos különböző
szervezeti kereteket is megkaparántotta a Kisgazdapárt.
A Gazdasági Egyesületet minden szinten kézben tartotta.
A Gazdasági Egyesület székháza egyúttal a párt székháza

is volt a legtöbb helyen, a vezetők ugyanazok voltak mindkét szervezetben. A mezőgazdasági termelés irányítása és a Kisgazdapárt így teljesen összefonódott. /A Gazdasági Egyesület elnöke 1945 nyarán Nagyiván János lett./ 251.

1945. februárjában újjáalakult a "Szeged és Szeged-vidéki Fűszerpaprikatermelők Egyesülete." Vezetését a Kisgazdapárt kézbekaparintotta, Nagyiván János állott az élén. 252.

1945. március 18-án megkezdte működését a "Magyar Magtermelő Gazdák Országos Szövetkezetének" szegedi fiókja. A fiók irodája a Kisgazdapárt székházában volt és a párt irányította működését. 253. A Kisgazdapárt 1945 nyarán Szegeden is létrehozta a Parasztszövetséget és ennek irányításával a megyében is szervezetei alakultak. A Kisgazdapárt országos politikai irányvonalának megfelelően a szegedi szervezet is követelte az Országos Szövetkezeti Tanácsba való felvételt, mert "erre a paraszttársadalom érdekében jussa van". Az Országos Szövetkezeti Tanácsba érdekképviselői szervezetek tartoztak /így a szakszervezetek, és a mit a Kisgazdapárt különösen fájlalt, a földmunkás szakszervezetek is/. A Parasztszövetségnek is érdekképviselői funkciót szánt a Kisgazdapárt, holott ők maguk ismerték el, hogy a Parasztszövetség programjának "eleven lelke a népfőiskola gondolata" és, hogy "minden tájegység központjában 1-1 népfőiskolát létesítsenek ... mert művelt parasztokra van szükségünk." 254.

A paraszti népművelés feladata és az érdekképviselői funkció semmiképpen sem fért össze a Parasztszövetségben belül. Nagyivánék valós szándéka ki is derült, a földmunkásság érdekvédelmi szakszervezetéhez hasonlóan a mó-

dos parasztság érdekvédelmi szervezetét kívánták megteremteni. A különböző gazdasági szervezetek kézben tartása pedig azt jelentette, hogy a Kisgazdapárt nemcsak politikai, hanem gazdasági hatalom is volt.

Szervezetileg Szegeden is csak 1945 nyarára épült ki véglegesen a Kisgazdapárt. A polgári tagozat erre az időre erősödött meg. 1945. augusztus 24-én jött létre a köztisztviselők, augusztus 28-án a tényleges és nyugdíjas vasutasok kisgazdapárti szervezete, valamint az értelmiségi csoport. ²⁵⁵. Ettől az időszaktól kezdve vált rendszeressé a párton belüli elméleti, szemináriumi tevékenység. Ez abból állott, hogy hetente egyszer /szerdán délután/ neves előadók egy-egy témakörből előadást tartottak, amit hozzászólások követtek. Már az előadások címei is jellemezték a párt ideológiai arculatát: "Történelmi oktatásunk. /A nacionalizmus helytelen értelmezése a múltban/", "A fajelmélet téves értelmezéséről", "A lélek törvényeiről és a lelki jelenségek kihatásairól", "Szeged keletkezése és fejlődése", "Színház és demokrácia", "A Kossuth-emigráció külpolitikája" címekkel tartottak előadásokat 1945 nyarán. ²⁵⁶. Aktuális politikai kérdésekkel, az ország előtt álló feladatokkal nem foglalkoztak a párt előadásain, a felsorolt témák pedig inkább színvonalas ismeretterjesztői munkát jelentettek és nem pártoktatást vagy politikai nevelést.

A Kisgazdapárt szegedi szervezete 1945 tavaszától önálló lap kiadására törekedett. A kormány Debrecenből Budapestre kerülésével Dr. Balogh István lemondott a Szegedi Nemzeti Bizottság elnöki funkciójáról és a Délmagyar-

prszág főmunkatársi szerepéről. Ezért 1945. április 8-án a Délmagyarország fejlécéből a szerkesztőbizottság tagja-
inak nevét kivették. Természetesnek tűnt, hogy Dr. Doná-
szi Kálmán kerüljön ide be a Kisgazdapárt képviselőjében
/újságíróként addig is sokat írt a lapba/, mint ahogy a
nemzeti bizottság elnöki funkciójába is követte Dr. Ba-
logh Istvánt. Donászi Kálmán főmunkatársi megjelölését
a lapon a párt elnöksége nem engedélyezte, amellyel ki-
fejezte, hogy a lap szerkesztésében nem kíván a párt
részt venni. Már ekkor felmerült annak gondolata, hogy
a párt önálló lapot indít. /A Szociáldemokrata Párt sze-
gedi szervezete hasonló megfontolások miatt ugyancsak
tartózkodó álláspontra helyezkedett./ Így a Délmagyar-
ország a z MNFF lapja maradt formálisan, valójában az
MKP birtokába került. ²⁵⁷ A Kisgazdapárt papirhiány mi-
att azonban nem tudta a lapot megindítani. 1945. május
közepén Tanya Ujság címen falusi orgánumot indított,
amelynek sorsa nem ismeretes, de csak rövid ideig je-
lenhetett meg. ²⁵⁸ A párt lapja 1945. június 24-én
jelent meg Szegedi Hírlap címmel. Hetilapként indult,
de a párt a zonnal követelte napilappá fejlesztését, a-
mit később sem sikerült elérnie. A lap azonban így is
igen jelentős eszközzé, szervező erővé vált, amit a párt
ügyesen kamatoztatott.

A Kisgazdapárt 1945 nyarára tehát szervezetileg ki-
épült, megerősödött. A szegedi pártszervezet elvesztette
ugyan kezdeti vezető szerepét, azonban így is Délalföld
legjelentősebb szervezete maradt. Megyei nagyválasztmá-
nyi joggal bírt, közvetlenül az országos vezetőség alá

tartozott. Szervezeti felépítése a Nemzeti Parasztpárt felépítéséhez hasonlított. A pártszervezetek 5-40 fős választmányokat választottak. Ezek tagjai közül a magasabb választmányba küldték képviselőiket és a vezetőséget megválasztották. A szegedi választmány elnökségi /vagy közismerten elnöki/ tanácsot választott, amelyben különböző funkciók voltak. A választott funkciók képviselői alkották a szegedi pártvezetőséget. A vezetőség azonban csak az elnökségi tanácsülések közötti időszakban birt döntési joggal, a legfontosabb kérdésekben általában az elnökségi tanács döntött. Az első időszakban a párt elnöke Dr. Balogh István volt, ügyvezető alelnöke Back Károly /tisztségviselő/, a polgári tagozat elnöke Dr. Donászi Kálmán és két társelnöke Nagyiván János és Török Ferenc volt. ²⁵⁹. Ez az összetétel még a haladó, demokratikus erők fölényét mutatta. 1945. áprilisában Dr. Balogh István az elnökségről is lemondott. Ezt követően Nagyiván Jánost gazdaelnökké választották, de a vezetőség összetétele még a régi maradt. Nagyiván János fokozatosan építette be a jobboldali elemeket a pártvezetésben. Ez két úton történt: az elnökségi tanács és a pártvezetőség összetételének megváltoztatása formájában. 1945. tavaszától egyre újabb és újabb politikusokat kooptáltak az elnökségi tanácsba, ezzel megváltoztatták annak összetételét, amely a jobboldali erőknek kedvezett. Ez a változás egyébként tükrözte a reakciós szegedi polgári erők politikai aktivizálódását, a politikai életbe való bekapcsolódását. A pártvezetőségben először Elek Lajost

titkárrá választották, majd vitéz Svoý Kálmán horthysta tábornokot és Gressz István zsidóvagyonból meggazdagodott paprikanagykereskedőt kooptáltatta Nagyiván a vezetőségbe. Végül 1945. őszén Dr. Hunya Benedeket, a KALOT elnökét vitte be Nagyiván a vezetőségbe. A felsorolt politikusok a párt jobboldalán helyezkedtek el és a pártvezetésben a jobboldal túlsúlyát biztosították. A részben centrista, részben baloldali felfogású vezetők /Dr. Donászi Kálmán, Back Károly, Török Ferenc/ fokozatosan háttérbe szorultak, illetve Donászi Kálmán kivételével leváltották őket.²⁶⁰ Így 1945 nyarára a megerősödött Kisgazdapárt már jobboldali vezetés alapt állott.

A szegedi pártalapszervezetek kerületi /területi/ elvek alapján szerveződtek, - a polgári tagozat foglalkozás szerinti csoportokként, - és közvetlenül tartoztak a nagyszegedi vezetőséghez. A szegedi külterületeken a pártszervezetek kerületeket alkottak és a kerületi vezetőségek Szegedhez tartoztak.²⁶¹ A taglétszámmra vonatkozóan nincs adatunk. A szervezeti hazaság a rendszeres pártélet hiánya miatt a párt vezetősége nem szívesen közölte a beírt tagok számát. Ez önmagában is bizonytalan lehetett, a fizető tagok száma pedig lényegesen alatta maradhatott a beírt tagok számának is. A Kisgazdapárt vezetősége ezért a szimpatizánsok és a parasztok globális számával operált, természetesen messze eltúlozva a párt valóságos erejét. A Szegedi Hírlap 1945. október 7-én azt írta: "A Szeged-környéki tanyavilág népe a Kisgazdapárthoz való csatlakozásban elérte a 80 %-ot és ez a százalékarány napról-napra növekedik." Az

egy hónappal későbbi választásokon a párt 62 %-ot kapott Szegeden, ami önmagában sok, de az előző becsléshez mérten lényegesen kisebb. ²⁶². Ezért a feltárt kiskisgazdapárti adatok semmiképpen sem adnak reális képet a párt szervezeti erejéről.

Hódmezővásárhelyen a Kiskisgazdapárt a felszabadulás után hamarosan megkezdte tevékenységét. Az 1944. október 23-án létrejött városi tanácsban már képviseltette magát. Formailag 1944. november elején alakult meg. A felszabadulás előtti - pontosabban az 1944. március 19-i betiltása előtt - formákat és kereteket megtartotta és szorosan összefonódott a Hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület szervezeti kereteivel. ²⁶³. A párt első nyilvános szereplése is a Gazdasági Egyesülethez kapcsolódott, 1944. november 5-én gyűlést tartott, amelyre a hódmezővásárhelyi gazdákat meghívta a sajtó útján. ²⁶⁴. Az MKP itt is segítette a párt újjászervezését. /Ebben a segítőkészségben még hibák tatlálhatók. A Vásárhely Népe november 9-i számában a fejléc alatti jelmondatban - a demokratikusnak nem mondható - Eckhardt Tibor volt kiskisgazdapárti vezető mondatát idézték: "Népi politikát, jólétet, szabadságot, nemzeti függetlenséget akarunk!"/ A helyi kommunista sajtó cikkekkkel igyekezett felrázni a parasztságot, és szervezkedésre biztatta őket: "A kiskisgazda táboron van a sor, csinálja meg a megfelelő szövetségi keretet, töltsen meg ezt a keretet megfelelő számú taggal - tartalommal, válassza meg a vezetőket a maga táborából, ekként lépjen be azoknak táborába, akik meg akarják és meg fogják teremteni a boldog Magyaror-

szágot." 265. Az eddigi előzmények hatására ténylegesen is létrejött a Kisgazdapárt 1944. november 15-én. Alakuló gyűlés keretében vezetőséget választottak és a párt megkezdte szervező tevékenységét. 266. November 19-én már a város több kerületében megalakult a Kisgazdapárt alapszervezete. 267. Ettől kezdve erőteljes szervezőmunkát végzett a párt, több ízben tartott szervezőgyűlést, amely közül kiemelkedett a december 3-i gazdagyűlés. 268. A városi szervezeti keretek létrejötte után 1945. január 1-én ült össze a Kisgazdapárt választmányi ülése, amelyre a vezetőségi és választmányi tagokat hívták meg, és az elnökséget újjáválasztották. 269.

Hódmezővásárhely nagy tanyakörzetében a szervező munkát 1945. január elején indították el. Ahogy a városban a Gazdasági Egyesület kereteit használták fel ügyesen a pártszervező munkára, úgy a tanyavilágban az olvasóköroket. Az olvasókörok vezetőségei január 5-től a pártirodában vehették át a gyűjtőleveket és itt is adták le ezeket. Ettől kezdve a külterületi olvasókörok vezetőségeivel több ízben tartottak együttes megbeszélést. 270. A polgári tagozat szervezése ekkor is kezdődött. A Kisgazdapárt toborzójában hangoztatta: "A Független Kisgazdapártban jól elférnek a különböző foglalkozású kispolgárok. Tehát a polgárság ne forgácsolja szét a benne rejlő erőt és értéket, mert azt a munkásosztály sem teszi. Egy pártokra szakadozott, rosszul szervezett polgárság nem tud sem egyenlő politikai célként, sem társadalmi szempontból alkotóképes réteg lenni, amiből az következik, hogy kissik abból a szerepből, amely reá

vár a népi ország kialakulásával ... A Független Kisgazdapárt szívesen lát minden foglalkozású egyént sorai között." 271. A tanyai toborzóból az is kiderül, hogy a Kisgazdapárt a tanyavilág egyedüli képviselőjének tette fel a pártot; "... A tanyák népéért itt bent küzdenek az arra hivatott [kisgazdapárti] vezetők, de az erőt az elszórt tanyák és puszták népétől várják a küzdelem folytatásához." 272. A tagtoborzásban a Kisgazdapárt minden régeget a pártba szólitott; kisgazdát, földművest, iparost, kereskedőt, tisztviselőt és értelmiséget. A "Kérges kéz" című toborzóban már igen erőteljes nacionalizmus nyilvánult meg: "Magyarok! Egy földön élünk, egy nap sült le ránk, fogjuk egymás kezét; tekintsünk Isten egébe, legyen hitünk, legyen elvünk, ahol gyűlölet sohasem verhet tanyát, akkor bizonyára nem vesz el Magyarország!" 273.

Mindez természetesen nem volt hatástalan. A párt szervezetei gyorsan jöttek létre a tanyai körzetekben. 1945. január 25-én a tegehalmi Kisgazdakörben létrejött a Tegehalmi Olvasókör, a Szentesi Utféla Kisgazdakör, a Téglási Olvasókör és a Mártély-Feketehalmi Olvasókör körzeti pártszervezete. 274. 1945. február 1-én újjászerveződött a Mátyáshalmi Olvasókörben a Külsőcsomorkányi Olvasókör, a Kútvölgyi Olvasókör és a Héjjahalmi Olvasókör körzeti pártszervezete, február 4-én a Kisgazdapárt kardoskúti szervezete és a Barackosi Olvasókör pártszervezete. 275. A Kisgazdapárt nagy tagtoborzásában olyan meg nem engedhető dolgok is történtek, hogy a mátyáshalmi boltos a bevásárlókat is beszervezte

a pártba, akik közül többen még a nevüket is alig tudták leírni /egyszerű tanyást/ és nyilván a párthoz nem sok közül lehetett. 276. A szervező munka vitathatatlan eredménye volt viszont, hogy 1945. tavaszára a párt szervezetileg mindenütt létrejött és megerősödött.

A Kisgazdapárt tevékenységében Szegedhez hasonlóan mindennel találkozunk, ami a mezőgazdasággal összefüggésben volt. Még munkaközvetítést is vállalt. 1945 tavaszától rendszeresen megjelent a sajtóban felhívása, amelyben tagjaihoz fordult, hogy "akinek bármilyen mezőgazdasági munkás vagy munkásnőre szükségük van, továbbá azon férfi és női munkavállalókat, akik munkát akarnak vállalni, azonnal jelentkezzenek a pártirodában." 277. A be-szervezett tagok nevelésével itt se sokat törődött a párt. 1944 december elején a Kereskedelmi Kamarában a párt programtervezetéről tartottak vitát, 1945. március 10-én Petőfi-ünnepélyt tartott a párt, amit "hazafias ünnepségnek" szánt, és inkább kulturális megmozdulásnak tekinthetünk. 278.

A Kisgazdapárt hódmezővásárhelyi vezetésében kezdet-től fogva érvényesült a jobboldal befolyása. Ennek oka a sajátos hódmezővásárhelyi helyzet, a párt vezetőinek helyben maradása és a felszabadulás utáni azonnali politikai aktivitás. Erre a párt hivatalos újjászervezése után azonnal felfigyeltek a baloldali erők. Ezért már 1944. november közepén javasolták, hogy ezeket a vezetőket - Karácsonyi Sándort és Csáki Mátét - távolítsák el a párt vezetéséből, mert "eddig a nagybirtokot és a nagybirtok révén a mindekori kormányt igyekeztek szol-

gálni" és számukra a megváltozott körülmények között nem lehet hely a demokratikus politikai életben. ^{279.} Ezt a célkitűzést a párt újjászervezése idején nem sikerült elérni. A párt szervezeti kereteinek létrejötte után azonban még nagyobb veszélyt jelentettek. Ezért a nemzeti bizottság létrejötte után azonnal fellépett az MKP, hogy Karácsonyi Sándort - aki MEP vezető volt, és 1945-ben a Kisgazdapárt titkára - a nemzeti bizottságba ne delegálhassa pártja, csak ha igazolja magát. ^{280.} Karácsonyi ezt nem vállalta, inkább lemondott NB tagságáról, de tagja maradt a th. bizottságnak, városi tanácsnak, sőt pártja még az igazoló bizottságba is delegálta és ő igazoltatott másokat, holott magát sem tudta igazolni a nemzeti bizottság előtt. Megtartotta pártban viselt funkcióját is. ^{281.} Mindez azt jelentette, hogy a jobboldal erejét nem sikerült megtörni, és ez a körülmény a későbbi pártellentétekben fontos szerepet játszott.

A Kisgazdapárt taglétszáma 1945 nyarán Hódmezővásárhelyen 4.000 fő volt, ami jelezte a párt nagy szervezeti erejét is. ^{282.}

Szentesen a Független Kisgazdapárt csak 1944. december elején kezdett szervezkedni. Első toborzó felhívása december 2-án jelent meg, s ekkor még csak Szervező Bizottság toborozta a tagokat. ^{283.} Szentesen és Csongrád megyei Gazdasági Egyesület égisze alatt szerveződött a párt és jelentős segítséget kapott a vármegyei hivataloktól, de főként a Csongrád megyei gazdasági felügyelőtől. Ezek tartalmi és szervezeti, szervezői segítséget is nyújtottak a pártnak. ^{284.} Az ideiglenes nemzetgyűlés

ülése után jött létre a párt, de bázisa nagyon szűk volt, vezetése pedig határozatlan. Ez tette lehetővé, hogy vitéz Fekete Imre, szentesi gazdag paraszt rövid ideig ugyan, de a párton belül vezető szerephez jutott. Ő a múltban MEP képviselő, és a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetsége szegvári titkára volt, a Kisgazdapárthoz kapcsolat nem fűzte. A vezetés bizonytalanságát, a választott szervezetek hiányát felhasználva a szentesi szervezet elnöke lett, és a párt nevében szinte mindenütt felszólalt. Ezzel magyarázható, hogy a párt képviselőjeként az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek is tagja lett.²⁸⁵ A pártszervezés január-februárban indult el Szentesen és a környező tanyavilágban. Főként a módosabb parasztságot igyekezett megnyerni. A Csongrád megyei gazdasági felügyelő ezért is javasolta a földművelésügyi miniszternek, hogy "az orosz katonaság által történt adományozás és más úton-módon fuvarozással foglalkozó emberek kezébe került tenyész-kancák csere útján a megfelelő és kipróbált lótenyésztő gazdák kezébe kerüljenek."²⁸⁶ Ugyancsak ezt célozta a következő kérdés: "Szentesen van olyan gazda, akinek földjéből 4-5 kh-at foglalnak el a különféle tankcsapák és ágyúállások. Kíváncos volna, ha ezek betemetése közmunka igénybevételével történhetné."²⁸⁷ A Kisgazdapárt egyik vezetője, Aradi Pál, aki maga is traktortulajdonos volt, a traktortulajdonosok szervezetét mindenestől átvitte a pártba, és a Kisgazdapártnak ez a csoportja szakszervezet elnövezéssel működött, holott semmi kapcsolata nem volt a szakszervezettel. Nyilván nem is lehetett, de ez jó volt zavarkeltésre /a politikai formákkal való zsonglórkodés-

re/ és a párt szervezeti kereteinek kiszélesítésére, hiszen ezzel a Kisgazdapárt a módos gazdák és a maga számára létesített "szakszervezet". 288. A feltárt anyagok azt jelzik, hogy a tanyavilágban rémhírterjesztéssel, más pártok /elsősorban a munkáspártok/ rágalmozásával, pártok közötti ellentétek szításával, tehát az egyszerű emberek félrevezetésével próbált a Kisgazdapárt bázist teremteni. 289.

A baloldali erők természetesen felleptek a Kisgazdapárt tagtoborzó módszerei ellen, amint ezt a Magyar Alföld című szentesi lap cikkei is jelzik. Főként a jobboldali pártvezetőket támadták. 1945. május elején vitéz Fekete Imrét fasiszta múltja miatt letartóztatták és a mezőhegyesi internáló táborba szállították. Ezzel érzékeny veszteség érte a jobboldalt. 290.

A szervezeti keretek megszervezése, a párt újjászervezése 1945. május-júniusára fejeződött be. Erre az időre rendszeressé váltak a párt gyűlései, a szentesi párt-szervezet szerepe egyre erőteljesebbé vált a párt megyei szervezetének kiépítésében. Fekete Imre pártelnök leváltása után 1945. május 14-én a rendkívüli közgyűlés az ugyancsak jobboldali Kradi Pált választotta meg elnöknek, így a pártvezetésben a jobboldali irányítás továbbra is érvényesült. 291. A Kisgazdapárt újjászervezése kapcsán két dolgot kell megjegyezni. Egyrészt a megye többi városi szervezetéhez képest későn alakult újjá és szervezése lassú ütemben haladt. Ebben döntő szerepet a tömegmozgalom játszott, amely a baloldali pártok tevékenységének kedvezett. Másrészt a párt szervezeti ereje - nagy

erőfeszítései ellenére - kisebb volt. Ebben konkrét adatok nem állnak rendelkezésünkre, de az 1945-ös választásokon a városok közül itt kapott legkisebb szavazatot a párt, amely az előző megállapításunkat igazolja.

Csongrádon a Független Kisgazdapárt november közepén kezdett szervezkedni. A csongrádi tömegmozgalom gyengesége jelentősen szerepet játszott a párt viszonylag korai újjászervezésében és abban, hogy a párt irányítása kezdettől fogva a reakciós és félfasiszta múltú Sággy S. János és Kása István kezében volt.²⁹² Az első hónapokban azonban nem a párt szervezését tekintették fő feladatuknak, hanem a különböző vezető funkciók megszerzését, a párt vezető szerepének biztosítását. Ezt a célt - a már korábban tárgyalt körülmények miatt - sikerült is elérniük. Ezért is jelentette ki Sággy S. János 1945. január 20-án 1-2 letartóztatás után: "A városban sok a túlkapás, a házkutatás, a letartóztatás, amiért őket teszi a közvélemény [értsd jobboldali elemek, fasiszták - hiszen közülük esett a letartóztatás] felelőssé." ²⁹³.

A Kisgazdapárt a szervezést csak 1945. elején indította el nagyobb aktivitással, amikor már a többi párt is /főként a Szociáldemokrata Párt/ erőteljes szervezkedésbe kezdett. A szervezés, a tagokért folyó harc pártharcot eredményezett, és ebben Sággy még a zsarolás eszközét is alkalmazta. A nemzeti bizottság 1945. január 30-i ülésén deklarációt olvasott fel, "amely szerint pártja és ő is csak akkor vesznek részt a pártközi megbeszéléseken /a

nemzeti bizottsági üléseken/, ha garanciát kapnak, hogy a jövőben a Függetlenségi Frontba tömörült pártok gyűlésein egymás tagjait és vezetőségét nem kritizálják." A helyzet ismeretében nem meglepő, a tény csupán sajnálatos realitás, de a többi párt - köztük hosszas vonakodás és vita után a kommunista párt is - ezt a garanciát megadta. A későbbiek során ezt Sághy többször is felhasználta elsősorban az MKP, de a többi párt ellen is. 294.

1945. március 15-én Csongrádon koalíciós lap indult Csongrádi Hirlap elnevezéssel. A lapindítás gondolata már a január 30-i NB ülésen felmerült, hogy a pártokkal kapcsolatos hamis híreszteléseket kiküszöböljék. Sághy ezt használta fel a lapindítás jogának megszerzéséhez, amelyhez nem egészen tiszta úton jutott. A lapkérelemhez szükséges MKP és SZD P aláírásokat baráti alapszereket meg a pártvezetőségek tudta nélkül, és az engedélyt a miniszterelnökségen Dr. Balogh István útján szerezte. /A laphoz szükséges papírt is ő utalta ki./ Az engedélyt 1945. március 6-án kapta meg 4 oldalas, 1.000 példányos, hetente két napon /szerdán és szombaton/ megjelenő népfőnt lapra. Az engedély után Sághy maga akarta szerkeszteni a lapot, és a munkáspártok erélyes közbelépésére volt szükség, hogy 1-2 cikkük megjelenhessen benne. Sághy saját tulajdonaként kezelte a lapot és csak azt tudták elérni a pártok, hogy az NB a lap politikai irányvonalának ellenőrzésére, - de nem a szerkesztésre - "háromtagú szerkesztőbizottságot küldött ki." 295. /A lap később átalakult "Csongrád Népé"-re, amely egyértelműen a Kisgazdapárt lapja volt./ A sajtó révén a Kisgazdapárt igen je-

lentős szervező eszközhez jutott Csongrádon és a város környékén. Jellemző eset volt, hogy a lap megjelenésekor Sághy minden pártot üdvözölt, 1-2 szóval népszerűsítette őket, csak a kommunista pártot nem. Amikor ezt a politikai magatartást számon kérték tőle, bocsánatot kért, hogy "megfeledkezett a kommunistákról", de a lapban minden maradt a régiben. 296.

A Kisgazdapárt szervezése ezek után gyorsabban haladt. 1945. április 4-én 1.500 tagja volt a pártnak. A következő két hónapban szervezetei kiépültek a városban és a környékén. 1945. június 4-én 3.900 beirt tagja volt, amely azt jelentette, hogy a megye egyik legerősebb városi szervezete jött létre Csongrádon és a jobboldal vezetése is megerősödött 1945. nyarára. 297.

Sághy S. János 1945. nyarán a következő hatalmi pozíciók birtokában volt: Csongrád város és járás gazdasági felügyelője, a Kisgazdapárt elnöke és vezére, a nemzeti bizottság elnöke, az I. sz. igazoló bizottság elnöke, ideiglenes nemzetgyűlési képviselő, a helyi újság kiadó-tulajdonosa és szerkesztője. Reakciós, szélsőjobboldali múltja igen terhes volt. 1919-20-ban tagja volt az Alföldi Brigádnak és kommunistákat kinzotta meg. Az 1920-as években fajvédő szervezeteknek volt tagja és ennek kapcsán a csongrádi ún. Piroška-féle bombamerénylet egyik gyanúsítottja is volt, bár a bíróság akkor felmentette. A Magyar Élet Pártja /MÉP/ választmányi tagja volt és gazdasági felügyelő a Horthy-rendszer minden kormánya alatt mindvégig a város felszabadulásáig és ezután is. 298. A Kisgazdapárt politikáját Csongrádon és a járásban ő határozta meg, sőt a megyei politika alaku-

lására is befolyása volt. A megyei nagyválasztmány összeüléseig - 1945 tavaszától - több ízben úgy lépett fel, mint megyei pártvezér, holott erre semmiféle meghíratása nem volt. A pozíciókból adódóan személye igen nagy veszélyt jelentett a demokratikus erők számára, de ekkor még nem volt erejük eltávolítására, nem egyszer egymás közötti torzskodásuk miatt.

A megye községeiben és falvaiban a Kisgazdapárt szervezetei 1944. decemberétől folyamatosan szerveződtek újjá, legelőször a megyéhez tartozó, de Szegedhez közel eső községekben, nyilvánvalóan Szegedről irányítva, 1944. december végén Kisteleken /december 25./, Algyőn és Tápén /december 26./. ^{299.} Szentes környéki községekben 1945. január-februárban szerveződött újjá a párt; Mindszenten 1945. január 20-án 150 taggal, Kiskirályság községben január 24-én, Fábíánsebestyénen január végén, Magyartésen február 27-én. ^{300.}

A várásoktól távolabb eső községekben tavasszal és nyáron jött létre a pártszervezet. Csengelén áprilisban, Pusztaszeren és Kiskundorozsmán májusban, Sándorfalván pedig csak július 8-án. Erre az időre a községek zömében újjászerveződött a párt. ^{301.} 1945. őszéig nem is minden helységben jött létre a pártszervezet. A választások előtt még nem volt működő pártszervezet Sövényházán, Bakson, Öttömösön és Derekegyházán. ^{302.}

A pártszervezetek létrehozásában és szervezeti kereteinek kiszélesítésében a Kisgazdapárt a községekben

még inkább fel tudta használni a gazdasági fórumokat. A Csongrád megyei Gazdasági Egyesület elnöke, aki egyúttal a Kisgazdapárt szentesi szervezetének egyik vezetője volt, mindenütt segítséget adott a párt újjászervezéséhez. A gazdasági előljáróságok is részt vettek ebben a munkában. A gazdasági előljáró, a mezőgazdasági bizottság, a termelési bizottság megválasztását a párt sok helyen kisajátította magának. A választást a Kisgazdapárt közgyűlésén bonyolították le.^{303.} A Kiskiráltság községben 1945. januárjában a kisgazdapárti szervezők házról-házra járva gyűjtötték a tagokat, és nem egy helyen rábeszéléssel és az MKP ellen propagandával szervezték őket, - amint ez a nemzeti bizottság ülésének anyagából kiderül.^{304.} Algyőn is - és ez nem volt egyedülálló - rémhirterjesztéssel, a "kommunizmus rémével" való ijesztgetéssel próbálták tagokat toborozni.^{305.} Máshol az egyház segítségét vették igénybe. Csengelén a plébános a Kisgazdapárt gyűléseit prédikáció közben kihirdette, amely nyilvánvalóan segítette a tagtoborzást. /A tapasztalatok alapján az MKP titkár is ilyen kéréssel fordult a plébánoshoz /!/, de ezt érthető okokból nem volt hajlandó teljesíteni./^{306.}

A már működő községi pártszervezetek 1945 nyarára jelentős szervezeti erőt képviseltek. A nagyobb helységekben a beirt tagok száma megközelítette az 1.000 főt: Mindszenten 420 fő, Nagymágocson 810 fő, Pustaszeren 500 fő, Szegváron 700 fő, Kisteleken 1.000 fő. Ez a létszám nagy erőt jelentett még akkor is, ha a párton belül rendszeres pártéletéről nem beszélhetünk. A tag-

ság zöme egyszerű dolgozó emberekből állott, és az ő beszervezésük az ország demokratikus erőit segítették.^{307.}

Az elért szervezési eredményekre támaszkodva indult el 1945 nyarán a Csongrád megyei szervezet kiépítése. A megyei szervezet élén Nagy Pál elnök és Dr. Joó Béla főtitkár állott /mindketten szentesi lakosok/. A megyei szervezetekhez három járás és a négy város tartozott. A négy város vezetését már elemeztük. A megyei szervezet létrejötte után a szegedi szervezetet is ez alá rendelték, feltehető pártadminisztrációs okokból, mivel a Délalföldön ill. Délmagyarországon nagyobb területi szervezet nem hozott létre a Kiszgazdapárt. Három járásai szervezetet alakítottak ki, mindegyik élén tisztikar állott: a csongrádi járást 9 községgel /élén Kása István és Nagyistók József állott./ Sággy 1945. augusztus-november között politikai passzivitásba vonult, a támadások erre kényszerítették. A kiskundorozsmai járáshoz 6 község tartozott; /élén Zádori Károly és Skultéthy Medárd állott/. A Mindszenti járáshoz 5 község tartozott /élén Kátai Pál állott/. A tisztikarokat /vezetőségeket/ a Kiszgazdapártban választmányok fogadták el, de arra nincs adatunk, hogy járási választmányok üléseztek volna. Feltehető, hogy a megyei választmány fogadta el jelölésüket és ennek tartoztak felelősséggel. Létrehozásukat inkább szervezési okok indokolhatták, a gördülékenyebb pártmunka folytatása.^{308.} A Csongrád megyei választmány első ülésére /a rendelkezésünkre álló adatok szerint/ 1945. szeptember 23-án Hódmezővásárhelyen került sor. Ezen a vármegyei választmányi tagok és az egyes községek párt-

elnökei vettek részt. Feltehetően ez választotta meg a megyei tisztkart és főként a közelgő választásokkal foglalkozott. 309.

A Polgári Demokrata Párt csak a megye négy városában épült ki. Más megyében a községekben és falvakban is hozott létre a párt szervezeteket. A szomszédos Csánád megyében pl. Kiszomboron, Battonyán, stb.

A párt szegedi újjászervezését már tárgyaltuk, és ennek fontos szerepét a Függetlenségi Front létrejöttében. A tagok beszervezése, a rendszeres pártélet kialakítása azonban rendkívül nehezen ment. Kezdeti eredmények is csak 1945. február végén, március elején jelentkeztek. A párttagkönyvek készítését február 21-én kezdték el, akkor tartotta a párt első taggyűlését is. Ezen a tanítók és tanúk fizetési problémáit, valamint a Nemzeti Segély és gyermekakció kérdését tárgyalták meg.

Március 3-án a szegedi elnökségi tanács választmányi gyűlést tartott. 310. Pezsgőbb pártélet is ebben az időben kezdődött. Március 2-től hetente vitaülést tartott a párt, amelynek témái: "Társadalmi krízis és nevelés", "Demokrácia, nevelés és az orosz irodalom".

Arra nincs adatunk, hogy a későbbiekben folytatódott-e vitaforum és milyen témákat tárgyaltak. 311. Rendkívül furcsa, más pártok számára idegen formákat, módszereket is felhasználtak a párt bázisának növelésére, párttevékenységének kifejtésére. Szegeden - és a megye más városaiban is - táncdelutánokat rendezett a párt.

Ez elsősorban a fiatalok megnyerésének és a pártba való bevonásának volt alkalmas eszköze. Szegeden márci-

us 7-től minden szerdán délután tartott táncdélutánt a pártszervezet. ^{312.} Az erőfeszítések ellenére a párt nagyon szűk bázissal rendelkezett, a polgárság nem tekintette sajátjának a pártot. A reakciós erők beözönlése ide is megkezdődött és egyre inkább vezető szerephez jutottak. 1945. júniusában egy időben a párt három képviselőjét zárták ki az igazoló bizottságokból, mert előtte 10 évvel fasiszta vagy fasiszta jellegű szervezetnek voltak a tagjai. ^{313.}

Hódmezővásárhelyen a Polgári Demokrata Párt 1945. január 26-án alakult meg, és rövid programot is /inkább célkitűzést/ megfogalmazott. Irodáját az iparegyletben nyitotta meg, a tagok toborzását innen irányította. ^{314.} Hódmezővásárhelyen a párt még kevésbé tudott a politikai élet aktív részese lenni. Ebben több körülmény játszott szerepet. A többi párthoz viszonyítva helyileg legkésőbb jött létre, a helyi népfront megalakításában nem tudott részt venni, csak bekapcsolódott a munkájába. A baloldali indítású tömegmozgalom nagy ereje is a demokratikusabb pártok szerveződését segítette. Végül a Kisgazdapárt is féltékenyen figyelte /ha lehetett, akadályozta/ a polgári párt működését. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy komoly politikai tényezővé nem válhatott a párt.

Szentesen Szabadelvű Demokrata Párt néven a többi koalíciós párttal egy időben kezdte meg működését. 1944. december 12-én már megjelent a párt szervező bizottságának tagtoborzó felhívása. Ebből az is megállapítható, hogy erre az időre már párthelyiséggel rendel-

kezett a párt. A tagtoborzást "Szabadság - Egyenlőség - Testvériség!" jelszavával és bizonyos antifasiszta célok helyes hangsúlyozásával végezte. ³¹⁵. Ennek ellenére a párt elismerése késett és a nemzeti bizottság megalakulásakor - kommunista indítványra - helytelenül kirekesztették a demokratikus pártok egyesüléséből. 1945. január 9-én ezért a párt vezetői hivatalosan is bejelentették a párt megalakulását a nemzeti bizottságnak, az alispánnak és a polgármesternek. Ebben jelentették be a Függetlenségi Fronthoz való csatlakozási igényüket és kérték a párt arányos bevonását a különböző képviselői szervezetekbe, amely ezt követően megtörtént. ³¹⁶. A Kisgazdapárt Szentesen polgári tagozatot nem szervezett, ezért a Szabadelvű Demokrata Párt /1945. január végétől Polgári Demokrata Párt/ jelentősebb politikai tényezővé vált, mint Hódmezővásárhelyen. 1945. tavaszán kezdeményezte a pénzügyintézetek, bankok és vállalatok igazgatóságának és felügyelőbizottságának leigazolását, a fasiszta és reakciós igazgatósági tagok azonnali kicserélését. ³¹⁷. A Polgári Demokrata Párt jelentőségét az is mutatta, hogy 1945. május közepén gróf Teleki Géza kultuszminiszter, a párt országos elnöke is meglátogatta a szentesi szervezetet. Ebben az időben erőteljes aktivizálódás jellemezte a pártot. Teleki látogatása után pár nappal, 1945. május 26-án új programtervezetet is kiadott a párt, amely demokratikus színezetű program volt. ³¹⁸. A szervezeti életére nem sok adatunk van, mert még a sajtóban megjelent közleményei is rejtjelesek voltak, - mint pl. a Magyar Alföld, 1945. július 1-i számában - amit

csak a párt tagsága értett meg. Annyi ismeretes, hogy július elején a párt új vezetőséget választott, amely a megnövekedett szervezeti erővel volt összefüggésben.^{319.}

Csongrádon a Polgári Demokrata Párt 1944. december elején jött létre, amelynek okai már ismertek. Kezdetben kisiparosok, manufaktúri tisztviselők, pedagógusok alkották a pártot, később azonban bázisa jelentősen kibővült. Vezetője Jovanovics Ferenc, a Horthy-rendszerben is szerepet játszó klerikális és reakciós beállítottságú, helyi politikus volt, mellette Bozó Mihály és Nagyistók István játszott még vezető szerepet.^{320.}

A kisgazdapárti taktikának megfelelően Jovanovicsék is pozíciók elfoglalásával, a közigazgatási helyek visszaszerzésével törődtek mindenek előtt. Így érte el Jovanovics Ferenc, hogy a népfront/NB/ csongrádi létrejötte előtt, de népfront jelöltként bekerült az ideiglenes nemzetgyűlésbe is.^{321.} Csongrádon a Kisgazdapárt és a Polgári Demokrata Párt között igen szoros együttműködés jött létre, amely néha politikai munkamegosztást is jelentett. Főként a Kisgazdapárt /mint erősebb párt/ minden támogatást megadott a Polgári Demokrata Pártnak. A Kisgazdapárt itt se hozta létre a polgári tagozatot, és sokszor erősebben védte a Polgári párt pozícióit, mint maga a polgári párt. /Igaz, erre a Kisgazdapártnak jobb lehetőségei voltak./^{322.} A helyzetből adódóan a Polgári Demokrata Párt demokrácia- és kommunistaellenes propagandát fejtett ki. Székházában rendszeres előadás-sorozatok tartott. Még külön ifjúsági szervezet, csoport létrehozására is törekedett. "Élő Hírlap", majd "Élő Ujság" címmel táncdal egybekötött műsoros délutá-

nokat tartott a fiataloknak. ³²³. A csongrádi volt a megyében a legerősebb városi szervezet. 1945. április 4-én 700, június 4-én 850 tagja volt, - szervezetileg is nagy erőt jelentett, - és a párt álláspontját ismerve igen nagy veszélyt is. Az ezzel szembeni küzdelem már az 1945 nyarán a reakció elleni harchoz kapcsolódott, amely tárgyalásunkon kívül esik.

A Polgári Demokrata Pártnak megyei szervezete, csúcsszervezete nem jött létre Csongrád megyében. Közvetlen kapcsolatot tartottak az országos vezetőséggel. Annyi ismeretes, hogy 1945. május elején az országos vezetőségbe beválasztották Örley Zoltánt, aki Dr. Pap Róberttel együtt oly sokat tett a párt újjászervezése érdekében, a Függetlenségi Front létrehozásában. Ezzel mintegy megváltották a párt számára a belépőjegyet az új demokratikus Magyarország politikai életébe. Az már más probléma, hogy a párt nem jól sáfárkodott a számára biztosított lehetőséggel - és ezt Csongrád megyei példák is bizonyítják - így szükségszerűen merült fel 1945 nyarán a népfrontból való kiszorítása. ³²⁴.

A Szabad Szakszervezetek az új élet megindításában és a Függetlenségi Front létrehozásában Szegeden és Csongrád megyében jelentős politikai szerepre tettek szert. A két munkáspárt arra törekedett, hogy később is politikai tényezők maradjanak. Ezért a koalíción belüli ellentétek kiéleződésekor a szakszervezetek szerepe még tovább nőtt, és éppen politikai szereplésük miatt esetenként az ellentétek középpontjába kerültek.

Ezért nagy vonalakban vázolni kell szervezeti erejük növekedését.

Szegeden 1944. decemberében a kiépült és megnövekedett szakszervezeti mozgalom már a központi irányítás hiányát megérezte. Ezt úgy igyekeztek ellensúlyozni, hogy kidolgozták és 1945. január 7-én nyilvánosságra hozták a szakszervezetek működésének ideiglenes szabályzatát. A 10 pontból álló szabályzat alapvetően helyesen határozta meg a szakszervezetek célkitűzéseit és működési elveit, és ezt a megyében is kedvezően éreztette hatását.³²⁵

1945. áprilisától kiépült a központi irányítás és az egységes működési és szervezési elvek érvényesülése tette lehetővé a szakszervezetek további szervezeti fejlődését, súlyának és szerepének növekedését. A Munka című szegedi szakszervezeti lap 1945. április 15-i számában azt írta: "Mondhatjuk, hogy Szeged számottevő üzemeiben és hivatalában alig találunk ma már szervezetlen fizikai vagy szellemi dolgozót. A szakszervezetek együttes létszáma 20.000 körül van." ³²⁶. Ez már igen nagy szervezeti erőt jelentett elsődlegesen a munkáspártok oldalán, mert a szakszervezetek, a népfront programjának megvalósulását segítették.

A többi városban és a megyei községeiben nem volt olyan gyors ütemű fejlődés mint Szegeden, de 1945 nyarára a szakszervezetek itt is kiépültek és szervezetiileg megerősödtek.

Hódmezővásárhelyen 1945. elejétől már csak 1-2 szakmai csoport jött létre; január 3-án a kereskedők, január 4-én a nyomdaipari munkások, január 14-én a pos-

tások szakszervezete. Ezt követően a környéki tanyavilágban is megindult a szervezkedés. Április 1-én Vásárhelykúton földmunkás szakszervezet jött létre. ^{327.} A szakszervezetek számszerű növekedése azt jelzi, hogy a teljes szervezeti kiépülés viszont ezután következett be; januárban 3.986 fő, februárban 4.326, márciusban 5.652, áprilisban 5.747, májusban 6.042, júniusban 7.917 fő volt a taglétszám. /1945. decemberére elérte a 10.000 főt./ ^{328.} A legintenzívebb növekedés az év első felében volt. Az elért eredmény elismerése volt, hogy 1945. május 22-én az Építőmunkás Szövetség délterületi értekezletét Hódmezővásárhelyen hívták egybe, ahol helyi titkárságok felállítását határozták el. ^{329.}

Szentesen is gyorsan növekedtek a szakszervezetek. 1945. február 15-én már 14 szakmai csoportba mintegy 3.000 fő tartozott, és 36 tagból álló bizottság irányította a Szabad Szakszervezet munkáját. ^{330.} Április 18-án 18 szakmai csoportba 3.898 fő tartozott, június 22-én pedig már 4.899 tagja volt a szakszervezetnek. ^{331.} Szentesen különösen a földmunkás szakszervezet volt erős, mintegy 2.500 taggal, nemcsak városi, hanem országos viszonylatban is feltűnő szervezettséggel. Ezt értékelve 1945. április 1-2-ra két napos országos földmunkás kongresszust hívtak össze Szentesre Rákosi Mátyás, Marosán György, Nagy Ferenc és Veres Péter részvételével. Végül szervezési, közlekedési és időponti nehézségek miatt /Rákosi Mátyás és Nagy Ferenc nem tudott lejönni/ csak földmunkás nagygyűlést tudtak tartani, amely a délalföldi földmunkásság jelentős politikai megmozdulása volt. ^{332.}

Csongrádon a szakszervezetek csak 1945 elejétől kezdtek kiépülni. 1945. január 14-én tartották az első szakszervezeti nagygyűlést, amelyen Lovas Mátyás ismertette a Szegedi Szakszervezeti Bizottság által összeállított ideiglenes alapszabályzatot és a szakszervezetek céljait. Ettől kezdve gyorsan fejlődött Csongrádon is a szakszervezeti mozgalom. 1945. májusában már a következő szakmai csoportok működtek: kertészek, építőmunkások, bőripari dolgozók, tanügyi dolgozók, tisztviselők, faipari munkások, halászok, vas- és fémkohászok, köz- és magánalkalmazottak, hajósok és földmunkások. ³³³. A taglétszám is gyorsan növekedett 1945. május elején 1.400 fő, június közepén 1.580 fő volt. ³³⁴. A szakszervezeti munka gyengeségét - a jó eredmény mellett - az is mutatja, hogy ez a létszám pár száz fővel alatta maradt a két munkáspárt együttes létszámának, holott nyilvánvaló a szakszervezetben olyan tagok is voltak, akik nem tartoztak egyik munkáspártba sem. A Szociáldemokrata Párt saját párttagságát sem tudta beszervezni a szakszervezetbe /ez akkor 2.168 fő volt./ Ez azt jelezte, hogy Turi Istvánék nem törekedtek beszervezni őket, mert még a szakszervezet politikáját is túl radikálisnak, forradalminak tartották. Ezt a megállapításunkat alátámasztja az is, hogy mikor a szentesi földmunkás szakszervezet titkársága alá rendelték a csongrádit is, Turiék ebből kiváltak, önálló földmunkás titkárságot hoztak létre Csongrádon 1945. május közepén. Ezt a kiválást azzal indokolták, hogy a szentesi földmunkás titkárság túl radikális és a kommunisták irányítása alatt áll. /Szentes-sel mindig bajunk volt! ... máre elégünk van azokkal az

őrültségekkel, a mit a szentesiek, Erdeivel együtt csinálnak" - jelentette Turi István az SZDP központnak./ 335.

A szakszervezetek a megye községeiben is nagy szervezeti erőt jelentettek. 1945 nyakára minden helységben létrejöttek a szakszervezetek, zömmel földmunkás tagozatok. Ezek is több száz fős szervezetek voltak, a legjelentősebbek 1.000 körül. Kisteleken 1.200, Mindszenten 1.050, Tömörkényen 800, Szegváron 720 taggal. A legjelentősebb szervezetek a megye községeiben ezek voltak. 336.

A forradalmi népmozgalom olyan erővel mutatkozott meg a szakszervezeti mozgalomban, hogy ebben egészen furcsa helyzeteket is produkált. Hódmezővásárhelyen a "nyugállományú csendőrök és honvédtisztok, szervezkedés céljából január 13-án" akartak gyűlést tartani. Ennek további sorsa ismeretlen. 337.

A szentesi cséplőgéptulajdonosok szakszervezetét már tárgyaltuk amely beleolvadt a Kiszgazdapártba. Szehtesen a Szakszervezeti Szövetséghez nem kapcsolódva létrejött 1945. január elején "az önálló kereskedők szabad szakszervezete" is, amelyben a piaci kofák tömörültek. Ezt a tömörülést még a nemzeti bizottság is elismerte. Január 23-án már v árosi tanácsai képviselőket követeltek, február 21-én pedig azt, hogy a "szakmában" /sic!/ több iparjogositványt ne adjanak ki, vagyis piaci konkurrencia nélkül ők szabassák meg az árakat. Mindkét kérést visszautasította a nemzeti bizottság. A "szakszervezet" ~~///~~ Résőbb a feketézés elleni harcban felmorzsolódott. 338. Mindez a mozgalomjelleg erejét, hatását sőt visszahatását mutatja.

A megye városáiban és községeiben 1945. nyarán kb. 50.000 tagja volt a szakszervezeteknek. Ez rendkívül nagy

erőt jelentett. A munkáspártokkal és a baloldali erőkkel együtt mindez azt jelentette, hogy a felszabadulás utáni időszakban a népi demokratikus átalakulás elsődleges biztosítója megyénkben is létrejött.

A Függetlenségi Fronton belül lévő Kisgazdapárthoz kapcsolódva kell tárgyalni, hogy 1945. tavaszán Szegeden is megalakult a Demokrata Néppárt. Politikai tevékenységbe azonban csak 1945. nyarán kezdett. Vezetője - délalföldi főtitkára /1/ - Dr. Hunya Benedek reakciós ügyvéd volt, aki 1940-től a szegedi KALOT népfőiskola igazgatói tisztségét töltötte be. A párt még a püspökségtől sem kapott olyan támogatást, mint a Kisgazdapárt. Bázisa, tagsága, szervezete nem volt, csak nagyhangú, reakciós, önmagacsinálta vezetősége. Bázishiany és taktikai okok miatt 1945 szeptemberében - a Demokrata Néppárt /Barankovics-párt/ országos taktikájának megfelelően - csatlakozott a Kisgazdapárthoz. Ezt azzal indokolták, hogy "az öntudatos magyar népi erők tömörítése céljából" teszik, valójában a reakciós erők tömörítését kívánték elérni. 339.

A Függetlenségi Front létrejöttével és a pártformák, pártkeretek kialakulásával szinte egyidőben már bizonyos pártellentétek is jelentkeztek a népfront pártjai között. Az ellentétek a népfront programjából adódó feladatok megoldása körül bontakoztak ki és helyileg is befolyásolták ezeknek a feladatoknak a megoldását. A továbbiakban ezt vizsgáljuk meg.

III. Pártellentétek kibontakozása a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programjának megvalósítá- ban

A koalíciós pártok a Függetlenségi Front programját 1944. decemberében egyöntetűen fogadták el, amely jelezte, hogy a program általános célkitűzéseivel egyetértettek. A program igen alaposan kidolgozott, a feladatokat pontosan meghatározó program volt. Első helyen természetesen a fasiszta Németországgal való szakítást és az ellene folytatott harc szükségességét hangsúlyozta, de tartalmában és arányaiban már a jövőre utalt. Az első részt kivéve, valamennyi pontja a kiépítendő új államhtalommal, ennek kül-, bel-, és gazdaságpolitikájának legfontosabb feladataival foglalkozott.

A programnak a jövőbe mutató jellegéből következett, hogy viszonylag hamar jelentkeztek a pártellentétek. "A széles nemzeti demokratikus összefogás egyes alkotó elemeinek törekvései viszonylag korán eltértek egymástól, s a nyílt ellenforradalmi erők ellen folytatott harc a szövetségben belüli éles összeecsapásokkal párosult. Az MNFF burzsoá demokratikus elemei maguk is látták, hogy az ország társadalmi rendjének demokratizálására irányuló kommunista programtervezet megvalósítása kedvező feltételeket fog teremteni a forradalom továbbfejlődéséhez." 340.

Az ellentétek alapja az volt, hogy a koalíció különböző osztályok és rétegek politikai szövetségét jelentette. Fő ereje a munkásság és a dolgozó parasztság volt, de részt vett a szövetségben a városi kispolgárság, az antifasiszta

értelmiség, a nácikkal szembefordult városi burzsoázia és a gazdag parasztság. Az adott helyzet arra készítette a forradalmi erőket, hogy együttműködésre hívják a polgári erőket, de messzemenő társadalmi változtatásokat célul tűző program alapján. A lassan újjászerveződő polgári erők - amelyek csak mérsékelt változtatást akartak, kívántak -, elfogadták a radikális programot, mint az új hatalom létrehozásába való bekapcsolódás feltételét. Vállalták az átmeneti együttműködést a forradalmi erőkkel, mert a belső helyzet miatt meg sem kísérelhették, hogy saját kizárólagos hatalmukat teremtsék meg.³⁴¹ Így a kialakult pártellenérték alapján a népfrontba tömörült osztályok és rétegek harcát tükrözte.

A polgári erők álláspontját jellemezte, hogy a programnak azon pontjait, amelyek túlmutattak a burzsoá demokrácia keretein, csak kényszerűségből fogadták el arra számítva, hogy a kispolgári-paraszti tömegek konzervatizmusát felhasználva megerősítik pozícióikat, s ezzel megakadályozhatják a tőke korlátozására vonatkozó programtétel megvalósítását. A Függetlenségi Fronton kívül rekedt reakciós erők pedig a kifejezetten polgári demokratikus követelések megvalósításának akadályozását is feladatuknak tekintették. Ezt a célt azonban a Függetlenségi Fronttal nyíltan szembenállva, nem érhették el. Ezért demokratáknak álcázták magukat, amihez azt a módszert tartották a legalkalmasabbnak, hogy a Függetlenségi Front valamelyik demokratikus pártjához csatlakozzanak, s így a népfrontba bekerülve belülről indítsanak támadást a program ellen. Ennek a célnak a demokratikus tradíciókkal és jelentős tömegbefolyással rendel-

kező Független Kisgazdapárt felelt meg a legjobban. Ennek az is kedvezett, hogy a Kisgazdapárt kezdettől fogva azt hirdette, hogy nem osztálpárt és mint ilyen az osztálybéke híve. A felszabadulás előtti demokrata-ellenzéki Kisgazdapártba - amint ezt már tárgyaltuk - 1945. tavaszától egyre erőteljesebben özőnlöttek a különböző társadalmi erők. Ezzel hamarosan a legkülönbözőbb reakciós erők gyűjtőpártjává és a forradalmi átalakulás akadályozójává vált.^{342.}

A polgári erők a nemzeti összefogást tehát kezdettől fogva csupán taktikának fogták fel, szemben a munkáspártokkal, amelyek a stratégiai irányvonal részének tekintették a népfrontpolitikát. Hogy az együttműködést valóban taktikaként értelmezték a polgári erők, ezt már 1944. december 3-án kifejtette Dr. Balogh István, a Kisgazdapárt szegedi elnöke a Függetlenségi Front alakuló gyűlésén: "A kommunista párt szocializmusra való törekvését a Kisgazdapártnak kell majd megakadályozni - hangsúlyozta -, de az újjáépítésben együtt kell működni, mert a feladat úgy is szinte megoldhatatlanul nagy, és szánolni kell azaz az erővel, amelyet a kommunista párt a magyar politikai életben mostantól kezdve jelent." ^{343.}

A polgári pártok tehát ideiglenesnek és átmenetinek tekintették a nemzeti összefogást. "A program megvalósítása körül ezért kezdettől fogva harc folyt, mégpedig elsősorban a Függetlenségi Fronton belül s ez a harc a német megszállók Magyarországról való kiűzésének előrehaladásával egyre élesebb formákat öltött. A harc során a kommunista párt arra törekedett, hogy politikájával minimálisra csökkentse a reálgörád erők ellenállásának hatákonyságát és

megőrizze a nemzeti demokratikus erők egységét." 344. Az MNFP-program jövőbe mutató jellege megkönnyítette az MKP számára a harcot a reakcióval és a polgári pártokkal szemben. Az adott esetben könnyebb volt harcolni a programban foglaltak végrehajtásáért és taktikázási lehetőséget is jelent a párt számára. Így az MKP számára világos volt, hogy a forradalmi erők számára legfontosabb a dolgozó tömegek megnyerése. Ezért a fő figyelmet a legfontosabb demokratikus feladatokra, az agrárreform és a közigazgatási reform megoldására összpontosította. A program tőkeellenes pontjait ideiglenesen nem hangsúlyozta, levette a napirendről. Ezzel sikerült elérni, hogy a demokratikus reformok megvalósultak, és közben az MKP tömegbefolyása is erősödött, és az antifasiszta nemzeti egység is lényegében fennmaradt. 345.

Az elért eredmény így is súlyos ellentétek közepette valósult meg.

1./ Az antifasiszta harc

A Függetlenségi Front programjának legfontosabb része az antifasiszta harc volt.

Ezen belül különösen fontos lett volna a fegyveres küzdelem, a háborúban való tényleges részvétel, melyet a fegyverszüneti egyezmény lehetővé tett. Az 1945. január 20-i fegyverszünetet követően már január 21-én megjelent Szegeden és Csongrád megyében is a miniszterelnökség és a honvédelmi minisztérium toborzási felhívása, amelyben felszólítják a férfi lakosságot, hogy jelentkezzenek önként és fogjanak fegyvert a fasizmussal szemben. Szegeden február 5-én

toborzó nagygyűlést tartottak, amelyen Révai József beszélt, és a forró hangulatú nagygyűlésen Szeged vállalta egy hadosztály felállítását. Szentesen az MKP "Bosszút Budapestért!" jelszóval Csongrád megyében egy "Budapest hadosztály" felállítását követelte. ^{346.} A tagtoborzásban már jelentkezett a megnevezett. Hódmezővásárhelyen 1945. február 18-án a Fekete Sasban tartott nagygyűlésen Vörös János honvédelmi miniszter és B. Szabó István /FKP/ HM. államtitkár beszélt. Az új hadsereget azzal a gondolattal toborozták, hogy ezzel "remény lesz arra, hogy Magyarország a békeszerződés után nagyobb lesz." ^{347.} Szentesen 1945. február 8-án a "Magyar Alföld" című lapban megjelent az MNFF helyi kiáltványa, amelyet a Polgári Demokrata Párt nem irt alá, és nem vett részt ezen a napon tartott toborzó nagygyűlésen sem. ^{348.}

A szervezés azonban rendkívül vontatottan haladt. Kezdetben a közigazgatási hatóságok irányították /alispán, polgármesterek/. 1945. február 10-én Karácsonyi Ferenc Szeged és Hódmezővásárhely th. városok és Csongrád megye főispánja életrehívta a ~~akorábban~~ megszüntetett 5. honvéd kerületi parancsnokságot, Szeged központtal. Ez is lassan szerveződött újjá, a megyében csak március-áprilisban kezdett tevékenykedni. Ennek feladata a demokratikus hadseregbe történő toborzás megszervezése volt. ^{349.} A szervezés politikai munkáját a pártok végezték. Az e célból szervezett januári és februári népfrentgyűléseken a polgári pártok elhallgatták vagy éppen csak érintették a német fasizmussal szembeni hadüzenet fontosságát. Igaz, nem volt népszerű, a hallgatók általában vegyes érzelmekkel fogadták.

Ezért is javasolta az MKP, hogy a gyűléseket egységes beszédanyag alapján tartsák, hogy a polgári pártok szónokai ne hallgathassák el a fontos kérdést. A Kisgazdapárt ellenállása miatt ez a terv nem valósult meg.³⁵⁰ Az önkéntesek száma is csekély volt. 1945. február végi felmérés szerint Szentesen 135 fő, Mindszenten 40 fő /41 férfi és 9 nő/, Kiskirállyságon 27 fő /23 férfi és 4 nő/ jelentkezett, más helységekből nem volt jelentkező.³⁵¹ Az eredménytelenség miatt a Szegedi 5. honv. kerületi parancsnokság 1945. március 30-án sorozást rendelt el 18 - 42 éves férfiak és 18 - 35 éves nők részére, és a hirdetményt április 5-én az alispán megismételte. /Mindez negatív következményekkel is járt. Szegvár községben a rendőrparancsnok ideiglenesen a lúgkóárusítást is betiltotta, "mivel a női sorozás annyira megzavarta a kedélyhangulatot, hogy félő volt, esetleg lúgkómérgezések történnek."/ ³⁵². A létrehozandó új hadsereg számára felszerelési tárgyak gyűjtését is megkezdtek. A községek azonban egymás után jelentették, hogy a gyűjtés eredménytelen, "mivel a háborús viszonyok következtében felesleges készlettel senki sem rendelkezik." ³⁵³. A kormány részéről kezdeményezett hadseregszervezésnek ez a formája eleve nem is kecsegtethetett sok eredménnyel. Így az MKP erőfeszítéseinek volt az eredménye, hogy végül is - nagy késéssel - Szegednek sikerült egy zászlóaljat kiállítani és Csongrád megyének hasonlóképpen. Ez az eredeti célokhoz képest jelentős lemaradást jelentett.

A létrejött hadsereg demokratikus szellemének biztosítása sem valósult meg. Szegeden és Csongrád megyében is az tapasztalható, hogy a hadseregszervezésnél kétes elemeket

is felvettek, akik menteni akarták magukat, sőt a tisztek között is nagy számmal voltak reakciósök. A baloldali erők követelésére sem tudták megtisztítani a hadsereget, mert a szervezés lassúsága és az országos intézkedés hiánya ezt nem tette lehetővé. ^{354.} 1945. február 18-án Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök szegedi látogatása alkalmából munkás- és parasztküldöttségek keresték fel. A küldöttek biztosították a miniszterelnököt, hogy "Szeged dolgozói minden áldozatra készek az új magyar hadsereg felállítása érdekében. Többet fognak dolgozni, hogy legyen a hadseregnek felszerelése, legjobbjaikat fegyverbe küldik. Kérik azonban a kormányt, vigyázzon arra, hogy ennek a hadseregnek a szelleme demokratikus legyen, tisztikarában ne kapjanak helyet azok, akik szellemükben, magatartásukban a múltban a nép ellenségeinek bizonyultak, és akik nem teszik magukévá az új magyar harcos demokrácia, a nép felemelésének és jogaiba ültetésének szellemét. Kérték a miniszterelnököt, keresse meg a módját annak, hogy az új magyar hadsereg szellemi és politikai nevelése erre alkalmas külön katonai szervezet kezébe kerüljön." ^{355.}

A követelésekkel helyileg annyit értek, hogy az 5. honvéd kerületi parancsnokság - amelynek vezetője Örley Zoltán ezredes volt - 1945. április 6-án a hadseregben érvényben lévő rögtönbiráskodási parancsot módosította, "demokratizálta". /Az előző 1912. XXXIII. tc. alapján volt még érvényben, kiegészítve az 1939. II. tc-vel./ A hadsereg demokratizálásában azonban ez nagyon kevés volt. ^{356.} A MADISZ több ízben is tiltakozott Szegeden a hadseregben uralkodó reakciós szellem ellen. A kommunisták azonban

nagyon helyesen, az adott helyzetben azt tartották a legfontosabbnak, hogy a hadsereget minél előbb a frontra küldjék, ezért még a MADISZ követelését sem támogatták.³⁵⁷

Az európai háború befejezése után viszont azonnal követelték a hadsereg átszervezését. Már ezt megelőzően, 1945. februárjában megkezdtek a katonai igazoló bizottságok felállítást, amelyeknek az volt a feladata, hogy reakciós tisztikart megszüntse.

A fasiszta Németország elleni háborúban ténylegesen nem tudtunk részt venni. Éppen ezért volt különös jelentősége, hogy a harcban álló Vörös Hadsereget támogattuk, élelmiszerekkel, termelőkapacitásunkkal és az utánpótlási vonalak biztosításával, fenntartásával. Ennek nagy jelentőségére utalt Kádár János 1945. május 20-án, az MKP országos pártértekezletén: "Mindnyájan tudjuk, hogy a Magyar nép nem tudott komoly fegyveres segítséget nyújtani a Vörös Hadseregnek ... Nemzetünk szerencsétlen helyzetét, amelybe a fasiszták oldalán folytatott háborúval kerültünk, némileg enyhítettük azzal, hogy a magyar nép legalább munkájával sietett a harcoló Vörös Hadsereg segítségére. Azzal az eredménnyel, amelyet a termelés az első hónapokban fel tudott mutatni - legalábbis egy részével - járult hozzá a dolgozó magyar nép a fasiszták leveréséhez. Ez a magyar munkásszálynak és ezen belül a szakszervezeteknek és az üzemi bizottságoknak elévülhetetlen történelmi érdeme." Ezzel a segítséggel Szeged és Csongrád megye a szovjet hadsereg fő célkitűzéseinek megvalósításához, a háború befejezéséhez és a fasizmus megsemmisítéséhez hozzájárulhatott. Csongrád megye szerepe ebben különösen fontos volt, mert nem érték olyan

nagy háborús károk, mint az ország más területeit.

Szegednek gazdaságilag, gazdaságszervezésileg is rendkívüli feladatokat jelentett, hogy a városban állomásozó szovjet csapatoknak, hadikórházaknak, fogolytáboroknak anyagi-technikai és munkaerővel való ellátását biztosította. A szovjet katonai parancsnokság a számára fontos gyárakat csakhamar jelentős megrendelésekkel látta el, működésükhöz biztosította a nyersanyagot. A nagyüzemek vagy kizárólag a Vörös Hadseregnek dolgoztak, - mint a Dohánygyár, az Orion Bőrgyár, a Falemezgyár, a Szalámigyár, - vagy csak részlegesen, mint a Szegedi Kenderfőnö, az Ujszegedi Kendergyár és az Angol-Magyar Jutafonógyár. Az Orion Bőrgyár 1944-45. telén három hónapig éjjel- nappal dolgozott a Vörös Hadsereg részére, a legnagyobb megelégedésre. ^{358.} Szegeden óriási feladatot jelentett a városra háruló sokféle katonai vonatkozású közmunkaigény, és az igénybevett közmunkaerő munkájának valamilyes mértékbeni térítése is. A Vörös Hadsereg által összeállított pontonhid mellett - amely csak a jégzajlásig bírta a hadiforgalmat -, 1944. végére a felrobbantott vasuti hidat főként közmunkaerővel állították helyre, hevenyészett formában. Ezt a téli jégzajlás erősen megrongálta és életveszélyessé vált. Ezért a város szovjet katonai parancsnoka 1945. január 17-én elrendelte a város közmunkaköteles lakosságának mozgósítását. /férfiakat 18-60, nőket 18-42 éves korig./ Ez 15.000 ember munkábaállítását jelentette. A fából készült vasuti hidat így sikerült megerősíteni. ^{359.}

A lakosság mozgósítása nagy feladatot jelentett. Szeged felszabadulása után négy nappal, 1944. október 15-én

a polgármesterhelyettes már elrendelte a közmunka megszervezését, és Közmunka Hivatalt hozott létre. Az MKP 1944. november 19-i taggyűlésén pedig határozatot hoztak, hogy "a Szegeden élő volt nyilas párttagokból munkásszázadot kell felállítani, amelyet közmunka céljaira a város rendelkezésére bocsát... A Polgármester ennek a munkásszázadnak elszállásolásáról és élelmezéséről már most gondoskodik." ³⁶⁰ Az egyre bonyolultabbá vált feladat végrehajtására a polgármester 1945. február 1-én létrehozta a "Katonai ellátó hivatalt" /vezetője Back Károly, FKP/, amelynek feladata volt a Vörös Hadsereg sebesült tagjainak elhelyezése, gyógykezelésének biztosítása, az "orosz katonaság élelmiszerekkel való ellátására" stb. ³⁶¹

A sebesültek számára 14 szovjet ~~hadikórház~~ kórházhoz kellett középületet biztosítani, az ehhez szükséges munkaerőt szintén közmunkásokkal kellett biztosítani. "Közmunkásokat kellett rendelkezésre bocsátani az orosz alakulatok laktanyáiba, a páfyaudvarok, fertőtlenítő intézetek, magyar hadifoglykórházak, felállított orosz konyhák, orosz telefonközpontok, légvédelmi tüzérség, valamint a Nemzeti Segély részére is." 1945. áprilisáig csak a részben kifizetett közmunkadij összege így is elérte a 2.152.875.- pengőt. 1945. február elejéig "az orosz hadsereg Szeged város területéről több mint 500 vagon gabonát vitt el." 1945. elején 50.000-70.000 orosz sebesült volt a városban, akiknek ellátásáról a város gondoskodott. Ugyancsak Szegedet terhelte a 3. ukrainai hadsereg által megállapított minden fajta élelmiszer /liszt, hús, tej, zöldség, tojás stb./ szállítási kötelezettsége. ³⁶²

1945. március 13-i ülésén a városi tanács elhatározta, hogy segélyt kért a kormánytól, mert sebesültvárossá alakult, Szeged már a sebesültek ellátásával és a hidépítésekkel kapcsolatosan felmerült költséget sem tudja fizetni. A tanács ugyanakkor kérte a pártok támogatását, hogy a szomszédos községek, városok arányosan vegyék ki részüket a terhekből. hiszen Szeged helyettük is fenntartja a közlekedést és a felszabadító csapatok sebesültjeit is ellátja. Ugyanezt célozta, hogy a környező községekkel közvetlen kapcsolatot épített ki Szeged, bevonta őket a szegedi közigazgatásba, és a város ellátásába. Sőt a közmunka teljesítésében is részt kellett venniük, mert Szeged egymaga már nem tudta elvégezni azokat. Szükség volt tehát a környező községek /Algyő, Tápé, Kiskundorozsma/ lakosságának erejére is. ^{363.} Ebben a nagy munkában a pártok nem egyforma súllyal vettek részt. Az MKP a munka szervezésében élen járt. A közmunkákban a Kisgazdapárt módos tagjait igyekezett megtesíteni, sőt az élelmiszergyűjtést, ahol csak lehetett, akadályozták. ^{364.}

A megye hasonlóképpen kivette részét a Vörös Hadsereg harcának segítésében. A szovjet városparancsnok^w mindennütt kérték a vezető testületeket, hogy adjanak segítséget a "Vörös Hadsereg élelmiszerellátásában és a termelés biztosításában. Így hamarabb vége lesz a háborúnak, ez pedig Magyarország érdeke is. " ^{365.}

A megye területéről is főként élelmiszert, húst, takarmányt kértek a Vörös Hadsereg számára. Szentesen a Zsoldos RT gőzmalom összes gabonakészletét, örleményét, fát és készárut igénybe vettek minden ellenszolgáltatás nélkül,

hadizsákmányként. ^{366.} A Szentesi Takarékpénztár pénzkészletét ugyancsak elvitte a szovjet parancsnokság. ^{367.} Csongrád városát erősebben sújtották a szolgáltatások. Majd két hónapon át a román katonaság részére naponta 2.500 db 3 kilós kenyeret kellett sütni, a Keresztény Malom 1944. október 8 - 1945. január 2. között 535 mázsa lisztet adott át a Vörös Hadseregnek. Természetesen itt mindezért fizettek a felszabadító csapatok. Ugyancsak Csongrádon a vágóhidon nagyarányú hal- és húskonzerválás folyt hónapokon át szovjet megrendelésre. ^{368.} A román katonaság Csongrádon a Cseuz Hengermalom Rt 1.000 mázsa lisztjét táritás nélkül vette igénybe, és Szegvár község is 140 fő román katona beszállás~~át~~át és ellátását biztosította. ^{369.} A megye igen jelentős száraztakarmány készletét a Vörös Hadsereg ugyancsak igénybe vette, amelynek egy részét kiegyenlítette. ^{370.} Az alispán 1945. március 16-i felmérése szerint a Vörös Hadsereg jószágbevásárló alakulta a megyében jelentős mennyiségű jószágot vett igénybe. Ezt 12 községben kifizették, 5 községben részben, 3 községben nem fizették ki. ^{371.} Mindez jelentős hozzájárulás volt az antifasiszta harchoz. A néptömegek ezt a legtöbb helyen teljesítették, sokszor az első felhívásra. Telti ezt az is, hogy hadikórház számára rendezett megyei gyűjtésen Hódmezővásárhelyen egy teljes hadikórház felszerelését állította ki. Tápén is az önkéntes adakozás útján jelentős mennyiségű ágynemű, ruhanemű, evőeszköz, sőt még társasjáték és levelezőlap is összegyűlt az orosz hadikórház részére. ^{372.} A pártok részéről nem teljes megértés a megyében is jelentkezett. Csongrádon a nemzeti bizottság ülésén Greskovics József

/PKP/, kifogásolta a természetbeni azonnali gyűjtés a Nemzeti Segély céljaira, mert "... majd jönnek a megszálló katonák és felpakolják." 373.

A megye városainak és falvainak közmunkája is jelentős volt. Igaz, ez Csongrád kivételével Szegedhez hasonló nagyságú sehol sem volt. Általában azt az elvet követték, hogy a kezdeti rendezetlen viszonyok után igyekeztek rendszert vinni ebben, igen helyesen antifasiszta éllel.

Közmunka hivatalokat állítottak fel minden városban.

Munkásszázadokat állítottak fel volt nyilasokból és reakciós uszítókból és őket vitték közmunkára. A munkásszázadot Hódmezővásárhelyen 1945. márciusában, Szentesen áprilisban hozták létre. 374.

Kisebb helyeken - mint Szegváron - olyan határozatot hozott a nemzeti bizottság, hogy az üzemeknél alkalmazott volt nyilasoknak hetente két napi kerésüket le kell vonni és a közmunkaváltság /"robot"/ pénztárbá be kell fizetni ezt az összeget. 375.

A megyében két helységben található olyan dokumentum - Tömörkényen és Mindszenten - /itt eredetiben/ - mely szerint a szovjet katonai hatóságok az ország területén lakó németeket közmunkaszolgálatra rendelik be. 376.

A nemzeti bizottságok olyan határozatot is hoztak, mely szerint a hazatért deportáltak és hadifoglyok 30 napig nem kötelezhetők közmunkára, a nyugatról visszatértek, visszaszivárgók viszont 1 hónapig folyamatosan kötelesek közmunkán részt venni. Ezt megkísértelték kijátszani. Ezért hozott a hódmezővásárhelyi és a szentesi nemzeti bizottság is döntést, hogy "a kórház tele van "beteg" főtisztviselőkkel, akik elmenekültek és mikor most vissza-

jöttek, egyenesen befeküdtek a kórházba." A kórházak igazgatóságát felszólították ennek felülvizsgálatára és rendezésére. 377.

Csongrádon a Tisza-híd építése hadimunkával történt és többször nagy megpróbáltatást jelentett a csongrádiaknak. A hidat a németek robbantották fel és mint fontos utánpótlási útvonal igen fontos volt. Októbertől kezdődően többször és több helyen építettek fahidat. A munkaerőt és a fogatokat a lakosságnak kellett előállítania. A Tisza vízállása többször is ingadozott, zajlott, a megrongálódott hidakat újból kellett építeni, és ismét nagy közerőt kellett mozgósítani. /Ez még az őszi munkákban való ~~meg~~maradásban is szerepet játszott./ A hidépítésnél szentesiek is dolgoztak, de itt szervezettebben történt a közerő mozgósítása. 378. A környezőközségek viszont - Nagymágocs, Mindszent, Csanytelek - nem vettek részt az építkezésben, más irányú hadimunkák miatt. 379.

Ezért a hidépítési munkák zömmel Csongrádra hárultak. A polgári parancsnok 1944. október 27-én hirdetményt adott ki, amely szerint "az összes rendelkezésre álló férfi munkaerő és fogatolt járművek egy napi élelelemmel jelentkezzenek. Aki ásóval, lapáttal vagy esetleg talicskával meg nem jelenik, azonnal főbelövéssel büntettetik." Október 30-án újabb rendelettel "az összes bel- és külterületeken élő 15-60- éves férfiakat és 15-50 éves nőket utasítja, hogy a mai naptól kezdve kivétel nélkül minden nap közmunkateljesítés végett jelentkezzenek. Utasítja a városi polgári rendőrséget, hogy járjon házról-házra és állítsa elő a felhívásnak eleget nem tevőket. Ezek parancs nem teljesi-

tés miatt halállal büntettetne." 380. Novemberben többször megismételték a felhívásokat, és november elején éjszakára is kiterjesztették a hadimunkát. A nappali műszak reggel 5 órakor, az éjszakai délután 1/2 4-kor gyülekezett. 381. 1944. november 14-től az egész csongrádi járást be- szervezték a hidépitési munkába, mivel Csongrád lakossága a közel egy hónapja tartó éjjeli és nappali munkába felerészben lebetegedett, sokan teljesen lerongyolódtak. November végén már a felesleges lábbeliket gyűjtötték össze, mivel nagyon sok munkás már meztláb vett részt az ingyenes hadimunkán. 382. November végéig mintegy 70 ezer munkanapot töltöttek hadimunkán a csongrádiak, díjtalanul. A városi tanács november 27-i ülésén fontos határozatokat hozott. Az ingyen dolgozó lakosság megsegítésére a kispár munkamegsegítéséről hozott határozatot, amely abból állt, hogy az állandó kényszermunkában lerongyolódott munkáságnak ingyen állt rendelkezésére a szabó-cipész-bognár- és kovácsipar. Az anyagot részben a város fedezte, a javítással foglalkozó kisiparosok pedig a közmunka alól mentesültek. A városnak kellett gondoskodni ruhanemű és cipő- talp utánpótlásáról. Ezért timárüzemet állítottak fel, ahol primitív cserzési eljárással talpbőrt állítottak elő a Cseuz-malom egyik helységében. Kb. 3.000 munkás számára pedig olcsó háziszőtt ruhát biztosítottak. A következő naptól - 1944. november 28-tól - a közmunkát már fizették is. A készpénz és ruhajuttatás mérvét 7 segélyezési bizottság /ill. körzet/ állapította meg. A segélyezési bizottságok élén tanácstagok állottak. 383.

Csongrádon a közmunkák körüli helyzet csak 1944. de-

cemberétől tisztázódott. Az addigi rendezetlenség, túlzott igénybevétel nem kis szerepet játszott abban, hogy a politikai kibontakozás csak oly későn indult el.

A csongrádi polgári parancsnok csak 1944. december 20-án rendelte el a munkaügyi hivatal felállítását. Munkásszázad felállítását volt nyilas, horthysta és egyéb reakciós alakulatokból csak 1945. február 26-án határozták el. Ugyancsak február végén nyílt lehetőség arra, hogy a közmunkát készpénzzel megválthassák.^{384.} A fent jelzett adatok is bizonyítják, hogy Szeged és Csongrád megye a Vörös Hadsereg harcának segítésében jelentősen kivette részét. Ezzel hozzájárult a fasiszta Németország mielőbbi vereségéhez. Ez a hozzájárulás rendkívül pozitív még akkor is, ha a Vörös Hadsereg támogatása nem egyértelműen vallott a lakosság antifasiszta érzelmeiről, amint ezt az adatok is bizonyítják.

2./ Antifasiszta belső harc

A Függetlenségi Front programjából adódó legfontosabb belső feladat a fasiszmussal és a fasiszta maradványokkal szemben folytatott harc volt. Ez belsőleg gyökeres leszámolást jelentett a fasiszta szervezetekkel és radikális fellépést a háborús bűnösökkel szemben. Ehhez tartozott a fasiszta politikai testületekkel, szervezetekkel szemben alkalmazott adminisztratív rendszabályok meghozatala. A fasiszta maradványokkal szembeni küzdelem elsősorban azt jelentette, hogy az itthon maradt és visszatérő fasisztákkal szemben harcolt folytattak. Ezek ugyanis igyekeztek beépülni /befurakodni/ az új demokra-

tikus rendszerbe, márpedig az önmagukat átmenteni akaró fasiszták elleni harc é népi demokratikus forradalom fontos feltétele volt. Az említett fő kérdésekben egyetértésre jutottak a koalíciós pártok, de mert a jövő politikai berendezkedésének államhatalmi testületeit érintette, ezen a területen kezdettől a legélesebb ellentétek voltak.

Az első nyíltabb összeütközések az önkormányzat, a közigazgatás szerveinek megválasztásában robbantak ki, de jelentkezett az összeütközés minden olyan kérdésben, ahol a pártok jelölteket állítottak.

Szegeden már 1944. október-novemberében demokratikus közigazgatást alakítottak ki az új polgármester és helyettesei, illetve az újonnan kinevezett tanácsnokok vezetésével. Az első új testületi szervek is létrejöttek, 1944. október 21-én a Városi Gazdasági Bizottság, november 28-án pedig a polgármester mellé kirendelt Városi Tanács. 385. A Független Kisgazdapárt még csak éledezett, de már leg-sürgetőbb programjának azt tartotta, hogy a polgárság elveszett pozícióit visszaszerezze a város vezetésében. A Szegedi Nemzeti Bizottság első ülésén, 1944. december 4-én a Kisgazdapárt elnöke - Dr. Balogh István - kísérletet tett arra, hogy a polgármester mellett működő új, nagyjából részben kommunista és szociáldemokrata tanácsnokokat levált-sák, és kisgazdapárti tanácsnokokat juttasson be a város vezetésébe, ahol még mindössze egy tagja viselt fontosabb tisztséget. 386. A városnál szeretné növelni súlyát a Kisgazdapárt azzal is, hogy az ott dolgozó pártonkívüli tanácsnokokat, kulcspozíciókban lévő embereket igyekezett megnyerni a párt számára. Több ízben is kísérletet tettek

a pártönkivüli polgármesterhelyettes megnyerésére, akit végül 1945. májusára sikerült a pártba beszervezni s ezt követően beválasztották a szegedi szervezet elnöki tanácsába. Ugyanez a kísérlet a pártönkivüli Diczfalusy Ferenc rendőrfőkapitány esetében már nem járt sikerrel. 387.

A városi törvényhatósági bizottság összehívásában két kérdésben mutatkozott ellentét. /A nemzeti bizottság két ülésén 1944. december 4-én és december 12-én foglalkozott az ügygel./ Egyrészt a delegátusok száma és elosztása, másrészt a hatáskör képezte a vita tárgyát. A Kisgazdapárt egyenlő delegátusi elosztást akart /10-10 fő/, a városi főtisztviselők hivatalbeli tagságának fenntartásával. Ezzel a polgári erők ellensúlyozták volna a baloldali többséget, Másrészt csak javaslattevő szerepet szánt a bizottságnak, mint a régi államgépezetben. A kommunisták és a baloldali erők ellene voltak a paritás elvének /a politikai erőviszonyok alapján követelték a delegátusok elosztását/ és a hivatalbeli tagságnak. /A főtisztviselők jelen lehetnek - sőt a hozzájuk intézett kérdésekre kötelesek válaszolni - de nem szavazhatnak./ Másrészt a városi törvényhatósági bizottságnak, mint népképviselői szervnek, határozathozatali joga kell hogy legyen. Hosszas vita után a Kisgazdapárt /Dr. Balogh István/ módosította álláspontját, és a baloldali elvek alapján szerveződött újjá a törvényhatósági bizottság. /MKP 15, Szaksz. 12, SZDP 10, NPP 9, FKP 15, PDP 9 fővel./ 388. Ez biztosította is a baloldali erők fölényét.

1945. március 17-i közgyűlés kimondotta a törvényhatósági bizottság újjáalakulását, de most már az ideiglenes

Nemzeti Kormány 14/1945. ME. sz. rendelete alapján. Az addig kialakított politikai alapelveket nem érintette az újjászervezés, az MKP, SZDP, Szaksz. és FKP 23-23, NPP 18, PDP 14 tagot delegálhatott, hivatali állásuk után 12 tisztviselőt volt tagja a bizottságnak. Ez az elosztás is biztosította a baloldali erők fölényét, de ami még ennél is fontosabb volt, a bizottságban a munkások képviselői, mindenekelőtt a kommunisták voltak a kezdeményezők, az építő javaslatok tőlük indultak ki. A városi tanácsot /a korábbi kisgyűlést/ is újjászervezték. Ebbe az MKP, SZDP, Szaksz. és FKP 3-3, az NPP és PDP 2-2 tagot delegált. Ez is baloldali többséget biztosított és valójában ez a bizottság lett a közigazgatás tényleges irányítója. 389.

A hódmezővásárhelyi közigazgatás kialakulását, mint igen fontos, részben útmutató jellegűt, már tárgyaltuk. A Kisgazdapárt /és részben az SZDP/ ellenállását leküzdve sikerült elérni, hogy 1944. december 30-án a törvényhatósági bizottság 20, a városi tanács 2 szakszervezeti küldöttel kibővült. Ezzel a baloldali túlsúly itt is létrejött. Azt azonban a Kisgazdapárt hosszú ideig megakadályozta, hogy a Nemzeti Parasztpárt delegátumai is helyet foglaljanak a bizottságokban. A Parasztpárt többszöri sürgetésére kitérő válaszokat adtak /"nem tudni hány tagja lehet most a törvényhatósági bizottságnak" - amely azt jelezte, hogy a szakszervezeti delegálást még mindig elvitatták./ 390.

Végül a baloldal erős követelésére 1945. április 28-án a Nemzeti Parasztpárt a törvényhatósági bizottságba 14 tagot delegált. /Azért nem 20 főt, mánt a többi párt, hogy az igen éles vitát ezzel is tompítsa, és ezért "nem ki-

vánta magát képviseltetni annyi taggal, mint a többi párt-szervezet"/. A városi tanácsba 2 tagot delegált.

Az összetétel tehát így alakult: törvényhatósági bizottságokban: MKP, SZDP, Szakszerv. FKP 20-20, NPP 14 fő, polgármester 1 fő = 95 tag; városi tanácsban MKP, SZDP, FKP, Szakszerv., NPP 2-2 fő, polgármester 1 fő = 11 fő.³⁹¹ Hódmezővásárhely kapcsán még két dolgot megjegyezni. A törvényhatósági bizottság a 14/1945. ME. sz. rendeletnek megfelelően alakult át, mondván a rendelet saját helyzetüket törvényesítette, sőt az ő példájuk nyomán hozták a rendeletet. /Ezt nevezték Hódmezővásárhelyen "Vásárhelyi Alkotmánynak"./ Ugyanakkor a Polgári Demokrata Pártot nem vették be egyetlen szinten sem a közigazgatási bizottságokba, amelynek oka a dokumentumokból nem derült ki. A nagy lokálpatriotizmussal emlegetett "Vásárhelyi Alkotmány" tehát a gyakorlatban elég csonkán, és a Parasztpárt példája mutatja, csak harc révén érvényesülhetett.

Szentesen az önkormányzati testületek létrehozásával kapcsolatos bizonytalanságokról már irtunk. 1945. január 22-én a nemzeti bizottság már olyan helyes - de még mindig nem kiforrott - határozatot hozott, hogy a négy politikai párt, a szakszervezetek, a nőbizottság és az ifjúsági szövetség küldöttein kívül egyéb testületek /igy a református és a római katolikus papság/ nem hívhatók be a tanácsba.³⁹² A kezdeti bizonytalanságot a reakció igyekezett kihasználni. A különböző tulajdonosok önálló "szakszervezetei" ezen az alapon igyekeztek képviselethez jutni a város vezetésében. A "Piaci Árusok Szakszervezete" /kofák/ "Szentesi Mezőgazdasági Bércséplok és

Bérszántók Szakszervezete" /sic!/ - amelyet a szakszervezetek kérdésénél már tárgyaltunk - azzal a képtelen követeléssel léptek fel, hogy a városi vezetésben is helyet kapjanak. A nemzeti bizottság elutasította ezt a követelést 1945. január 25-i ülésén. Ezt követően - nyilván ezzel összefüggésben - az alispán a polgármester révén az NB tudomására hozza, hogy "a csongrádi Demokratikus Polgári Párt kéreleme alapján úgy határozott, hogy a városi képviselőtestületekbe csak a demokratikus frontba tömörült 5 párt delegálhat tagokat." A szakszervezetek kizárási szándékával szemben a nemzeti bizottság a szakszervezetek delegálási jogát fenntartotta, és szembefordult az alispánnal. Mátéffy alsipán intézkedése Szentés és Csongrád városát érintette volna és nyilván nem csupán helyi indítású volt. Összefüggött a kormány - mindenekelőtt Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök - azon kísérletével, hogy a szakszervezeteket kizárják a nemzeti bizottságokból, de dőként a törvényhatósági bizottságokból.^{393.} A polgári erők ezt követően azzal kísérleteztek, hogy a szakszervezeti kérdésben elszenvedett vereség után a városi tisztviselők szavazati jogát elérjék. Az NB ezt is elutasította, és a képviselőtestület összetételét a következőképpen határozta meg. Az öt demokratikus párt paritásos alapon 11-11 taggal, szakszervezetek 15 taggal, női szervezet 5 taggal, MADISZ 5 taggal képviseltette magát, amely delegátusi szavazat^{hoz} összesen 80-at jelentett.^{394.} A női szervezet és a MADISZ delegálása még mindig egyedurállo és támadható volt. A kisgyűlés összetétele Szentésen /ezt törvényhatósági bizottságnak nevezték - szem-

ben a képviselőtestülettel a széles népképviselési rendszerrel/ - MKP, SZDP, NPP, FKP, PDP 3-3, szakszervezet 4 fő.³⁹⁵ A végleges képviselőtestületi összetételt - a kormányrendelettel összhangban - 1945. április 27-én állapította meg az NB: MKP, SZDP, FKP 16-16 fő, szakszervezet 19 fő, NPP, PDP 13-13 fő.³⁹⁶ A baloldali erők Szentesen nagy bázissal bírtak. Az elvi bizonytalankodás, esetenként saját erejüknek túlbecsülése, a politikai erőviszonyok elemzésének hiánya, "a laza kapcsolat a központtal, mint látjuk, hibák elkövetésével járult. Ez pedig lehetőséget adott a polgári erők és a reakció támadásához. Ezért csak 1945. tavaszára többszöri átalakítás után sikerült az önkormányzati formákat véglegesíteni. A szomszédos Hódmezővásárhely példája bizonyítja ezt sokkal előbb, kevesebb zökkenővel is elvégezhették volna.

A pártképviselések kérdésében ellentétek keletkeztek több vonatkozásban is, hogy a Nemzeti Parasztpárt később szerveződött meg és ez problémát okozott a különböző testületekbe való delegálásánál. Legtipikusabban Csongrádon jelentkezett ez.

Csongrádon a nemzeti bizottság 1945. január 30-án hozott döntést a képviselőtestület és a városi tanács /kisgyűlés/ létrehozásáról. Itt sikerült a jobboldalnak /Sághy S. Jánosnak/ elérni, hogy a tisztviselőknek szavazati joguk legyen és a városi tanácsnak csak javaslattevő joga. Elnöke a polgármester és a kérdésekben ő döntött. Mindent párt és a szakszervezet paritásos alapon delegál a képviselőtestületben 12-12 főt, a városi tanácsba 2-2 főt. Az utóbbi javaslatot a február 6-i

NB ülés hásszas vita újból megerősítette. ^{397.} A képviselőtestület február 26-án ült össze először. A közben létrejött Nemzeti Parasztpárt már jelentkezett delegálási igényvel, de ezt elutasították. Ezzel kezdődött el a Nemzeti Parasztpárt ^{és a Kisgazdapárt} /Sághy/ hosszú ideig tartó politikai vitája, harca. ^{398.} A nemzeti bizottság 1945. március 6-i ülésén Sághy felajánlotta a Parasztpártnak az NB-ben 1, a városi tanácsban 1, a képviselőtestületben 4 tagságot. Ez lényegesen kevesebb a többi delegátushoz viszonyítva, és a megyei törvényhatósági bizottságban egyáltalában nem biztosított helyet számukra, holott erre lett volna még lehetőség. Sághy ezt azzal indokolta, hogy a párt taglétszáma kicsi /a többi pártnál csak a paritás elvét alkalmazták/ "különben is a párt későn alakult meg ... és előbb jelentsék be nála a párt taglétszámát..." Sághy magatartása politikailag tarthatatlan volt, a delegátusok számát adta-vette, és a párt belügyeibe beavatkozott. Az egész vita lényege az, hogy a Parasztpártot annullálta, nem ismerte el pártpartnernek. Amikor Sághy követelését nem teljesítette a Parasztpárt és a "kapott delegátusi számokat" keveselte, még Sághy fenyegetőzött és az NB nevében jelentést tett a főispánnak. ^{399.}

A Nemzeti Parasztpárt csongrádi szervezete ezután a belügyminiszterhez fordult jogainak érvényesítése céljából, és a belügyminiszter 2606/1945. BM. sz. rendelettel kötelezte a város vezetőségét, hogy a Parasztpárt arányos képviselőket kapjon minden bizottságban. ^{400.} Sághyék ezt tudomásul vették, de nem akartak semmit tenni. A nemzeti bizottság május 14-i ülésén - a baloldal javas-

latára - hosszú vita után a Polgári Demokrata Párttól elvették 4 mandátumot a 66-os számot 68-ra kerekítették fel, így megkapta a Parasztpárt is a 12 mandátumot a városi közgyűlésben. A Sággy távozlétében lezajlott szavazás után a Kisgazdapárt május 22-én követelte az NB azonnali, rendkívüli összehívását, "mert a Polgári Demokrata Pártot az NB 4 taggal megrövidítette, ami a hirdetett pártközi békét veszélyezteti" /Sággy és Kása, a Kisgazdapárt vezetői a pártközi békét csak így tudták értelmezni!!!/. Az NB május 29-~~4~~ ülésén újból az előbbi határozatot erősítette meg szavazás útján. Ekkor Sággy június 4-én az NB nevében /sic!/ mint NB elnök a belügyminiszternek írt, hogy a Polgári Demokrata Párt is kapjon 12 tagságot, mint a többi párt és a képviselői létszám 69-ről 72-re való felemelését engedélyezze. Ugyanakkor a Parasztpárt más bizottságokban még mindig nem kapott egyenlő képviselést. Csongrádról a megyei törvényhatósági bizottságokban minden párt - a Polgári Demokrata Párt is! - 3-3 képviselőt küldött, csupán a Parasztpárt kettőt. ⁴⁰¹. A közigazgatás körüli csongrádi pártharcok tipikusan jelezték a Kisgazdapárt politikai arculatát és az ebben rejlő nagy veszélyt is.

A megyei községekben a képviselőtestületekbe való jelölés általában megegyezés alapján, az addigiekhez képest kisebb politikai harc közepette zajlott le.

A Kisgazdapárt általában azt a taktikát követte, hogy legnagyobb taglétszámára hivatkozva ennek arányában kívánta elosztani az önkormányzati testületek képviselői helyeit. A megyében eleve biztosítani akarta ezzel a párt túlsúlyát. Algyőn 1944. december 31-i közgyűlési választás

előtt a Kisgazdapárt Nagyiván János vezetésével gyűlést tartott, ahol meghatározták a közgyűlés összetételét és a már működő szakszervezetet eleve kihagyták. Ezzel a Kisgazdapárt többséghez jutott volna. Miután a szakszervezet ébersége miatt ezt nem tudták keresztül vinni, 1945. február 27-én az alispántól kérték a községi képviselőtestület régi létszámra való kiegészítését, amely új taktikázási lehetőséget teremtett volna a Kisgazdapárt számára. ^{402.}

A községi képviselőtestületek 1945 elejétől a megye minden helységében újjáalakították. A legtöbb helyen a működő pártok és szakszervezetek paritásos alapon delegáltak /Kiskirályságon, Derekegyháza, Tömörkényen, Szegváron stb./. Volt olyan hely - mint Derekegyháza -, ahol még a bizottságok összetételében /Termelési Bizottság; vagy előljárósági tagok/ is ügyeltek a paritás elvére. ^{403.} Másutt a Kisgazdapárt többségre tett szert. Kiskundorozsmán 2-3 tagot delegáltak a pártok, a Kisgazdapárt 8 főt. ^{404.} Tápen a paritásban csak annyi eltérés volt, hogy a FEKOSZ és a Parasztpárt együttesen adta a paritást. /Nem láttak lényeges különbséget a kettő között!/ ^{405.}

Voltak eltérő esetek is. Szentes hatására - amit már tárgyaltunk - Mindszenten és Fábiansebestyénen a MADISZ és az MNDSZ /Magyar Nők Demokratikus Szövetsége/ is delegált tagokat a községi képviselőtestületekbe. Ezt 1945. nyarán módosították, egyértelműen pártalapra helyezve a képviselőtestületet. ^{406.} Sándorfalván a pártok erőviszonyok szerinti delegáltjai mellett 1 pártonkívülit, 3 tisztviselőt /közte egy volt csendőrt/ és 4 iparost és kereskedőt is delegált az NB a képviselőtestületbe.

Ezt a helytelen delegálást 1945. július 21-én módosította a nemzeti bizottság. 407.

A nemzeti bizottsági tagok - ha a névszerinti jelöléseket vizsgáljuk - mindenütt tagjai voltak a képviselőtestületeknek is. Ezzel biztosították a nemzeti bizottságok döntéseinek elfogadását és végrehajtását is. A képviselőtestületekre vonatkozóan fontos döntéseket is hoztak a nemzeti bizottságok. A Mindszenti Nemzeti Bizottság 1945. február 7-én 6 pontból álló utasítást dolgozott ki és adott ki az újjáalakított képviselőtestület működésének szabályozására. Ebben ilyen utasítások is voltak: 3. pont: "Elöljárósági tagoknak szólási joga nincs, csak ha kérdést kapnak, arra válaszolhatnak." - 5. pont: "Az iratokat a nemzeti bizottságnak be kell mutatni." - 6. pont: "A képviselőtestületi jegyzőkönyvet terjessze fel jóváhagyás végett a nemzeti bizottsághoz." Ez a radikális utasítás a képviselőtestületet eleve jóváhagyó tevékenységre degradálta, és akadályozta önálló működését is. Az elöljáróság közben tartását viszont biztosította. 408.

Kiskirályság községben a visszaérkezett főjegyzőt nem engedte a nemzeti bizottság újból tevékenykedni. Eleve 14 napi robotmunkára osztották be. Majd javasolták más községbe való áthelyezését. A Kisgazdapárt kiküldötte minden kérdésben ellenvéleményt jelentett be, de leszavazták. Végül az NB 1945. március 6-i ülésén úgy döntöttek ügyében, hogy "a vezetőjegyző a községben nem kívánatos személyiség". A Kisgazdapárt kiküldötte pártja nevében ragaszkodott a jegyző személyéhez és népszavazást kért. Az NB titkos szavazással 7:2 arányban a jegyző

személye ellen döntött. /A nemzeti bizottság azon döntését, hogy a községi előljáróságot váltsák le, a Kisgazdapárt ugyancsak megakadályozta./ A főjegyző ügye végül is úgy oldódott meg, hogy az alsipán maga mellé vette a vármegyei apparátusba "szakértelem" címén. Ugyanakkor Mátéffy alispán megtagadta, hogy az előljáróság mellé kirendelt kommunista pártellenőr részére havi 300 pengő illetményt folyósítsanak az alkalmazottak fizetésével együtt. ^{409.}

A Csongrád megyei közigazgatás csak nagyon lassan regenerálódott. 1944. októberétől - 1945. tavaszáig nem nagyon tudott működni. Ez összefüggött a háborús helyzettel is, de azzal a körülménnyel is, hogy az egész megyei apparátusból 3 fő maradt itthon. /Ezért is volt jelentősége hosszú ideig a helyi igazgatásnak./ A vármegyei ügyvitelt a 3 itthonmaradt tisztviselő közül Dr. Mátéffy László volt II. főjegyző vette át, mint rangidős, akit hamarosan alispánnak nevezett ki a szovjet parancsnokság, és Karácsonyi Ferenc főispán kinevezéséig a megyei apparátust ő irányította három hónapig. ^{410.} Ez irányú tevékenységére kevés adat áll rendelkezésünkre. Inkább információk szerzésére és továbbítására korlátozódott, nem pedig irányításra. Így 1944. december 5-én magánlevél formájában tájékoztatta a csongrádi polgármestert, melyben arról ír, hogy "majd minden nap érkezik valaki haza ... Meg kellene mér bizni a megfelelőket, hogy foglalják el újból a helyüket." ^{411.} Ezek az instrukciók a régi rend visszaállítására biztattak és irányultak.

A megyei törvényhatósági bizottság 1945. tavaszán ült össze a 14/1945. ME. sz. rendelet alapján. A megyei

önkormányzati testületbe a népfront pártjai delegálták helységenként, a Szentesi Nemzeti Bizottság által megjelölt létszám szerint. Az NB többször is foglalkozott a jelöléssel, 1945. január 27-én és február 7-én. A behívás aszerint történt, hogy a helységek mekkora lélekszámúak és az NB létrejött-e? A döntés módosult még később is. ^{412.}

A jelölés nagy pártharcok közepette ment végbe. Ez már szerepet játszott a delegáltak számainak módosulásában. Így már a másodszor elkészült listában is történt változás. Szegváron a 4 helyet sehogyan sem tudták elosztani, ezért felemelték 6 főre, hogy az öt párt és a szakszervezet között ne folytatódjon az áldatlan pártharc. ^{413.} A jelölés körüli harcot fokozta, hogy az összehívásról szóló határozat kimondotta, hogy a delegátusok kiválasztásánál ügyelni kell arra, hogy "abban minden demokratikus párt, ahol pedig csak egyes pártok működtek kiegészítésül a szakszervezeteken és egyéb társadalmi és érdekvépviseleti szervezeteken keresztül a társadalom minden régege - választás nélkül is - arányos képviseletet nyerjen." ^{414.}

A bizottság összeülésekor derült ki, hogy a lehetségesnél lényegesen többek vannak jelen. Külön mandátumvizsgáló bizottság döntött a vitás kérdésekben, amelyre nagy szükség volt, mert például Sághy S. János a csongrádi városi és járási kisgazdapárti vezető ahol csak lehetett, manipulált. Kistelek például négy törvényhatósági bizottsági tagot delegálhatott és Sághy kisgazdapárti képviselőket hívott be a négy helyre. ^{415.}

A megyei törvényhatósági bizottság ülésén 1945. március 28-án az alispán ellen súlyos támadást intéztek a baloldali pártok, amely az előzmények alapján nem meglepő. Különösen azért támadták, mert a megyei apparátusban régi, reakciós, le nem igazolt tisztviselőkkel vette magát körül szakértelem címén. Ezek mentésén fáradozott és menekülési segélyként 80 ezer pengőt fizetett ki számukra, a megyei kórház javítására pedig 10 ezer pengőt nem tudott a megye áldozni. 416.

A megyei közigazgatás demokratizálásaért igen éles harc folyt a törvényhatósági bizottság ülésein. A baloldali erők harcának lett az eredménye, hogy 1945. nyarára az alispánt lemondásra kényszerítették, holott védelmében pártja, a Kisgazdapárt mindent megtett.

Mátéffy lemondatása után az új alispán személye körül bontakozott ki igen erős pártharc. Az MKP-nak, a Kisgazdapártnak, de még a Szociáldemokrata Pártnak is külön jelöltje volt. Ennek kapcsán még a két munkáspárt között is erősen kiéleződött a harc. Végül kompromisszumként az MKP és SZDP megegyezésével a Nemzeti Parasztpárt új jelöltjét Báthori Lajost választották meg alispánnak a Kisgazdapárt jelöltjével szemben. A Kisgazdapárt pedig még a Csongrád megyei Gazdasági Egyesületet is felsorakoztatta a párt jelöltje mögé. 417. Ez a baloldali erők pozíciót erősítette a megyei apparátusban és a további kibontakozáshoz jó lehetőséget teremtett.

A demokratikus önkormányzati testületek megteremtése mellett az antifasiszta harc fontos része volt a köz-

igazgatás megtisztítása, amely az igazoló bizottságok tevékenységéhez kapcsolódott.

Ennek igénye már korán felmerült. A Szegedi Nemzeti Bizottság 1944. december 12-i ülésén Dr. Balogh István NB elnök már felvetette a "Közzvélemény sürgető nyomására politikai igazolás szükségességét az egész vonalon". Az NB december 27-i ülésén újból felmerült az ügy, de most már konkrétabban: "igazságügyi tanácsokat alakítanak ... az összes közhivataloknál működő személyek és a visszatért menekültek, valamint a politikai szempontból gyanúsítottak ügyeinek kiválgálására." 418.

Ehhez hasonló igények szinte mindenütt felmerültek. Ez vezetett el ahhoz, hogy az ideiglenes nemzeti kormány 1945. január 4-én kiadta 15/1945. ME. sz. rendeletét a közalkalmazottak igazolásáról. Ez azonban a kormányban lévő reakciós erők következtében számos kibúvóra adott alkalmat, és messzemenően liberális volt. Így csak az 1939. szeptember 1. utáni magatartást vizsgálta, nem intézkedett a tisztek igazolásáról, a fasiszta egyesületekről, pártokról összeállított lista később készült el, stb. A rendelet szerint a nemzeti bizottságok delegálták a bizottság tagjait, /az 5 párt/ de részt vett a bizottságban egy behívott jogi képesítésű tag és egy személy abból a hivatalból, ahonnan az igazolandó kikerült. Mindez később számos ellentét és vita forrása lett. Miután itt az államhatalom jövőjéről volt szó, a két polgári párt ellenállása miatt, a koalíciós alapon létrehozott igazoló bizottságok nem tudták feladatukat megoldani. Ezen a területen volt kezdettől fogva a legéle-

sebb az ellentét. A Kisgazdapárt és a Polgári Demokrata Párt minden lehető eszközzel próbálta menteni az exponált embereket. Jogászi csürés-csavarással, amely az igazolási eljárást elszabotáló és lejárató reakció legjobb tagjárója volt, igyekeztek a lehető legszűkebb korlátok közé szorítani az igazoló bizottságok tevékenységét. A baloldal az MKP vezetésével pedig az igazoló eljárások alaposságáért, megszigorításáért harcolt. Ezért ebben az kérdésben elvi és konkrét politikai harc folyt a pártok között.

Szegeden 1945. január 12-én 5 igazoló bizottságot hoztak létre. Az elnökeiket azonban már kellő előkészítés nélkül választották meg. 1 MKP, 2 kisgazdapárti és 2 polgári párti elnököt választottak meg. Az igazolások megindulása is késett, a beindulás immel-ámmal és vontatottan folyt. Csak február 5-én tartották az első igazolási tárgyalást és ettől kezdve naponta, ill. másnaponként tartottak tárgyalást.⁴¹⁹ Az első tapasztalatok hamar leszűrhetők voltak, és elszomorító képet mutattak. Az eredmény messze a várakozás alatt maradt, amelynek alapvető oka a rendelet hiányosságában keresendő. Az MKP megindította a harcot az igazoló bizottságok balratolásáért.

A Délmagyarország 1945. február 13-án arról számolt be, hogy "az igazoló nyilatkozatokata és a kérdőíveket a közalkalmazottak egy része hiányosan vagy hamisítva töltötte ki, és nem kevés az olyan bizottsági tag, aki elősegíti, hogy reakciós fasiszta elemek bántódás nélkül átjussanak az igazolási eljárásan ... Az igazoló bizottságok tagjai nem lehetnek kiméletesek, nem lehetnek a mindenáron való béke és megbocsátás híve. Az ilyen ma-

gatartást a magyar demokrácia gyengeségének tekintenék." A Szegedi Nemzeti Bizottság 1945. február 12-i ülésén is foglalkozott a tapasztalatokkal. Az igazoló bizottság ugyanígy nyilasokat is leigazolt, annak ellenére, hogy a két munkáspárt tiltakozott az igazolás ellen. A Polgári Demokrata Párt kijelentette, hogy "magát a nyilas tagságot nem tartja diskvalifikálónak". - A leszavazás pedig azért következhetett be, mert a behívott tagoknak is szavazati joguk volt.⁴²⁰ Az NB 1945. február 27-i ülésén pedig megismétlődő esetet tárgyaltak. Az I. sz. igazoló bizottság Dr. Róth Dezső fasiszta tanácsnok szerepét nem helyesen ítélte meg, liberális, megbocsátó határozatot hozott. Nem a törvény szellemét, hanem betűjét alkalmazták /mert nem volt feljelentő/, holott az egész város ismerte jobboldali, fasiszta magatartását.

Az újabb esetek elkerülése céljából hozott a Szegedi Nemzeti Bizottság - kommunista indítványra - olyan elvi jelentőségű határozatot, amely szigorította az igazoló bizottságok tevékenységét. Így a behívott jogi képesítésű tagok szavazati jogát megvonta. /Ezt később országosan is elfogadták./ Másrészt kiterjesztették az igazoló bizottságok jogkörét, amennyiben jogosultak "nem igazoljuk" határozathozatalra. Mindez lehetőséget adott, hogy határozattal az igazolást megtagadhatják. Ez módottadott arra, hogy olyan közalkalmazottakkal és tisztviselőkkel szemben, akiknek magatartása nem vonta maga után a népbíróság elé utalást, de néPELLenes, németbÉRENC, fasiszta volt, tehát mégsem kívánatos, hogy továbbra is közösségi szolgálatban maradjanak, a közszolgálatból eltávolíthatók legyenek.

nek. ^{421.} Ugyanezt a szigorítást célozta, hogy Szeged város kommunista főispánja a II. sz. igazoló bizottság kispárti elnökét figyelmeztette és lelkiismeretesebb munkára szólította fel. Addig ugyanis csak "egy esetben alkalmazott Büntető szankciót az igazolandókkal szemben, a többi esetben az igazolandók összességét igazoltnak nyilvánította." Munkáját rätinszerűen végezte, olyanokat is leigazolt, akik ellen a politikai rendőrség még a leigazolás után is nyomozást folytatott. ^{422.}

A Szegedi Nemzeti Bizottság döntései kiváltották a reakció ellenállását. Maga a miniszterelnök már 1945. március 5-én futárszolgálattal küldött tiltakozó levelet. Ebben megsemmisítette a nemzeti bizottság döntéseit, a döntés alapján hozott igazoló bizottsági határozatokat és az utóbbiakat új igazolási eljárásra utasította. A főispánt pedig arra utasította, hogy a kezdeményező nemzeti bizottsági tagokat váltsa le. A nemzeti bizottság elfogadja a miniszterelnöki intencióit, de a rendelet hiányosságait pótolandó új rendelet kiadását kérte. Karácsonyi Ferenc főispán pedig a Szegedi NB és a demokratikus közvélemény álláspontját képviselte. Szembeszállva a miniszterelnök rendelkezéseivel nem váltotta le a nemzeti bizottság azon tagjait, akik az igazolási rendelet kiegészítését kívánták, mert - mint válaszlevelében kifejtette, - e tagokat a pártok küldték be és azoknak leváltását ő nem kezdeményezhette. Ez az alkotmányos és demokratikus elvekkel sem lenne összeegyeztethető. ^{423.}

Mindez azt jelezte, hogy a hiányos rendelet számos kibúvót tartalmazott az igazolási eljárás alá vont fasísz-

ták és reakciósök számára - és ezt a kormány reakciós erői is támogatták. De baj volt az igazoló bizottságokkal is, mert bennük részt vevő jobboldali elemek, esetenként rosszul értelmezett jóhiszeműségből, de politikai következményeiben fasiszta - és reakciómentő tevékenységet folytattak. A tömegmozgalom követelésére 1945. áprilisában sor került az igazolási rendelet módosítására. A második igazolási rendelet - amelynek kieszaközlésében az MKP szegedi szervezetének is szerepe volt - már változtatott a helyzeten. A behívott tagok szavazati joga megszűnt, a szakszervezet is delegálhatott tagokat és ennek kapcsán a baloldali erők befolyása az igazoló bizottságokra lényegesen megerősödött. ⁴²⁴. A várt eredmény mégis elmaradt, az igazoló bizottságok munkája nem sokat javult. Ennek oka részben az, hogy Szegeden a néptömegek nem kísérték kellő figyelemmel a bizottságok munkáját. A Délmagyarországban többször is megjelent buzdító cikk, hogy a lakosság ne legyen tartózkodó, támogassa a bizottságok munkáját. A Délmagyarország arra is sorolt fel példákat, hogy egyes intézmények - az egyetem - akadályokat állítottak az igazolások lefolytatásának útjába. ⁴²⁵. Az I. sz. igazoló bizottság a Nemzeti Munkaközpont tagjait minden további nélkül igazolta, anélkül, hogy a rendeletben előírt büntetések közül akár a legenyhébbet, a feddést is alkalmazta volna. Eszerint már a hiányos és sok tekintetben gyenge törvényt sem alkalmazták. Már ekkor felvetette a Délmagyarország cikkírója - Szirmai István -, hogy úgy látszik szükséges "a törvény hiányosságait egy olyan rendelkezéssel is módosítani, hogy az igazoló bizottságok tagjai is leigazo-

landók?" 426.

Nem kétséges, hogy a sok tekintetben hiányos igazolási rendelet sorozatos módosítására volt szükség, hogy megfelelően rendeltetésének. A szegedi baloldali erők lényegében ezt követelték. A Kisgazdapárt viszont 1945. március közepén elnöki tanácsülésen foglalkozott azzal, hogy Szegeden a Nemzetvédelmi Kereszt tulajdonosaihoz felhívással fordultak bejegyeztetés céljából. A felhívást Dr. Donászi Kálmán /a Kisgazdapárt polgári tagozatának, a SzNB-nek és az I. sz. igazoló bizottságnak elnöke/ is aláírta. A Kisgazdapárt elnöki tanácsa gáncsoskodás és nem a demokratikus szellem alapján foglalt állást. Donászival az aláírást visszavonatták. A hirdetményt pedig a 15/1945. ME. sz. rendeletbe ütközőnek nyilvánították, miután annak 4. paragrafusát kimondotta, hogy az 1939. előtti magatartás nem képezi vizsgálat tárgyát. /A Nemzetvédelmi Keresztet az 1920-as években adományozták főleg az 1919-1920-as ellenforradalmi szereplésért./ 427. A Kisgazdapárt jobbratolódását már ez is jelezte. Ugyanehhez a kisgazdapárti akcióhoz tartozott, hogy 1945. áprilisában a népbíró-ságban leváltotta Vér Istvánt és Krón Gézát, helyükre Elek Lajos párttitkárt - Nagyiván János bizalmi emberét, hirhedt reakcióst - és Márki Lajost nevezték i. 428.

A baloldali pártok a polgári erők és az ezt képviselő Kisgazdapárt gáncsoskodását és erősödő erőfeszítéseit újabb javaslatokkal próbálták ellensúlyozni. Így a Szegedi Nemzeti Bizottság 1945. március 28-án kimondotta az igazolási eljárás kiterjesztését a magánalkalmazottakra és minden iparigazolvánnyal rendelkezőre. Itt jelentették be, hogy

a szegedi 5. honvéd kerületi parancsnokság igazoló bizottsága is megalakult, amely a tiszteket igazolta. ^{429.} A szegedi iparosok és kereskedők Szabad Szakszervezete tiltakozott ugyan az igazolás ellen, mert mint irták "ezen igazolásban csak az iparosok és kereskedők zaklatását látjuk", de a kereskedelemügyi miniszter hozzájárult az igazoláshoz. ^{430.} 1945. elejétől a baloldali erők küzdöttek a közoktatás demokratizálásáért is. Főként Dr. Becker Vendel tankerületi főigazgató leváltása volt ebben fontos, akit a szegedi polgármester Szeged felszabadulása után a Tankerületi Főigazgatóság élére állított. Becker Vendel, a katolikus tanítóképző szerzetes tanár igazgatója ellen a Tanítók és Tanárok Szabad Szakszervezete már 1945. januárjában tiltakozott, mert reakciós felfogása közismert volt. 1945. tavaszán a sajtóban éles támadást indítottak ellene a baloldali erők, majd május 4-én hosszas huza-vona után "a Szegedi Nemzeti Bizottság megelőzve az igazoló bizottság ítélezését egyhangú határozattal bizalmatlanságot szavazott ellene." 1945. május végén az V. számú igazoló bizottság felmentette tankerületi főigazgatói megbízatása alól és "vezető állásra alkalmatlannak minősítette..." /németbarát volt, a Szálasi-féle koncepciót elfogadta, tagja volt a Magyar Élet Pártjának, jobboldaliakat védett és alkalmazott stb./, de enyhe ítéletet kapott öreg korára való tekintettel. ^{430.} Az egyetemi ifjuság és szakszervezet követelésére pedig külön igazoló bizottságot hoztak létre az egyetemi és főiskolai tanárok és előadók számára. 1945. május 23-án a MÁV alkalmazottak igazolására is külön igazoló bizottságot hoztak létre. ^{431.}

1945. júniusára az igazoló bizottságok elnökeit újra választották. Az eredeti 5 bizottságban 1 Kisgazdapárti, 1 SZDP és 3 MKP elnököt választottak. Az újonnan létrehozott 3 igazoló bizottság élén szintén MKP elnök állott. Június elején egy különleges igazoló bizottságot is létrehoztak pártvezetőkől és NB tagokból, amelynek az volt a feladata, hogy a különösen magas állású tisztviselők ügyében határozzon. ^{432.}

A Kisgazdapárt vezetői ekkorra már szembefordultak minden igazolási tevékenységgel. Jellemző, hogy Nagyiván János, a párt szegedi elnöke tanúskodott Peták Nándor volt szegedi országgyűlési képviselő mellett hogy miért lépett fel az Imrédy-pártba. /Tukats Sándor volt főispánnal való ellentéte miatt!/ Tehát már a párt vezetői álltak ki ismert reakciók mellett. ^{433.}

A polgári pártokban történt - és az előbbieken jelzett - jobbratulódás miatt a Szegedi Nemzeti Bizottság 1945. június 6-án hozott olyan döntést, melyben feleleveníttette korábbi határozatát, amely szerint: "A nemzeti bizottságnak, az igazoló bizottságnak, a törvényhatósági bizottságnak, a demokratikus pártok vezetőinek és általában egyetlen harcos demokratikus szervnek vagy intézménynek tagja nem lehet az, aki az elmúlt 10 év során az 529/1945. ME. sz- rendeletében fasiszta alakulatnak minősített testületnek vagy pártnak tagja volt." A határozat óriási vihart kavart, ebből támadt a Kisgazdapárt jogvitája a szegedi főispánnal pártja képviseleti kiküldöttjei ügyében. A Kisgazdapárt panaszsal fordult Dálnoki miniszterelnökhöz, aki utasította a főispánt, hogy az "NB határozatot hagyja figyelmen kívül, - a törvényhatósági bizottság

összehívásánál kizárólag csak a jelenleg alakszerűleg is érvényben lévő jogszabályok alapján járjon el." A Kisgazdapárt az általa követett politikát az NB-nek csak később indokolta, miután a miniszterelnöki támogatást már álláspontja mögött tudhatta.⁴³⁴ A baloldali erők törekvése viszont valóban nélkülözte a jogi megalapozottságot, de mindenképpen a fejlődést, a demokratikus átalakulást szolgálta. A reakció, a jobboldal erre az időre jelentősen előretört Szegeden, éppen a Kisgazdapárttal keretében. A reakció és egyes karrieristák /mint Svoy Kálmán, Elek Lajos stb./ aknamunkája igen nagy volt, ahogy ez a Délmagyarország ez időbeni cikkeiből is kirajzolódik. A visszatért fasiszták befűrakodtak a pártokba. "A pártok ezeket közfunkciókba is beajánlották, bizottságokba delegálták és ma ezek részesei a szegedi közélet vezetésének" - írta a Délmagyarország.⁴³⁵

Az igazoló bizottságok - fejlődésük ellenére - sem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. 1945 nyarára még nem fejezték be munkájukat, amelynek oka, hogy Szegeden a nagy városi adminisztráció mellett sok volt az állami hivatal, az igazolandók száma meghaladta a 10 ezret. Ennek csak valamivel több mint felét igazolták le a körülményesen, sokszor túlzott körültekintéssel foglalkozó bizottságok. A legexponáltabb volt közigazgatási vezetőket leváltották, népbíróság elé utalták /Tóth Béla, Dr. Róth Dezső, Dr. Szabó Géza, Katona István, Csonka Miklós, Horváth Béla, stb./. A kisebb tisztviselők 10-15 %-át feddéssel vagy előléptetésből való kizárással büntették. Ez az eredmény a várakozás alatt maradt.⁴³⁶

Hódmezővásárhelyen is volt már politikai megbízhatósági tervezet 1944-ben. November 30-án a Városi Tanács határozatot hozott, hogy üzlet- és üzemvezetők, valamint ellenőrök politikai megbízhatóságukat hatósági bizonyítvánnyal kötelesek igazolni. ^{437.}

Az igazoló bizottság 1945. január 17-én alakult meg. Három bizottságot hoztak létre: 1. a városi alkalmazottak, 2. állami alkalmazottak, 3. vallásfelekezeti dolgozók igazolására. ^{438.} Az igazolásokat Február 7-én kezdték el, ettől kezdve a helyi lap naponta csaknem egész oldalakon közölte azok nevét, akik az igazoló bizottságok elé kerültek. A munka itt is rutinszerűen folyt, és a Vásárhelyi Népe 1945. március 6-án megütközve írta: "Nincs bűnös! Eddig az igazoló bizottságok még senkit sem találtak bűnösnek." A bizottságok liberális szemhémét jól mutatja az I. sz. igazoló bizottság elnökének a kisgazdapárti Molnár Imrének /az állandó elnök Dékány József volt/ és a Hódmezővásárhelyi Nemzeti Bizottságnak a vitája. Az NB kifogásolt egy leigazolást. A személy ellen nemcsak az igazoló bizottságban, hanem annak eredménytelensége után a nemzeti bizottságban is súlyosan terhelő vallomást tett a vásárhelyi lakosok. Az NB ez igazolást meg akarta semmisíteni és iratait bekérte. Válaszként azonban a kisgazdapárti bizottsági elnök az "igazoló bizottság tanácsülési határozatát" /sic!/ közölte az ügyre vonatkozóan, de általános elvi döntésként is: "Az igazoló bizottság autonóm szerv. A felhívott rendeletek az igazoló bizottságok ellenőrzésére, illetve felülvizsgálatára foköttes hatóságot nem rendeltek." Ezt túlléphi nem akarja, ezért "sajnálattal arra kell kérnie a nemzeti bizottságot, hogy

tekintsen el az Illés Sándor-féle igazolási ügy aktáinak a betekintéséből, mert ezt a bizottság rendelkezésére nem bocsáthatja." Ha kifogás van döntésük ellen, tegyen panaszt az NB az illetékes bírói hatóságoknál. ^{439.} Az ügy példátlan, de való igaz, hogy az igazoló bizottság tagjait az NB delegálta, ugyanakkor a főispánok tették le az esküt. Az igazolási rendelet fogyatékoságait ismét a reakció használta ki. A nemzeti bizottság ezen az úton nem is tudta megszerezni az aktákat. Ezért utasította a polgárőrség parancsnokát, hogy "Illés Sándor fogyasztási adóhivatal-vezető igazolási ügyét ... átteszi a rendőrséghez azza, hogy az I. sz. Igazolási Bizottság vonatkozó jegyzőkönyvmásolatát szerezzé be", és az NB által csatolt anyaggal együtt az ügyet a szegedi Népügyészséghez kivizsgálás végett küldje be. ^{440.} A nemzeti bizottság 1945. április 7-i ülésén még mindig azzal foglalkozott, hogy országos gyakorlatot szerént az NB az igazoló bizottságok munkáját felülbírálhatja. ^{441.} Ugyanezzel a kérdéssel függött össze, hogy az NB 1945. április 10-én felszólította a polgármestert két városi alkalmazott azonnali elbocsátására. Az NB április 14-i ülésén pedig, miután ismertté vált, hogy a két volt nyilas vezető tisztviselőt a polgármester fegyelmi elé állítja, ugyan, de állásából fel nem függeszti, az NB kijelentette, hogy "tudja kötelességét, és ha a polgármester nem hajlandó az utasításokat tudomásul venni, akkor kénytelen a bizottság feloszlatni önmagát és az ügyért a polgármestert teszi felelőssé." ^{442.}

1945. április 26-án az 5. honvéd kerületi parancsnokság Hódmezővásárhelyen és felállította a honvéd igazoló bizottságot. Az NB kifogást emelt a honvéd kerületi parancsnokságán, hogy a bizottságba kijelölt tisztek nem elég demokratikusak és a hódmezővásárhelyi demokratikus pártok bevonásával jelöljön ki tiszteket a bizottságba, ami májusban meg is történt. ^{443.} 1945. nyarán az NB kérte a MÁV tisztviselők részére még egy igazpló bizottság létrehozását, de a főispán nem engedélyezte, mondván, hogy miután igazolásukra nagy szükség van a forgalom lebonyolítása miatt, a MÁV-alkalmazottak igazolását mielőbb végezzék el." ^{444.}

Hódmezővásárhelyen 1945. nyarára lényegében befejeződött az igazolási eljárás. Az I. sz. igazoló bizottság 508 személy anyagát vizsgálta meg, nem igazolt ebből 27 személyt, Ugyanez a többi bizottságnál: II. sz. 592 fő, nem igazolt 24-et; III. sz. 601 fő, nem igazolt 48-at. Összesen 1701 személyt igazoltak le, ebből nem igazoltak le 99-et /5,6 %/ és 23 /1,5 %/ főt népbíróság elé utaltak. ^{445.}

Szentesen 1945. január 18-án jöttek létre az igazoló bizottságok és február 8-án kezdték meg tevékenységüket. ^{446.} Itt a nemzeti bizottság erősen kézben tartotta az irányítást. A bizottságok működéséig is felmentett egy hivatalnokot, 8 vezető városi tisztviselőt állásba helyezett, illetve áthelyezett mindezt azzal, hogy a hivatalnokok helyzete ideiglenes, majd az igazolási eljárás függvényeként lehet őket véglegesíteni. ^{447.}

Szentesen is három igazoló bizottság jött létre. Az 1. sz. a város és megyeháza tisztviselőinek igazolására, elnöke MKP tag. A 2. sz. a járási közalkalmazottak igazolására, elnöke PDP tagja. A 3. sz. a megye területén lévő községek alkalmazottainak igazolására, elnöke PDP tagja. Az első igazolásokat február 15-én kezdték el, megkésve valamivel Szegedtől és Hódmezővásárhelytől.⁴⁴⁸ Az igazoló bizottságok tagjai MKP, SZDP, FKP, PDP és Szakszerv. küldötteiből kerültek ki, a Nemzeti Parasztpárt nem kapott képpiseletet. Az elnökök között is nagy szerepet kaptak a Polgári Demokrata Párt /ekkor még Szabadelvű Demokrata Párt/ tagjai, amelyben szerepet játszott itt a párt erőteljesebb antifasiszta politikai irányvonala.⁴⁴⁹ Szentesen a napi sajtó és az aktivizált tömegek élénk figyelemmel kísérték az igazoló bizottságok munkáját, amelyet a laza rendelet feltétlenül indokolttá tett. A Magyar Alföld 1945. március 2-i száma aggódva írta: "A még szélesebb alapon ütik fel a fejüket a mentőakciók, amelyekkel egyeseket, sőt már-már mindenkit ki akarnak vonni a felelősségrevonás alól. A hivatlan védőügyvédeknek se szeri, se száma, és a mentőangyalok egymástól is biztatást nyerve mindent elkövettek, hogy a múltból kihalászott jópajtásokat, barátokat és érdektársakat tisztára mossanak és becsempésszék őket az új magyar életbe."⁴⁵⁰ Az egész várost megmozgatta a sajtó, amikor az egyik igazoló bizottság elnöke behívott tagként /7. 6ag/ Turul Szövetségi és más volt fasiszta szervezet tagját akarta behívni és mellette kardoskodott. Ez még a gyenge rendelet szerint sem volt lehetséges. A szakszervezeti munkások levelekben követelték a sajtó útján a rendelet betartását, de az is,

"ami az Igazoló Bizottságok munkájában ... munkás szempontból általában kifogásolható!" ⁴⁵¹. A tapasztalatok alapján itt is erősödött a törekvés, hogy az igazolási rendeletet szigorítani kell. Ezért a Szentesi Nemzeti Bizottság is csatlakozott a debreceni és szegedi javaslatokhoz és elhatározta: 1. "Nem igazoljuk" határozattal megtagadhatják az igazolást. /Vagyis tisztviselők elbocsátása népbírósi eljárás nélkül is!/ 2. A külső tagoknak nincs szavazati joguk, mert nem a demokratikus pártok kiküldöttei. 3. A régebbi igazolási határozatokat újból felülvizsgálják. ⁴⁵². Dálnoki miniszterelnök ezt is megsemmisítette. A Szentesi Nemzeti Bizottság 1945. március 17-i válaszlevelében azonban ezt nem hajlandó tudomásul venni, és eltökélten kiállt határozata mellett. Rendkívül eredeti az indoklása. A nemzeti bizottságok jórészt nemzetgyűlési képviselőkkel állanak, akik megválasztották az ideiglenes nemzeti kormányt is, mely a nemzetgyűlési képviselőtestületnek tett fogadalmat. A nemzeti bizottságot tehát jogforrásnak kell tekinteni. Hozzon tehát a kormány olyan határozatot, amely ezzel a követeléssel összhangban áll. ⁴⁵³.

A nemzeti bizottság továbbra is kézben tartotta az igazoló bizottságok munkáját. 1945. március 16-án határozatot hozott, hogy az igazoló bizottságok közöljék a leigazolttal, hogy kedvező döntés mellett sem foglalhatja el állását addig, amíg a határozatot az NB felül nem vizsgálta. Az addig még le nem igazolt köztisztviselők pedig a hivatalba nem járhatnak be, még beszélgetés céljából sem tartózkodhatnak ott. /Jelzések érkeztek ugyanis, hogy le nem igazolt tisztviselők bejárnak a hivatalba./

A továbbiakban az igazolási bizottságok döntéseit megvizsgálták. Ennek kapcsán az I. sz. igazolási bizottság egyik döntését megsemmisítette az NB, új eljárást rendelt el, de a vármegyei hivatalnak addig sem járhatott be hivatalába, és illetményt sem kaphatott. ⁴⁵⁴. Ha ezt összevetjük a Hódmezővásárhelyen történetekkel, látjuk, hogy a Szentesi NB határozataival ténylegesen biztosítani is tudta az NB demokratikus döntéseinek végrehajtását. A közigazgatás megtisztításában ez pedig fontos tényező volt.

Eppen az igazoló bizottságokról szóló határozat hiányosságai késztették a baloldali erőket, más kezdeményezésekre is. Így az MKP a közigazgatás ellenőrzésére a városházára kirendelte egyik tagját. Ezt a feladatot kezdetben Végső Sándor, majd 1945. március 1-től Huszka Lajos látta el. ⁴⁵⁵. 1945. március 23-án a Szellemi Munkások Szakszervezetének a Tisztviselőket Felülvizsgáló Bizottsága beadványt készített el, melyben javasolta a polgármesternek 38 tisztviselő felmentését, mivel nincs biztosítva, hogy "ezek a múltban tanúsított magatartásuk után az új időknek megfelelő demokratikus összhangba, ténykedéseikkel egyáltalán be tudnak illeszkedni." Ők egyébként is felesleges tisztviselői létszámnak bizonyultak. A képviselőtestület hozzájárult ugyan a javasolt személyek eltávolításához, de a földreform lebonyolítása minden eddigi tisztviselői munkát lekötött, végeredményben a 38-ból 31 tisztviselőt megtartottak. ⁴⁵⁶.

A Kisgazdapárt 1945. április 23-án azzal a javaslattal élt, hogy az NB járuljon hozzá a le nem igazolt tantervek munkába állításához. Az NB ehhez nem járult hozzá,

mert "a z igazolást szabályozó rendeletek lényegében hamisítaná meg." ⁴⁵⁷. A kérést a nagy tanerőhiány indokolta ugyan, de a Kisgazdapárt számításában az is szerepet játszott, hogy ezzel sokan át is császhatnak majd az igazolási eljárásokon.

Szentesen 1945. május 15-én kiterjesztették az igazolási eljárást a szabad pályán működő értelmiségiekre, a bankok és egyéb vállalatok vezetőire és felügyelőbizottsági tagjaira. Ekkor megkezdődött a szabad pályán működő orvosok igazolása is. ⁴⁵⁸.

A katonatiszti igazoló bizottság 1945. május 30-án jött létre. A nem közalkalmazottak /magántisztviselők, iparosok, kereskedők stb./ igazolása pedig csak 1945. nyarán kezdődött el. ⁴⁵⁹.

Az igazoló bizottságok tevékenységében május-júniusban újból lanyhulás, engedékenység, liberalizmus volt tapasztalható. A helyi sajtó és a nemzeti bizottság is foglalkozott ismételtén az ügyvel. Megállapították, hogy "az ellanyhulás, az indokolatlan engedékenység oda vezet, hogy visszakerülnek a régi rendszer exponensei a közéletbe." Ez a jelenség megye szerte tapasztalható volt. A sajtó követelte, hogy a visszatérők /"akik nyilván a németekkel szerettek volna visszajönni"/ ne kerülhessenek már vissza régi tisztviselői pozícióikba. Az igazoló bizottságok pedig nagyobb szigorral dolgozzanak, ítélkezzenek, mert úgy látszik "nemcsak az igazolási rendelet hiányos, hanem az igazoló bizottságok tagjainak felkészültsége is", mert nem öntudatos védői a demokráciának, de a reakció védőivé válnak, "amikor a rendelet szűrő réseit addig tágitják, amíg a demokrácia legvastagabb ellanségei is a nya-

kunkba szabadulnak." 460. Mindez nem volt hatástalan, Szentesen az igazoló bizottságok jó munkát végeztek.

1945. nyarára befejeződött a közalkalmazottak igazolása. 881 főt igazoltak, ebből 705 igazolást elfogadtak, 146 főt nem igazoltak /17 %/. A nem igazoltak közül 5-öt népbiróság elé utaltak, 35-öt felfüggesztettek állásából, a többi állásban maradás melletti büntetést /fedést, a léléptetésből való kizárást, áthelyezést, stb./ kapott. 461. A szentesi három igazoló bizottság együttesen 1821 ügyet tárgyalt le erre az időre.

Csongrádon a városi tanács már 1945. január 8-án foglalkozott egy "igazoló választmány" kiküldéséről, amelynek "az lesz a feladata, hogy a város területén működő és a menekülésből visszatérő közalkalmazottakat igazolja." Az elképzelés szerint a polgármester vezetésével 5 taggal működött volna. Ez arra utal, hogy a rendelet megjelenéséről már tudtak, de hogy részleteiben hogyan intézkedett, arról nem. Az alispán erre vonatkozó rendelkezését csak január 17-én küldték ki Csongrádra. 462.

Csongrádon a főispán utasítása szerint két igazoló bizottságot hoztak létre: 1. a város közalkalmazottainak igazolására, 2. a járás közalkalmazottainak igazolására. Mindkét bizottságba paritásos alapon delegáltak a pártok, de a bizottságokban lehengerlő fölényben voltak a polgári pártok, az elnöki, elnökhelyettesi funkciót ők tartották meg. A lakosságot - sajtó hiányában - falragaszokon és dobszó útján tájékoztatták az igazolandók neveiről, az igazolás helyéről és idejéről. 463. Az NB március 6-i ülésén itt is foglalkozott a szegedi nemzeti bizottság kezdeményezésével. /Nem igazolás kimondása és

csak az öt tag szavazhasson./ A nemzeti bizottság először csatlakozott a határozathoz, de a Polgári Demokrata Párt "megvétózta" /!/ mert "a miniszterelnök táviratban értesítette a polgármestert, hogy ragaszkodni kell a meglévő jogszabályhoz." A miniszterelnökség ezzel országosan is elejét akarta venni a szegedi és debreceni NB-k kezdeményező gyakorlatának. ^{464.}

Ilyen előzmények után és az általános csongrádi helyzet ismeretében nem meglepő, hogy 1945. májusában Csongrádon a politikai helyzet "botrányos" volt. Az összes nyilasok még szabaddal voltak, a rémhírterjesztés sőt az antiszemitizmus is óriási méreteket öltött. A II. sz. igazoló bizottság mindenkit leigazolt, még a régi, prominens nyilasokat is. A bizottság erre az időre már majdnem 400 ügyet letárgyalt, és csak 3 esetben alkalmazott dorgálást, mindenki mást igazoltnak nyilvánított. A bizottságban a reakciós erők számbeli és szellemi fölényben voltak. A vádlottakat előzetesen kioktatták az esetleges tanúkat keresztkérdésekkel zavarbahozták, esetenként megfélemlítették. A bizottságban lévő ~~3~~ munkás tag olyan korlátolt, hogy szó nélkül mindent elfogad" - jelentették Csongrádról, 1945. május 3-án. ^{465.} Az I. sz. igazoló bizottság 1945. nyaráig Csongrád városában 507 főt igazolt le. Ebből 457-et igazolt. 29 fő dorgálást kapott, 3 főt ideiglenesen igazolt, előléptetésből 2-5 évre kizárta, 10 főt, áthelyezett 6 főt. Súlyosabb döntést - eltiltást, kizárást, népbíróság elé állítást - nem hozott. A két bizottság összesen 892 igazolási ügyet tárgyalta. ^{466.}

A fent említett okok miatt Csongrádon csak 1945. nya-

rán iddult meg a reakció elleni komolyabb harc. Az NB 1945. augusztus 1-i ülésén határozatot hozott az NB és mindkét igazoló bizottság átszervezésére. Ekkor derült ki az is, hogy az igazoló bizottságokban nyilas és MUNE tag is volt. Ezek kizárását is csak 10:2 arányban fogadta el a nemzeti bizottság. Az igazoló bizottságokat teljesen átszervezték, mert a két munkaspárt is a bizottságokba delegált tagjait visszahívta és helyettük új delegáltakat küldtek, "mert az kicsúfolása volt a demokráciának, amit a II. sz. igazoló bizottság csinált." /Az ügy további tárgyalása, már a tárgyalt időszakon kívül esik./ 467.

A Szentesi III. sz. Igazoló Bizottság részben kihe-lyezett bizottságként működött. Szegváron történt alakuláskor 1945. február 12-én a zsidó tanács követelte, hogy 6. tagként résztvehessenek a bizottságban, amit természetes, hogy nem teljesítettek. 468. Ez a bizottság éppen a jó helyi ismeret alapján határozott és jó munkát végzett. Az adóügyi jegyzőt ezért nem igazolta le, mert "a legnagyobb veszély idején a község lakosságát cserben hagyta, ezért a nép hangulata és a község lakossága békéje megóvása érdekében" hivatalba lépését nem engedélyezheti. Egy másik községi tisztviselőt hasonló megfontolások miatt 1939 előtti népellenes cselekedete miatt a hivatalból ismét kizárt. Az önkormányzati testületi tagok leigazolását is megvalósították. 469. Mindez túlment az igazolási rendelet lehetőségein, de a helyi igazolás kis helységben, összekapcsolódva a népmozgalom erejével tulajdonképpen azt az eredményt hozta, amit a

baloldali erők vártak is eredetileg a rendeletről, a köz-
igazgatás tényleges megtisztítását a jobboldali, reakciós,
fasiszta elemektől. Itt nem a rendeletek betűin rágódtak
jogászok. Talán ezzel magyarázható az a túlzás is, hogy
a szegvári NB 1945 nyarán a szabad pályán működő értelmi-
ségi foglalkozásúak és iparosok-kereskedők igazoltatásá-
ra 16 tagú bizottságot hozott létre. /ebben 11 tag a
szakszervezetet képviselte./ A tálméretezett igazoló bi-
zottság semmiképpen sem indokolt, de éppen az iparosok
és kereskedők miatt minden szakszervezet képviseltetni
kivánta magát. ^{470.}

A községbeni helyi igazolás - mint láttuk -, sokkal
eredményesebb volt. Az sem véletlen, hogy a községek ezt
kérték. Így a sándorfalvi NB Szegedet, kiskundorozsmai NB
szintén Szegedet, Tömörkény a csongrádi igazoló bizottsá-
got kérte arra, hogy helyileg folytassa le az igazolási
eljárást. Azzal, hogy a központokban folyt az igazolás,
éppen az érdekelt lakosságot zárták ki a részvételből,
esetleges tanúskodásból. Részből ezért is vált rutinmun-
kává az igazoló bizottságok munkája. ^{471.}

A szegedi és csongrádi igazolási eljárások munkáját
vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a baloldali erők eredeti
várakozását nem igazolta az eredmény. A párt /az MKP/ azt
várta, hogy lényeges változást hoznak az apparátus személyi
összetételeiben. Ez számos tényező miatt - amelyekről fen-
tebb szoltunk - nem valósult meg. Szerepet játszott ebben
feltétlenül, hogy a koalíciós alapon létrehozott bizott-
ságok nem tudták ezt megoldani. Az eredményt tekintve Béér
János művében ^{472.} korabeli becslésekre utalva 2-5 %-ban

határozta meg az országosan a nem igazoltak számát, a többség tehát /a Nyugatra menekültek kivételével/ - folytatta munkáját az államapparátusban. Szegeden és Csongrád megyében ettől jobb volt az átlag, Szentesen különösen. Egyedül Csongrádon volt az eredmény az országos átlag körül. A jobb eredmény feltétlenül a baloldali erők, mindenekelőtt az MKP harcának az eredménye. Az a körülmény is szerepet játszott ebben, hogy a korai felszabadulás, a közigazgatás munkájának forradalmi jellegű beindítása eleve lehetetlenné tette a régi apparátus teljes regenerálódását. Hiszen az igazolási eredmények aránya eleve itt nem volt azonos az apparátus összetételének /régij/ arányával. Mindezért kell az antifasiszta harc fontos részének tekinteni az igazolási bizottságok munkáját.

Ennek a harcnak volt fontos folytatása, egyáltalán az antifasiszta küzdelemnek radikális része a háborús, néppártos büntetőkkel való leszámolás. Ennek fő eszköze a népbíróság volt.

A népbíróságok létrehozásáért folyó küzdelem politikailag szorosban összekapcsolódott a nyilasok, a fasiszták és a reakció elleni harccal. Az MKP felszabadulás utáni minden megnyilatkozása a harcok antifasizmus jegyében fogant. A nyilasok elleni fellépést területünkön vitathatatlanul nehezítette, hogy a felszabadulás még a nyilas puccs előtt következett be, és a lakosság valójában nem ismerte a nyilas uralmat. Ezért kezdetben - sok helyt még később is - közömbösen fogadta a fasizmus maradványai elleni harcra való felszólításokat.

A fasiszták /a nyilasok/ pedig még a felszabadulás

után is erőteljesen tevékenykedtek. A Délmagyarország is többször írt arról, hogy Szegeden nyilas rémhirtegetzők, röplapterjesztők tevékenykedtek. Hódmezővásárhelyen 1944. december elején a földreformmal foglalkozó plakátokat rongálták meg.⁴⁷³ Az ellenük való küzdelmet a forradalmi és demokratikus erők megkezdték már 1944 novemberétől. A Délmagyarország november 23-án arról írt, hogy "a rendőrség elkezdte a tisztogatást ... a helyi nyilasfront felgöngyölítéséért." A községek, városok pénzkészletét "elmenekítő" vezetők gágyonát, birtokát Szentesen és Fábiánsebestyénen az elvitt összeg teljes erejéig megterhelték.⁴⁷⁴ Szegeden és Szentesen a nyilasok összeszedésével együtt internálótáborokat állítottak fel. Csongrádon a városi tanács 1945. január 8-án ugyancsak kimondotta, hogy "a város területén tartózkodó fasiszta, hazaáruló elemek, exponált nyilas vezetők, népellenes agitátorok, suttogó németbarát rémhirterjesztők, árdrágítók, valamint köz- és magántulajdon dézsmálói a népbíróság felállításáig internáltassanak."⁴⁷⁵

A hozott határozatokat azonban csak részben tudták végrehajtani, éppen a reakció ereje miatt. Szegeden a letartóztatott két nyilasvezetőt az ügyészség felmentette.⁴⁷⁶ Csongrádon Pozsár polgármester a hozott határozatot végrehajtása helyett azzal foglalkozott, 1945. január végén, hogy jelentéseket készít, az őt ért sérelmekről, a mely szerint "a nemzeti bizottság határozatot hozott a Városi Tanács beavatása nélkül, a tanácstagokat [a felszabadulás előtti közigazgatási bizottság tagja-
it] az értekezletre [az NB ülésére] be sem engedik." Majd a már újjáalakult képviselőtestületről kijelenti,

"Nem türhetem, hogy idegen szóra [az orosz szó, vagyis szerinte az MKP] egy-két párt előre törje magát," ⁴⁷⁷. Ugyanakkor Csongrádon 1945. február 15-én a rendőrség fogdájában csak 4 politikai fogoly volt. Dr. Piroska János volt polgármester, Piroska György gazdálkodó, Orendi István csendőrtiszt és Szivák István nyilasvezér /ők később népbíróság elé kerültek./ ⁴⁷⁸. Csongrádon a képviselőtestület 1945. március 30-i ülésén az MKP reklámalta, hogy miért nem történt semmi az összeomlást okozó bűnösök összefogásával és munkaszolgálatba való állításával. A polgármester válaszként kijelentette, hogy nagyon nyomós okok szükségesek ehhez, tegyenek feljelentést és akkor állítsanak ehhez tanúkat. Majd ők azután döntenek. ⁴⁷⁹. A Csongrádi Nemzeti Bizottság 1945. május 29-én internálótábornak jelölte ki a volt csendőrségi óvoda épületét. A polgármestert utasították, hogy hozza rendbe. Ettől az időtől kezdődött meg a nyilasok elleni harc. ⁴⁸⁰.

Tömörkényen a nemzeti bizottság utasította a rendőrséget, hogy vegyen igénybe minden rendelkezésre álló karhatalmat, - ami a nyomozás érdekében szükséges - és minden körülmények között kerítse elő a Tömörkényi Nyilas Párt névsorát. ⁴⁸¹.

Internálótábort állítottak fel Hódmezővásárhelyen és Szentesen. A belügyminisztérium 1945. március 7-én internálótábor feállítását elrendelő határozatára az a lispán azt jelentette, hogy Szentesen 1944. november óta már 60 személyes internálótábor áll, és állandó jelleggel működik. ⁴⁸².

Fontos része volt az antifasiszta harcnak a különböző fasiszta szervezetek feloszlatása. Már a kormányrendeletek megjelenése előtt Szegeden a polgármester a klerikális, fasiszta szelleműnek minősítette Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete Délvidéki Értelmiségi és Agrártitkárságát feloszlatta 1944. végén. Kimondotta, hogy "a titkárság túlhaladta az egyesületi megbízások keretében végezhető tevékenység körét. Ezért az egyesületet fel kellett oszlatnia." ^{483.} Szentesen a Nemzeti Bizottság 1945. április 25-én feloszlatta az ún. "Négus társaságot" és a tagságot népellenes és háborús bűncselekménnyé nyilvánította. Ezen a döntésén alapulva 18 közismerten reakciós közéleti embert internáltak. ^{484.}

A Mindszenti Nemzeti Bizottság a KALOT-ot is feloszlatta, mert "a legényegyletben állandó fasiszta agitáció folyik és a vezetésében olyan egyének foglalnak helyet, akik a demokratikus Magyarország ellenségei." A Pusztaszeri Legényegyletet hasonló okok miatt az NB ugyancsak feloszlatta. ^{485.} Ezek a döntések feltétlenül segítettek a fasizmus és a reakció elleni harcot.

A legdöntőbb azonban a népbíróság mielőbbi megszervezése volt, amely a jogi keretek között folytatta a harcot a fasizmus és maradványaival szemben. A népbírósági rendelet kidolgozásában és felállításában a szegedi kommunistáknak nagyon fontos kezdeményező szerepük volt. Az előzetes terveket és javaslatokat végül a Szegedi Nemzeti Bizottság összegezte, foglalta össze. ^{486.} A demokratikus pártok általában egyetértettek a rendelet létrehozásának szükségességében. Az NB 1944. december 12-i ülésén kommunista indítványra egyhangú határozattal ki is mondták a

népbiróság felállításának szükségességét. A Polgári Demokrata Párt egyik képviselője a határozathozatal után azonban mégis felvetette, hogy egyáltalán indokolt-e a népbiróság felállítása. Vita után sürgősségi indítvány nélkül a PDP képviselője is magáévá tette a határozatot. Ennek ellenére az 1945. január 2-i NB ülésen a PDP delegáltjai ismét ellenállást fejtettek ki és a népbiróság azonnali felállítása ellen foglaltak állást. Az eredménytelen ellenállás után az előterjesztett törvényjavaslatot már megszavazták a párt küldöttei. ⁴⁸⁷. Ugy tűnt, simán megy ezután már a gyakorlati kivitelezés. A nemzeti bizottság január 10-i ülésén azonban újabb bonyodalom támadt. Ruszoly József már többször idézett tanulmányának állításával szemben Valentiny Ágoston igazságügyi miniszter - aki éppen itthon járt és az első konkrét népbirósági tervezetet elkészítette még december elején - szemben fordult az NB által elfogadott tervezettel, alkalmatlannak találta, visszavonását szeretne volna elérni. Ezzel szemben sürgős, központilag megalkotandó népbirósági rendeletet ígért. Ilyen vonatkozású interjút adott a Délmagyarországnak is, csak a lapban már másként jelent meg. Ez elmélyítette az SZNB és Valentiny ellentétét. Ezért sem vonták be Szegedet a végső tervezet elkészítésébe Debrecenben. Feltehető az SZNB január 22-i ülése azért és határozott meg, hogy "a kegyelmi jog az igazságügyi minisztériumot illeti meg, a helyi nemzeti bizottság előterjesztése alapján." ⁴⁸⁸. A szegedi kommunisták magatartását és politikáját értékelve el kell mondanunk, hogy a Valentinyval való vitájukban, illetve engedményükben a-

lapvetően helyes törekvés húzódott meg. /Engedménynél a kegyelmi jog áttestálását értjük, amely jogilag ugyanúgy támadható, mint az NB kegyelmi joga./ Ezzel a szándék az volt, hogy engedmény vagy bármi áron, de a népbirósági törvényt mindenképpen, minél előbb elfogadtassák, hogy megkezdődjessen ezen a területen a harc a fasisztákkal szemben.

Az SZNB február 3-i ülésén a kegyelmi jog kérdésének ügye már csak visszhangja, illetve lezárása volt a vitának. Ezek Dr. Balogh István és Révai József is részt vett. Balogh igen erősen támadta általában a nemzeti bizottságot radikalizmusaért, és ez a kritika főként a szegedi kommunisták ellen irányult. Az ezután felszólaló Révai József viszont a bizottság mellé állott, éppen az elvi kérdésben, a forradalmiságban. Ezzel az ügy le is zárult, a szegedi népbiróság már csak a kormányrendelet után jött létre, amely a Valentiny-féle koncepció alapján fogalmazódott meg. A népbirósági rendelet tökéletesítésének gondolata azonban hamarosan jelentkezett. A Népszava 1945. március 21-i száma /SZDP/ felvetette, hogy "Új népbirósági rendeletre van szükség." A szegedi és budapesti tapasztalatok is azt mutatják - írja a lap - hogy a "nyilas büntettek felsorolása helyett /mert az szintet lehetetlen/ oly sokféle volt/, általánosságban kellene megszövegezni ..." Másrészt: "A fellebbezés főleg, illetve erősen korlátozandó-elv; a nép ítélete felett nincs helye a fellebbezésnek." - A tökéletesítési javaslat éppen azt igazolta, hogy a Valentiny-féle koncepcióval szemben /ami a rendeletben érvényesült/ az eredeti szegedi népbirósági terv a jobb, hiszen az említett

gondolatok mind benne voltak a szegedi tervezetben. Valentiny saját pártjának központi lapja látta ezt így! A szegedi erőfeszítés e tekintetben sem tekinthető tehát hiábavalónak. ^{489.}

Ettől kezdve a fasizmus és maradványai elleni harc már tulajdonképpen rendőrségi feladattá, igazoló bizottsági és népbirósági feladat lett.

Szegeden 2 népbirósági tanácsot hoztak létre. Az egész megye területén ők ítélkeztek. Volt ugyan olyan kezdeményezés, hogy a városok nemzeti bizottságai mellett hozzanak létre népbiróságokat. Csongrádon 1945. január 30-án a nemzeti bizottság ülésén hangzott el ilyen javaslat. ^{490.} A népbirósági rendelet megjelenése után azonban tisztázódott a jogi helyzet. Kezdetben Szegeden tárgyalták minden ügyet. A helyi nemzeti bizottságok követelésére később kiszállással tárgyaltak, a szegedi népbiróságok enyhe ítéletei ugyanis az érintett helységeken valóságos botrányt váltott ki. Ezért követelte a Szentesi Nemzeti Bizottság április 12-én, hogy a szentesi vonatkozású ügyeket Szentesen tárgyalják, egyrészt, hogy a tanúk könnyebben megjelenhessenek, másrészt, "hogy a tárgyalásokkal a város közönsége tudomást szerezhessen és meggyőződhessen arról, hogy miként számol be a demokrácia azokkal, akik az országot pusztulásába sodorták." ^{491.} Így került sor Szentesen 1945. május 16-17-én helyi népbirósági tárgyalásra. ^{492.} Május 25-én Szegváron volt kiszállásos tárgyalás. A baloldali demokratikus erők biztak a népbiróságban, így csak a feltételek megteremtésére törekedtek. Nem így a helyi reakció. Megtöltötték a tár-

gyalótermet és megtapsolták a felmentő ítéleteket. Szegváron valóságos botrány tört ki. A reakció képviselői közbekiáltásokkal, terrorisztikus megatartásukkal igyekeztek a népbirósági tanácsot és tanúvallomásokat befolyásolni és nem is eredménytelenül. ^{493.} A demokratikus erők is felkészültek ezután. A szentesi július 18-19i tárgyaláson, miután a szegedi népbiróság csak felmentő ítéletet hozott, a demokratikus erők tüntettek. Jellemző, a vádlott fasiszta nyugodtan sétált ki a teremből, a bírósági elnök viszont a helyszínen letartóztatott két tüntető MADISZ fiatalt, és kiűrtette a termet. /De nem tette ezt Szegváron!!!/ ^{494.}

A szentesi demokratikus erők - az MKP vezetésével - ezutáni erőfeszítéseinek eredményeként 1945. augusztusában Szentes önálló népbirósági tanácsot kapott. Működését viszont csak egy hónapos késéssel kezdhette meg, mert a Kisgazdapárt szentesi szervezete majd egy hónapig nem volt hajlandó kijelölni népbirósági ülnökeit. ^{495.}

Hódmezővásárhely 1945. július 18-án ugyancsak önálló tanács kialakítását kérte a Szegedi Népbiróságon belül, mert addig még egyetlen hódmezővásárhelyi vonatkozású háborús vagy népellenes bűnös ügyében nem tüzték ki a tárgyalást. ^{496.}

A népbiróságok is csak részben váltották be tehát a hozzájuk fűzött reményeket. Előbb a felállítása, majd rendes működése körül voltak hosszan elhúzódó nehéz harcok. A reakció szivós védekezése mellett belülről is bomlasztotta a népbiróságokat. Szegeden 1945. áprilisában sor került a népbírák leváltására, de a két polgári párt küldötteit leváltották pártjaik reakciós ülnökökre.

Igy feladatukat ez után is csak részben tudták betölteni.

A fasizmussal, a fasiszta maradványokkal szembeni harc a rendőrségnek is állandó feladata volt. A szegedi rendőrfőkapitány a város 1945. március 17-i közgyűlésén erről úgy számolt be, hogy "a nyilasokat és volksbundistákat internálja, s az elmenekült és visszaérkező lakosokat ellenőrzi. Eddig az időpontig 130 egyént helyeztek jogerősen rendőri felügyelet alá, 54-et internáltak, 20 internálási javaslat van és 79-nek ügyét a népbíróság elé utalták." 497.

Csongrád megyében ugyanebben az időben - 1945. március 10-én - sokkal rosszabb volt a helyzet. Szentesen 25 letartóztatott volt /ebből 18 politikai; - 8 nyilas, 3 félfasiszta, 3 volksbundista 2 német katona rejtegetéséért, 1 MKP plakát megrongálásáért, 1 fő MKP tag besúgása és internáltatása miatt/ - Csongrádon 17 letartóztatás volt /15 közönséges bűnöző, 2 politikai, mert fasiszta pártnak tagjai voltak/. A községekben őrizetben senki nem volt. 498.

A fasiszta maradványokkal szembeni küzdelem csak más módon valósult meg.

3./ Demokratizálási feladatok és egység a népfrontban.

A demokratizálódásért folytatott küzdelem és harc végső soron elválaszthatatlan volt a fasiszta reakció maradványainak széttűzéséért folyó harctól. A kettő között csak annyiban tehetünk különbséget, hogy míg az antifasiszta feladatok a tárgyalt időszakban előtérben állottak, összefüggésben állottak még a fegyverszüneti kötelezettségükkel is, addig a demokratizálódásért folyó harc ezzel párhuzamosan jelentkezett /kölcsonhatásban az előbbivel/, de már inkább a jövő Magyarországot érintette. Ezt a területet csak a pártok között kialakult viták és ellentétek vonatkozásában tekintjük át.

Ilyen érintkezési terület volt a rendőrség kérése, amely hosszú ideig a pártok közötti ellentétben fontos helyet foglalt el. A felszabadulás utáni polgárőrségeket a kommunisták szervezték meg. Ezekből alakult ki a demokratikus rendőrség és a folytonosság alapján is döntő kommunista többség volt. A kommunista párt eleve nagy súlyt fektetett arra egyébként is, hogy ebben a szervezetben elsősorban a kommunisták befolyása érvényesüljön. Ez az MKP stratégiai céljai szempontjából is elsősorban számításba jött. A rendőrség összetétele tükrözi is ezt. Szegeden 1945. februárjában a legénységből 150 fő az MKP, 80 fő az SZDP tagja, a fennmaradó rész nagyobbik része pártonkívüli, kisebb rész a Kisgazdapárt tagja volt. A megye összlétszámú rendőrségéből - 1945. áprilisában - 300 MKP, 128 SZDP, 76 Kisgazdapárt, 16 PDP tagja, 9 fő pártonkívüli. ^{499.} A pártok között

1945. elejétől nagy harc folyt, amit főleg a Kisgazdapárt vezetett azzal a céllal, hogy a rendőrség személyi összetételét megváltoztassa és a maga embereit beépítse a rendőrségi apparátusba. A megye területén Szegeden volt a harc a legerősebb, ahol 1945. február-márciusában a Kisgazdapárt nagy kampányba kezdett.

A polgári erők támadási lehetőségét nagyban növelte, hogy a rendőrségnél ténylegesen mutatkoztak hibák, esetenként balos túlkapások. Így Szegeden Sztankovszky Tibor polgárőrparancsnok 1944. december közepén az MKP plakátok letépéséért főbelövést helyezett kilátásba hirdetmény útján. ^{500.} A csongrádi rendőrkapitány 1945. elején a kommunista párt nevében, illetve képviselőjében követelt el törvénytelenégeket. Iszákos és korrupt életet élt, szerepe volt abban, hogy Csongrádon csökkent az MKP tekintélye és befolyása a tömegekre. ^{501.} Ezekkel a jelenségekkel szemben maga a kommunista párt lépett fel. Így került sor Sztankovszky leváltására, majd 1945. tavaszán a sándorfalvi polgárőrparancsnok, a szegedi kültelki kapitány, a csongrádi rendőrkapitány leváltására. 1945. április végén a szentesi rendőrkapitányt váltották le az MKP indítványára, mert nem volt az együttműködés híve. ^{502.}

A Kisgazdapárt formálisan a rendőrségnél előfordult túlkapásokra hivatkozott a kampány elindításakor. 1945. február 24-én és március 4-én levéllel fordult a szegedi főispánhoz, polgármesterhez és a nemzeti bizottsághoz, hogy "a párt emberei részére a rendőrség és polgárőrség vezető és alantas pozícióiban a Függetlenségi Frontba tömörült pártok arányában helyet biztosítsanak." ^{503.}

A kommunista főispán természetesen nem támogatta ezt az igényt, a Szegedi Nemzeti Bizottság 1945. március 5-i ülésén pedig nagy vitában visszautasította Kisgazdapárt követelődését. A rendőrség éppen ezért egyre inkább a reakciós elemek támadásának célpontjává vált. A polgári erők ezután a támadás durva és alattomos formáitól sem riadtak vissza. Ismeretlen személy úgy informálta a kormányt, - Balogh István miniszterlenőki államtitkár révén! -, hogy a kommunisták azért ragaszkodnak a többséghez, mert a rendőrség segítségével át akarják venni a hatalmat Szegeden. Az ún. rendőrségi puccs-terv óriási vihart kavart, rosszindulatú politikai tendenciája nyilvánvalóvá vált - a megjelölt puccsidő ugyanis egybeesett Rákosi Mátyás Szegedre látogatásával - és az ügy kapcsán a pártok országos vezetőségei is bekapcsolódtak a helyi vitába. Dálnoki miniszterelnök és Balogh István is az ügy "elkenésén" fáradozott, retirált. Így a rendőrség kérdésében meglévő ellentéteket sikerült ugyan elsimítani. Az MKP minden pozíciót megtartott szilárdan a kezében. Mindez azonban csak rövid ideig tartó megegyezést eredményezett. Pár hónappal később - 1945 nyarán - a Kisgazdapárt újból megkezdte támadását a rendőrséggel szemben. 504.

A pártok közötti vitáknak fontos része volt az egységes ifjúsági- és nőszervezet létrehozásának kérdése. Különösen 1945. januárjától-márciusig volt erős a vita. A kommunista párt egységes demokratikus ifjúsági és nőszervezet létrehozására törekedett. Ezt a helyes törekvést zavarta, hogy kezdetben az MKP is önálló ifjúsági

szervezetet hozott létre. Így Szegeden 1944. október 20-án, Szentesen december 25-én létrehozta a Kommunista Ifjúsági Szövetséget. Részben erre épülte jött létre a MADISZ. Látszatra a MADISZ-ban a KISZ folytatását látták, holott ez már egységes ifjúsági szervezetként alakult. Az MKP politikájának megfelelően 1945. januárjától a MADISZ szervezése jelentősen előrehaladt. A négy városban januárban létre is jött; január 7-én Szegeden, január 5-én Hódmezővásárhelyen, január 17-én Szentesen, január 18-án Csongrádon. A megye községeiben 1945. tavaszára mindenütt létre is jött a MADISZ. A szegedi szervezet országosan is a legerősebb volt ebben az időben. 505. Mindennek ellenére 1945. januárjától a Kisgazdapárt és az SZDP hozzákezdett saját ifjúsági és nőszervezeteinek létrehozásához. Hódmezővásárhelyen az SZDP február 11-én létrehozta a párt ifjúsági szervezetét /SZIM-et/, a Kisgazdapárt pedig a Gazdasági Egyezület kebelében már január közepén megszervezte a Leánykört és az Ifjúsági Szervezetét. A hódmezővásárhelyi MADISZ-t az SZDP is gyengítette, bomlasztotta. Előbb a szociáldemokrata ifiket beküldték a MADISZ vezetőségébe /a pártok megegyezése szerint/, majd tovább szervezték saját ifjúsági szervezeteiket, és a MADISZ-ból elcsalogatták a fiatalokat az ottlévő ifik segítségével. 506. Csongrádon minden párt kiépítette a maga külön ifjúsági szervezetét, kivéve az MKP-t, amely ragaszkodott a MADISZ-hoz. Szentesen az SZDP februárban hozta létre ifjúsági szervezetét. A reakciós hatóságok még növelni igyekeztek az ellentétet az ifjúsági szervezetek között. Szen-

tesen a polgármester a MADISZ által kiigényelt színháztermet az SZDP ifjusági szervezetének utalta ki. Csongrádon a polgármester a lefoglalt régi leventefelszerelést /kulturális, sport stb./ nem volt hajlandó a MADISZ-nak átadni, pedig erre országos rendelkezés is volt. Inkább a többi ifjusági szervezet között akarta szétosztani. 507. 1945. tavaszára a szétszakadás folytatódott a megyében. A SZIM fenntartotta különállását az SZDP Központi Bizottságának határozott utasítására. Az SZDP Központi Bizottság kiadott egy országos körlevelet, 1945. áprilisában, hogy a szociáldemokrata ifjusági szervezetek különállását meg kell ővni. 508. A Kisgazdapárt később építette ki megyeszerte ifjusági mozgalmát a Független Ifjusági Szövetséget. 1945. áprilisában Kiskirályságon "Kossuth Lajos Ifjusági Egyesület" néven alakult meg a Kisgazdapárt ifjusági szövetsége. Ugyanilyen néven máshol is megalkult a szervezet. 509. Egyelőre a Kisgazdapárt azt a taktikát követte, hogy a MADISZ munkáját nem támogatta, nem vettek részt benne fiataljai. Ifjusági szervezeteit majd 1945. júniusától építi ki megyeszerte. /Szentesen június 24-én, Szegeden szeptember 27-én alakult meg a Független Ifjusági Szövetség./ 510. A Nemzeti Parasztpárt legtovább kitartott az egységes ifjusági mozgalom gondolata mellett. Miután a szétszakadás tényévált, csak akkor kezdte el saját ifjusági szervezetét létrehozni. - Az ifjusági megosztását fokozta, hogy 1945. tavaszától az egyház is megkezdte régi vallásos ifjusági szervezeteit újjászervezni /KALOT, KALÁSZ stb./ és a cserkészmozgalom is 1945. áprilisától újjászerveződött,

ekkor még több helyen /Szentés, Csongrád/ a Kisgazdapárt erőteljes támogatásával.

A népfrentprogramból adódó legfontosabb, időben leg-sürgetőbb feladat a földosztás volt. Az erre vonatkozó javaslatokat az MKP és a Parasztpárt dolgozta ki, de megelőzte és végigkísérte a földosztást a parasztság lázas tevékenysége, a különböző bizottságok létrehozása. A baloldali pártok mind elméletileg, mind gyakorlati szervezőmunkában kezdeményezően léptek fel. A polgári pártok elvileg nem helyezkedhettek szembe a földreformmal, elismerték annak szükségességét. Mást nem is tehettek, hiszen a parasztság általános kívánságaival szembehelyezkedni nem mertek. Óvatos taktikázás jellemezte tehát a polgári pártokat, amelynek célja a késleltetés, az elodázás volt. A Kisgazdapárt és az SZDP is külön véleményvel jelentkezett, mindkét párt álláspontját kezdetben az jellemezte, hogy egy hónapos késéssel reagáltak az MKP és a Parasztpárt javaslatára.

A Szociáldemokrata Párt az Ideiglenes Nemzetgyűlés ülészakán általában leszögezte egyetértését a földreform szükségességével. Mégis az SZDP hódmezővásárhelyi szervezete az NB 1944. december 27-i ülésén /4 nappal a nemzetgyűlés ülészaka után/ a legerőteljesebben tiltakozott a földreform parasztpárti tervezete ellen, mondván, hogy "őnekik már évtizedek óta van földreformjavaslatuk." Tömörkény községben az SZDP elnöke a földosztást nem helyeselte. 511.

A Kisgazdapártnak országosan nem volt kidolgozott álláspontja. A tervezetet viszont túlságosan radikálisnak, forradalminak tartotta, ezért húzta-halasztotta annak konkretizálását, megkísérelve azt mérsékelni. A Kisgazdapárt hódmezővásárhelyi szervezetének már elemzett "programja" 1945. január 17-én úgy foglalt állást, hogy "nagybirtok ne maradjon, a föld szakszerű kezek közé kerüljön, olyan magyarok kezébe, akik azt maguk, családjakkal együtt munkálják, azonkívül a munkáskezeknek is adjanak munkát, de olyan körülmények között, hogy úgy a juttatott, mint a munkás megtalálja számítását és megélhetését." 512.

Ez az elképzelés csak a gazdáknak kívánt földet juttatni, és olcsó mezőgazdasági munkaerőt szeretett volna biztosítani továbbra is. Ezért erőteljesen hangsúlyozta a szakszerűséget. Ezzel a széleskörű földreform, a földosztás nincstelen és szegényparaszti, tehát radikális megoldása ellen foglalt állást.

A Kisgazdapárt átfogó koncepcióival nem jelentkezett, országosan /mint ismeretes 513. volt ilyen átfogó terve, de ezt soha nem publikálta, nem ismertette/. Egy dolog világosan látható volt, csak egy elkésebb földreformot tudott elképzelni: "Igy érthető, hogy a Kisgazdapárt 1945. tavaszán, a felszabadulás nyomán támadt nagy demokratikus hullám tetején nem sietett elképzeléseivel a nyilvánosság elé lépni. Ez azonban nám jelentett terveiről való végleges lemondást. Visszatér azzal néhány hónap múlva, a megvalósult földreform kritikájaként, elindítva ezzel egy nehéz, több hónapos harcot, mely kemény próbára tette fiatal demokráciánk erejét" - írja Somlyai Magda. A végrehajtás korái időpontjá-

nak döntő szerepe volt abban, hogy a földreform radikálisan oldódott meg. 514.

Ezért volt különösen fontos a parasztság közvetlen bekapcsolódása a vitába, amely 1945. elején a nagy tömeggyűlések formájában nyilvánult meg mindenekelőtt. Szegeden 1945. január 18., február 25., Hódmezővásárhelyen január 11-én és 28-án, Csongrádon január 14-én, Szentesen január 21-én, Szegváron január 29-én stb. volt óriási tömegmegmozdulás a földreform mellett. 515. Ugyanezt célozták a küldöttségjárások, amelyeket az MKP szervezett a Parasztpárt földreformjavaslatának támogatására.

A Kisgazdapárt szegedi megnyilatkozásai nagyon elszórtak. Így a párt elnöke, pártja nyilvános megnyilatkozásaként azt hangsúlyozta, hogy "egyet ne felejtsünk, nem adhatunk több földet, mint amennyi van." 516. Ezzel a semmitmondó aranyigazsággal a földéhes agrárproletáriátus lehütése volt a cél, hogy ne várjanak túl sokat a földreformtól. Március 15-én a Délmagyarországnak tett nyilatkozatában Dr. Balogh István azt mondotta, hogy a földreformtörvény elfogadása céljából még kell várni a budapesti választásokat, "mert nem látszik helyesnek Budapest nélkül dönteni ilyen évszázadokra szóló nagy kérdésekben, amikor Budapest bekapcsolása a magyar törvényhozásba már lehetségessé vált." -- Mire a nyilatkozat március 18-án megjelent a Délmagyarországban, már megjelent a földreformtörvény. 517.

Szentesen a Kisgazdapárt a tanyavilágban a földreformtörvény melletti aláírásgyűjtést úgy próbálta akadályozni, hogy azt hiresztelte, az aláíróknak katonának kell menniök az új nemzeti hadseregbe. 518. Ez a suttozó propagan-

da két szempontból is káros volt. A hadsereg önkéntességének lejáratása mellett, a parasztokat igyekezett elriasztani a földreform melletti kiállástól is, hiszen az újboli katonáskodás nem lehetett is nem is volt népszerű az egyszerű parasztemberek körében.

A parasztság már a rendelet megjelenése előtt igyekezett felkészülni a földosztásra. Legtöbb helyen létre is hozták a földigénylő bizottságokat, mégpedig a demokratikus pártok egységét képviselő nemzeti bizottságok szervezésében. Általában paritásos alapon hozták létre, de a bizottságok létrehozásában ismét felélénkült a pártharc az összetétel kapcsán. Így Szegeden 1945. március 23-án az NB ülésén a baloldali erők ellenezték, hogy a polgári pártok annyi képviselőt kapjanak, mint a földigénylő tagsággal rendelkező baloldali pártok. Hosszas vitában végül is a Polgári Demokrata Pártot kirekesztették a bizottságból, képviselőt nem kapott. Egyes községi bizottságokban pedig éppen az összetétel kapcsán gyakran követelték a Községi Földigénylő Bizottságok újraválasztását.⁵¹⁹ A bizottságok kijelölése sem ment mindig bonyoldalom nélkül. Szenteesen a Kisgazdapárt többször fordult felhívással tagjaihoz, hogy a földigénylésre jogosult tagjai jelentkezzenek, hogy a bizottságba az 5 tagot kijelölhessék.⁵²⁰ Ez is jelzi, hogy a párt a módos parasztok gágjaiból állt.

A körülmény ugyanakkor késleltette a bizottság összehívását, ezzel a földosztás elindítását azzal, hogy a párt nem tudott a bizottságba tagokat jelölni csak március végén.

Csongrádon viszont a város és járás területére 3 tagú politikai "repülő bizottságot" állítottak össze /tagjai Sághy S. János, FKP, Túri István SZDP, Lovas Mátyás szakszerv./. A reakció még ezt így igyekezett kézben tartani Sághy elnöksége révén. Nem véletlen, hogy ezen a területen később nagyon sok panasz hangzott el a szegényparasztok kisémmizése miatt, hiszen Sághyék a földigénylő bizottságok munkáját ellenőrizték, kézben tartották.

Hódmezővásárhelyen a Kisgazdapárt szervezete bizalmatlanul nézte a földosztást. 1945. április 16-án beadványt intézett a Csongrád megyei főispánhoz, amelyben a Földigénylő Bizottság igénybevételi javaslata ellen tiltakozott, mert "a rendelet ellenére úgy akarja a földigénylést kielégíteni, hogy föltételes, vagy vágylagos meghatározással kóboz el és sajátit ki életképes gazdaságokat... és ez az egész nagy munkát komolytalanná teszi". 522. 1945. április 21-én az NB-hez fordult beadvánnyal a Kisgazdapárt. melyben a Földigénylő Bizottság munkája ellen tiltakozott, és javasolta, hogy az NB a Földrendelkező Tanácstól egy szakembert kérjen állandó jelleggel a Földigénylő Bizottság mellé, aki "az igénybe veendő birtokokat felülvizsgálja". Április 23-án pedig a Földbirtokrendező Tanács Szentendről Hódmezővásárhelyre való áthelyezését kérte. 523. A Kisgazdapárt módos parasztjai a viharsarki radikális földreformtól saját birtokaikat védelmezték, féltették. Ezért volt a párt többszörös akciója. Az akciók eredménytelenek voltak, maga az NB - kommunista indítványra - visszautasította a Kisgazdapárt kérelmét, követelözését.

A meglévő pártellentétek nem befolyásolták a földreform végrehajtását. A Kisgazdapárt bizonytalankodása ellenére, paraszt tagjai részt vettek a földosztással kapcsolatos bizottságok munkájában, a földreform végrehajtásában.

A földreform munkája forradalmi jellegű tevékenység volt. A Földigénylő Bizottságok jogai ugyanis igen szélesek voltak. Ők mondták ki, kit tekintenek hazaárulónak, háborús vagy népellenes bűnösöknek. Nem voltak kötve népbírósi ítéletekhez, vagy igazoló bizottsági döntésekhez. Sokkal bátrabban vagy erélyesebben mondhatták ki, hogy az elmenekültek, a régi rendszer népellenes elemei, a reakció támaszai, a vitézek, stb. bűnösök - a rendelet értelmében földjük tehát elkobozható. A földreform végrehajtását tehát így módon összekapcsolhatták a reakció elleni harc kiszélesítésével és az állami, közigazgatási szervezet megtisztításának munkájával. /Hiszen a szabotáló tisztviselő letartóztatható volt!/ Az MKP azonban felhívta a figyelmet arra is, hogy ne lőjenek túl a célon, mert a gazdag-paraszt pl. nem népellenes, mert rosszul bánt a cseléddel, béressel stb. Mindez tehát segítette az antifasiszta harcot, a demokratizálást, jelentősége tehát forradalmi. 529.

A felmerült ellentétek is igazolták, hogy a népfrontpolitika pár hónapos gyakorlatában a polgári pártok csak napi - tehát taktikai - szövetségesnek tekintették a nemzeti összefogást. A népfrontpolitika tartalmát nem értették. Az osztályharc felfüggesztését, a népi törekvéseknek a polgári erők alá helyezését szerették volna elérni. Az összefogást nacionalista módon úgy értelmezték: "Párt-

programunk első feltétele és legsarkalatosabb pontja, hogy szerezsd magyar a magyart!" ⁵²⁵. A Kisgazdapárt szervezeti megerősödése után a pártközi összefogás keretét nem tartották szükségesnek. A nemzeti bizottságok rendszerét kezdetben - 1944. végén - 1945. elején -, elfogadták, egy ideig szorgalmazták is /lásd előbb Dr. Balogh István álláspontját/, de később nem sok szót ejtettek róla. Ezért is csatlakoztak a miniszterelnökség és a reakció nemzeti bizottságok hatáskörének szűkítésére irányuló törekvésekhez. Ennek oka az, hogy a Kisgazdapárt elutasította a nemzeti bizottságok forradalmi módszereit, a hangsúlyt a mindenkor a "szakértelemre" helyezte, amely az adott időszakban a reakciónak kedvezett. Az is kiváltotta a Kisgazdapárt ellenállását, hogy a nemzeti bizottságokban minden koalíciós párt egyenrangú szerepet kapott. Szerintük "ebből sok furcsaság adódott, mert voltak községek, ahol egy-egy kisebb pártnak alig volt több tagja, mint ahány embert a nemzeti bizottságba kellett delegálnia!" Ezért a "paraszt-ság mind türelmetlenebbül követelte a maga számarányának megfelelő képviseletet a községek irányításában és a különféle állami szervekben." A parasztságok pedig - szerintük - a Kisgazdapárt képviselte. ⁵²⁶. Mindenekelőtt ezzel függött össze a Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt közötti igen éles ellentét, amely végighúzódott a tárgyalt időszakban. A Parasztpárt léte ugyanis az előbbi kisgazdapárti koncepciót megkérdőjelezte. Az ellentét meggyeszerre erős volt. A csongrádi esethez hasonlóan Szegváron is ellenkezte a Kisgazdapárt, hogy a Parasztpárt tagokat delegáljon az NB-be, mivel a pártnak igen csekély volt a taglétszáma. ⁵²⁷.

Csak a baloldal követelésére tudott delegálni a Parasztpárt 2 tagot. Csongrádon a politikai harc nem csitult el a parasztpárti igények kielégítése után sem. 1945. március 30-án a kisgazdapárti politikusok /Graskovics és Sággy vezetésével/ egy gyűlés alkalmával minősíthetetlen hangnemben gyalázták és szidalmazták a parasztpárti politikusokat /"politikai kurváknak, parasztgyalázóknak nevezték őket"/. Ez is mutatja, hogy Sággyék a demokráciát csak elvben "ismerték". 528. Az ellentét később sem enyhült. A Kisgazdapárt lapja a Csongrád Népe többször is csúnyán támadta a Parasztpártot. 1945. június 30-i számában a Parasztpárt nagygyűléséről szóló cikkben célzatos megrövidítésekkel, hamis, félreérthető tudósítást adtak, amely alkalmas volt arra, hogy a Parasztpárt és az értelmiségi fiabalság között feánálló jóviszont megrontsa. A Nemzeti Parasztpárt helyreigazító nyilatkozatot kért a laptól, a sajtótörvényre hivatkozva. Sággy S. János - abban az időben példátlan eseménynek számító módon - megtagadta a helyreigazító közlést, azzal, hogy "a lap az enyém, a megjelent közleményekért anyagilag én vagyok a felelős, s mindaddig, ameddig az én zsebemre megye a dolog, a közlemények közlése felett dönteni fogok." 529. A sajtótörvény ilyen megsértése /vagyis közlés megtagadása/, párját ritkító esemény volt, de jelzi, hogy ellentéteket is, ami a két párt között a Parasztpárt megalakulása óta fennállt.

Hódmezővásárhelyen a Parasztpárt megerősödése után hasonló volt a Kisgazdapárt és a Parasztpárt között az ellentét. A Kisgazdapárt szervezete 1945. július elején az ellen tiltakozott a nemzeti bizottság ülésén, hogy

"a parasztpárti felszólalók dehonesztáló kifejezéseket használnak a Kisgazdapárt ellen", továbbá, "nem helyeslik azt sem, hogy más párthoz !/?/ tartozó egyének az aratómunkást kereső munkadókat nem helyes kifejezéssel illetik" /Talán kizsákmányoló népellenes vagy kulák?!/. A baloldali pártok kijelentették, hogy csak egyes személyeket illet kijelentésük, mindenekelőtt Karácsonyi Sándort, aki MEP vezető volt és még mindig a Kisgazdapárt titkára. 530.

A Kisgazdapárt azzal is szembehelyezkedett, hogy a szakszervezetek politikai szerephez jussanak, és ami ezzel együtt járt a nemzeti bizottságok, igazoló bizottságok és népbíróságok munkájában részt vegyenek. Szerintük a szakszervezetek "ily módon önálló pártként is képviselést kapnak, holott a szakszervezetek tagjai valamelyik demokratikus pártból, vezetői pedig az MKP és az SZDP-ből kerültek ki." 531. A Kisgazdapártnak ez a törekvése ismét találkozott Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök és a kormányban lévő reakciós erők elképzeléseivel. Dálnoki maga semmiképpen se nyugodott bele a szakszervezetek szerepének növekedésébe, és a demokráciával homlokegyenest ellenkezőnek nyilvánította a szakszervezetek bevonását a nemzeti bizottságokba és az önkormányzatokba. 532.

Minderre Szegeden, de főképpen Csongrád megyében találunk példákat, amint ezt már tárgyaltuk is Hódmezővásárhelyen, Szentes és Csongrád esetében. Még községi viszonylatban is találunk erre példát. Kiskirályság községben a Kisgazdapárt ellenezte a szakszervezet részvételét a nemzeti bizottságban. Csak olyan formájú megoldást fogadott el, hogy a szakszervezetst pártonkívüli tagok képviselhetik. 533.

Sándorfalván viszont az "iparosok és kereskedők szakszervezetének" NB tagságát helyeselték, sőt a Kisgazdapárt két tag delegálását javasolta a homályos jellegű "szakszervezet" részéről.⁵³⁴ Általában elmondható, hogy Szegeden és Csongrád megyében a szakszervezetek képviselte a Kisgazdapárt és a kormány reakciós erőinek álláspontja ellenére megvalósult. Ebben nemcsak a népmozgalom ereje, hanem az MNFF szegedi létrejötte - és ebben a szakszervezet részvétele - együttesen szerepet játszott.

Szegeden 1945. nyarán a Kisgazdapárt szinte minden szinten a szövetséges pártok ellen fordult. 1945. júniusában Árpádközpontban tartott népfrentgyűlésen a Paraszt-párttal és az MKP-val együtt kellett volna a gyűlést tartani. Nagyiván János azonban az előzetes megbeszélést felrúgva kisgazdapárti gyűlést tartott és szélsőségesen reakciós kirohanásokat intézett a jelenlévő másik két párt tagsága, vezetősége, egyáltalán a baloldali népi erők ellen. Valamivel később az alsótanyai gyűlés után tartott gazdavacsorán a politikai rendőrség és az SZDP kiküldötteinek jelenlétében szónoklatában a szegedi gondolatot dicsőítette, kijelentvén, hogy "a szegedi gondolat nem is volt olyan rossz, csak azok voltak gyarlók, akik végrehajtották." Ugyanakkor a nemzeti bizottságból a kisgazdapárti delegáltakat visszavonta. A Szegedi Nemzeti Bizottság magánál Tildy Zoltánnál tiltakozott a szélsőségesen reakciós beállítottságú Nagyiván ellen, aki "a jelen politikai helyzetben pártvezetői tisztség betöltésére teljesen alkalmatlan ... és a merőben önkényes pártvezetői megnyilatkozásai" lehetetlenné teszik Szegeden a

pártközi együttműködést. 535. Nagyiván azonban maradt és a pártközi kapcsolatok még tovább romlottak.

Mindez azt mutatta és azt jelezte, hogy a Kisgazdapárt szövetségi politikája kidolgozatlan volt, illetve nem volt erre elméletileg felkészülve. Z. Nagy Ferenc így emlékezik erre: "Nemcsak bennem, a falusi emberek nagy sokaságában élt valami regényes elképzelés a parasztok vezető államhtalmi szerepéről. A számokat néztük, azt, hogy mi sokan vagyunk, a legnépesebb osztály... Legtöbbünk úgy gondolta, hogy a nagybirtokossá^{kkal} és katonatisztekkel van megvívni való politikai harcunk, - ami igaz volt - arra azonban kevesen gondoltunk, hogy ehhez a nehéz küzdelemhez szövetséges társakra volna szükségünk, a munkásosztályra." Inkább csak az agrárproletárokkal volt kapcsolatuk, de "ez sem volt elég szoros, sem elég őszinte, a hozzánk érkezett sok okos figyelmeztetés ellenére sem volt egyenrangú felek együttműködése." 536.

A népfrontpolitika, A Függetlenségi Front kereteinek fennmaradásában már ekkor is- és később még inkább - a baloldali pártok, az MKP, az SZDP és a Nemzeti Parasztpárt állásfoglalása volt a döntő, az előremutató. Az MKP és a Parasztpárt együttműködése problémamentesnek és jónak mondható a tárgyalt időszakban. Különösen fontos volt viszont a két munkáspárt együttműködése, annál isi inkább, mert a Kisgazdapárt országosan kísérletet tett az SZDP megnyerésére, "jobbrahúzására".

Ezért volt nagy jelentősége az MKP és az SZDP 1945. január 21-i új országos együttműködési határozatnak. 1945.

február 1-én a két munkaspárt szegedi szervezetének vezetőségei üdvözölték a megállapodást, és elhatározták, hogy "központi munkára, helyi illetékességgel 3-3 tagból álló tanácskozó szervezetet létesítenek." A 3-3 tagból álló összekötő bizottság létrehozásával megelőzték a Budapesten február 6-án létrehozott összekötő bizottság létrehozását. E mellett a két párt megállapodott abban, hogy a nemzeti bizottságban napirendre kerülő minden kérdésben előzetes megbeszélést tartanak egységes álláspont kialakítása céljából. 537.

Az MKP Délterületi Titkársága januári elemző jelentésében foglalkozott a létrejött megállapodás délterületi visszahatásával. Elvileg mindenütt helyeselték ezt, Hódmezővásárhelyen az MKP 1945. február 2-i taggyűlésén a két munkaspárt együttműködését tárgyalták. Először sokan nem értették egyet az együttműködés szükségességével, nem szívesen fogadták - a már meglévő ellentétek miatt - de végül határozatot fogadtak el ennek megvalósításáról. Február 5-én össze is ült a két párt vezetősége az együttműködés megbeszélésre, ahol a budapesti és szegedi határozatoknak megfelelő megegyezés született. 538. Szentesen február közepén tartotta a két párt összekötő bizottsága az alakuló gyűlést, ahol a sűrlődásra, ellentétekre okot adó eseményeket, dolgokat sorbavették, és egyenként hoztak határozatot az ügyekben. 539. Csongrádon is összeült az összekötő bizottság, ez a zonban elvi kérdésekben nem foglalt állást, csak a közigazgatási pozíciók betöltéséről határozott. Ezt pedig Túri István az SZDP titkára a képviselőtestület ülésén felrúgta, és a kisgazdapárti

/Sághy-féle/ javaslat mellé állott. Így itt az együttműködés kialakulásáról sem lehet beszélni az SZDP - személyesen Turi - hibájából. 540.

Az együttműködésnek igen pozitív eredményei voltak. Ez megmutatkozott május 1. közös megünneplésében az egész megyében. Szentesen a Magyar Alföld c. MKP lapot a három baloldali párt megosztotta egymás között /MKP 52 %, SZDP 24 %, és NPP 24 %/ és közös szerkesztőbizottságot állítottak össze. Ugyancsak Szentesen az MKP megtartotta a "Tudományos mozit" a Glória-mozit pedig átadta az SZDP-nek. 541. Hódmezővásárhelyen az MKP székkutasi székházából egy helységet átadott az SZDP-nek, sőt később még abban is megegyeztek, hogy a szakszervezetben együtt tartanak oktatást és közös szemináriumot. 542.

Az elért jó eredmények mellett azonban nem lehet elhallgatni, hogy számos probléma is volt a két munkáspárt között. Ez Csongrádon és részben Hódmezővásárhelyen az SZDP, Szegeden és másrészt Hódmezővásárhelyen az MKP hibájából következett be. Az együttműködés sokszor rendkívüli akadályokba ütközött. Csongrádon szinte egyetlen kérdésben sem kikerült megegyezni. Hódmezővásárhelyen az MKP a Vásárhely Népe című napilapot nem volt hajlandó megosztani, de az SZDP - Délalföldi Titkársága és főként jobboldali vezetője /Erdei István/ - az ifjusági szervezet "felrobbantása" után a nőszervezetet is megosztotta, amit Botyánszki Pálné szervezett a megyében igen eredményesen 1945 májusától. Az SZDP ugyanakkor a paritás elvét hangoztatva mindenütt a pozíciók átadását követelte az MKP-tól. Így a február 1-i megállapodásnak azt a részét,

hogy a nemzeti bizottságok ülései előtt közös álláspontot dolgozzanak ki, sehol sem sikerült megvalósítani a megyében, ez legtöbbször áldatlan vitákba fulladt. 543.

A kiélezett politikai harcban az MKP részéről is jelentkezett túlzás, túlkapás, szubjektivista megítélés. Bizonyos kisajátítási tendenciák még 1945. tavaszán is jelentkeztek, de ekkor már inkább csak a falvakban. Korábban üzemkisajátítási törekvések Szegeden, Hódmezővásárhelyen és Szentesen is voltak. Ekkor Sándorfalván az Elekes-malmot- Mindszenten gyógyszerterát és gyümölcsöst sajátított ki az MKP. 544. 1945. februárjában Fábiánsebestyénen a Kisgazdapártnak a nemzeti bizottságba delegált 2 tagját a rendőrség letartóztatta és hadimunkába szállította. Így az NB csónkán működött és csónkán hozta meg határozatait. 545. Nyilvánvaló ez nem politikai harc volt, a nemzeti bizottságban meglévő ún. "ellenzék" ily módon nem lehetett eltávolítani. Az SZDP-vel kialakult ellentétben az MKP felszines, szubjektivista megítélése is szerepet játszott. Az SZDP bázisát helytelenül ítélték meg. Ugy látták, hogy a "volt reakciós kispolgárok [biztos ilyenek is voltak], iparosoka alkotják a párt fő bázisát", de ez az SZDP politikáját determinálja. "Az SZDP jobbszárnya élén Valentiny Ágostonnal Szegeden a Polgári Demokrata Párttal és a Kisgazdapárttal minden esetben egységesen reagáló polgári blokkot alkot. Ezt támogatja még a püspökség és az egyetemről kiszoruló jobboldali erők." 546.

Tény, hogy mindkét részről zavarta az együttműködést, hogy az SZDP később szerveződött újjá, mint az

MKP és általában a kommunisták segítettek az SZDP életre-hívásában. De ezen az alapon túlzás az a döntés, amit az MKP szegedi szervezeteinek 1945. áprilisi összvezetőségi ülése hozott, hogy "az SZDP-t Szegeden az MKP hívta életre, ebbe [viszont] polgári elemek özőnlöttek, így azt a kommunistáknak ellensúlyozni kell." ⁵⁴⁷. Szegeden növelte az ellentétet, hogy 1945. márciusában a Délmagyarország szerkesztéséből kiszorult az SZDP. A Délmagyarország népfrentlap volt és bár az SZDP nem vett részt a lap alapításában, megalakulásától kezdve megjelentek a lapban cikkei és közleményei. 1945. tavaszán viszont nehézségei támadtak a lappal. A szociáldemokrata Magyar Lászlót kiszorították a lap szerkesztéséből. Mindez szerepet játszott abban, hogy 1945. nyarán az SZDP önálló lapot adott ki. Az MKP-nak az a megállapítása sem volt helytálló, hogy "az SZDP-nek reakciós kisugárzása van és semmi megértést nem tud tanúsítani a munkásosztály törekvéseivel szemben," és hogy nem törekszik megvalósítani a népfrentprogram célkitűzéseit. ⁵⁴⁸. Ezek a jelenségek késztették a két munkáspárt országos vezetését a beavatkozásra, hogy a helyi viták, ellentétek elcsituljanak. 1945. március 29-én Szegedre küldött központi szervező is ezt hangsúlyozta, hogy az egyetértést sürgősen meg kell teremteni, mert "a Kisgazdapárt a reakció lesz a nyertes kettőnk széthúzásából." ⁵⁴⁹.

Az MKP népfrentpolitikáját vizsgálva elemzésünk azt mutatja, hogy kimondott balos, szektár tendenciák népfrentellenes megnyilvánulások nem jelentkeztek az MKP politikájában /szemben a polgári pártokkal/. A jelentkező

negatív vonások azonban hatottak a népfrontpolitikára, esetenként gyengítették is azt. Ezek főként napi-politikai és részletkérdésekben jelentkeztek. Ez két tényt is jelzett, amely tanulságként szolgál:

1. A hiba akkor jelentkezett, amikor a stratégiai irányvonal részét napi taktikai kérdésként fogták fel, és nem hosszú távú politikai gyakorlátként,

2. A taktikai kérdésekben még nem volt kellő politikai tapasztalatuk és nem egyszer átvették - mintegy ellenpólusként - a polgári pártok taktikázását.

A jelentkező hibák ellenére a népfront alapkérdéseiben, a polgári pártokkal vívott politikai harcban, mindig ~~jobb~~ érzékkel reagáltak, a népfront gondolatát, célkitűzését képviselték, a polgári pártok viszont, amint ezt láttuk, lényegét sem értették meg.

Tanulmányunk összegzéseként elmondható, hogy a Függetlenségi Front újjászervezése a Magyar Kommunista Párt nagy politikai sikere volt, amely nyilvánvalóvá tette, hogy rajta kívül nem volt más párt, amely meg tudta volna mutatni az ország mielőbbi újjáépítésének útját. A polgári jobboldallal vívott politikai harcban, amely a népfront programjának megvalósítására bontakozott ki, a kommunisták védelmezték a demokratikus nemzeti összefogás gondolatát. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programjának megvalósítása közben kibontakozott pártellentét és politikai harc azonban még nem jelentette azt, hogy a tárgyalt időszakban alapkérdésekben nem haladhatnak együtt a pártok. Az együttműködés lehetősége adódott az MKP által előterjesztett program realitásából és a helyzethez igazodó nagyszerű taktikájából.

A program megvalósítása azonban harc kérdése is volt. Így tekintve a tárgyalt ellentétek alapvetően érthetőek. A háborús helyzet minden demokratikus erőt összefogásra készítetett, de a pártok, alapelvei - az ehhez igazodó politikai irányvonalak - elválasztandó harással voltak. A polgári pártok csak helyreállítást akartak, de minden, a forradalmi átalakulás irányába mutató változást akadályozni igyekeztek. A népi demokratikus forradalom kibontakozása időszakában - a jelentkező hibák, reakciós megnyilvánulások ellenére - alapvetően pozitív a pártok tevékenysége. A meglévő ellentétek pedig még nem voltak olyan mélyek, hogy áthidalhatatlanok lettek volna. Gyökerében azonban már jelentkeztek azok a retrográd vonások, amelyek 1945 nyara - 1947 nyara között jelle-

mezték a polgári pártok szegedi és megyei szereplését, az országos szerepléssel összhangban. A Függetlenségi Front kereteinek fennmaradásában már ekkor is - és később még inkább - a baloldali pártok, az MKP, az SZDP és a Nemzeti Parasztpárt állásfoglalása volt a döntő, az előremutató. Ez biztosította a Függetlenségi Front tevékenységének hatékonyságát a bizonytalan, esetenként szét húzó polgári erőkkel szemben.

1945. május-júniusára lanyhult a koalíciós pártok köüötti harc. Igaz, rövid ideig tartó, vihar előtti csend volt, de a korabeli dokumentumok egyértelműen ezt jelzik.⁵⁵⁰ A pártok együttműködése általában harmonikus. A kialakult formák és keretek között megfelfrően működtek. Ennek okai a következők:

1. Szerepet játszott ebben az európai háború befejezése. Ez a nagyjelentőségű nemzetközi esemény ideiglenesen háttérbe szorította a belső problémákat. A pártok viszont a nemzetközi helyzet változásából adódó lehetőségeket várták, hogy ehhez igazítsák esetleg változó politikai irányvonalukat.

2. A földreform végrehajtása súlyos csapás volt a reakciós erőkre. Ez a népmozgalom erősödését is jelentette. A reakciós kezdeményezések ennek hatására - igaz rövid időre - de erőtlenebbekké váltak. A nemzeti bizottságokon belül bizonyos kiegyensúlyozottság volt tapasztalható. Feltétlenül érezhető volt a polgári pártok képviselőinek magatartásán, hogy ezzel a körülménnyel kevesebb erőt éreztek hátuk mögött, mint eddig.

3. A pártok - kivéve az MKP-t - belső szerveződésé-

nek utolsó időszaka volt ez. A kisebb helyeken ekkor építették ki szervezeteiket. Az addigi politikájuk helyi, lokális jellegű volt. A nemzeti bizottságokban késleltető vagy kivárást folytató taktikával dolgoztak. A központi államélet 1945 tavaszán állt helyre Budapesten. A pártok most már pesti központjuktól várták az irányítást, esetleg addigi politikájuk jóváhagyását. A pillanatnyi várakozás mindenesetre indokolt volt. A politikai és szervezeti országos egység kialakítása a pártok belső problémáit rövid időre előtérbe állította.

A megye városaiban a polgári pártok szervezetileg gyorsan megerősödtek és így korán megindult a jobboldal támadása a párton belüli vezető pozíciók megszerzéséért. Ez súlyos veszélyt jelentett, mert a részletekben megmutatkozó ellentét már jelezte, hogy ez a jobboldal - bár nyíltan nem lépett fel ellene -, a néfront-politikát elutasította. Ezt láthattuk Nagyiván János, Sággy S. János esetében. Velük már nem a részletekben, hanem az alapelvekben mutatkozott ellentét. A kibontakozó ellentétek ellenére a Függetlenségi Front beöltötte történelmi funkcióját az 1944-1945-ös történelmi fordulóban. A demokratikus Magyarország megalapozásában, a helyreállító munka elindításában nélkülözhetetlen szakaszt jelentett.

1945. május-júniusától az MKP is bizonyos mértékig módosította addigi népfrontpolitikáját. A második világháború befejezése után megindult világpolitikai átrendeződés aktivizálta a nemzetközi reakciós erőket és ez hatással volt a magyar belpolitikai viszonyokra is. 1945 nyarától a politikai harc nyiltabbá, élesebbé vált.

J E G Y Z E T E K

1. Szabó Bálint: Népi demokrácia és forradalomelmélet.
Budapest, Kossut, 1970. 79. és 84. oldal.
2. U. o. 90. oldal.
3. Ságvári Ágnes: Népfront és koalíció Magyarországon
1936-1948. Budapest, Kossuth, 1967. 91-92. oldal.
4. Szabó Bálint: i.m. 105-107. oldal.
5. Szabó Bálint: i.m. 110. oldal.
6. Magyar Népakarat /Szentés/. Csongrád megyei 2. sz.
Leváltár Szentés /a továbbiakban SztÁL/. Csak két szám
- az 1. és a 3. sz. - van a leváltár tulajdonában. Az
adat Kalpagos Crisán János az egykori felelős szer-
kesztő közlése.
7. MSZMP Központi Bizottság Párttörténeti Intézetének Archi-
vuma /a továbbiakban PI Archivum Bp./ 274-16/130/6. oldal.
8. MSZMP Csongrád megyei Bizottság Archivuma /a továbbiak-
ban PB Archivum/ 84/1945./2. öe.
9. Szegedi Népakarat 1944. október 18. /1. sz./ "Országvesz-
tők és Országmentők", "A magyar nép többsége szembefor-
dult Horthy és Szálasi fasizmusával", "A mi utunk" stb.
10. PB Archivum 31/1/1944. - 1944. november 9-i jegyző-
könyv.
11. Berecz Árpád: Csongrád megye felazabadulása. Csongrád
megyei Füzetek, Szeged, 1955. 16. oldal - Vásárhely Népe
1944. október 24. "Tudomására hozzuk..." című hír.
12. Magyar Népakarat /Szentés/ 1944. október 18. "Az igaz-
ság diadala" c. c.

13. PB Archivum 30/1./1945./4. öe.
14. Délmagyarország, 1969. október 11. Vas Zoltán: Első vonalban /Visszaemlékezés/
15. Szegedi Népakarat, 1944. október 18. "Országvesztők és Országmentők" című cikk.
16. PB Archivum 39/1/1944.
17. PB Archivum 84/1945/2. öe. Taggyűlés határozata.
18. Fehér István: A szegedi munkásság szervezeti helyzete a felszabadulás első éveiben. - Acta Universitatis Szegediensis. Tudományos Szocializmus. Tomus V. - Szeged, 1957. 23. oldal. /a továbbiakban Fehér István/
19. Visszaemlékezések: Idézi: Gaál Endre: Adatok Szeged felszabadulásának történetéhez. 1944-1945. Acta Universitatis Szegediensis. Sectio Historica. Tomus I. - Szeged, 1957. 8. oldal.
20. A kérdés részletes tárgyalását lásd: Fehér István im.
21. Délmagyarország 1944. december 5. Dr. Balogh István beszéde az MNFF december 3-i színházi nagygyűlésén.
22. Szegedi Népakarat, 1944. október 19. 2. sz.
23. Szegedi Népakarat, 1944. október 24. "Kiskundorozsma lakossága hitet tett a kommunista párt célkitűzései mellett" c. cikk.
24. PB Archivum 30/15. öe. 824-825. oldal.
25. Lásd: A Szegedi Népakarat cikkei.
26. PB Archivum 39/1/1944. - 1944. november 9-i jegyzőkönyv. Gombkötő Péter hozzászólása.
27. Gerő Ernő: Lesz magyar újjászületés. Szikra, 1944. Szeged
28. Ruszoly József: A Szegedi Nemzeti Bizottság részvétele a demokratikus államhatalom gyakorlásában. /1944. decem-

- ber - 1945. január/ - Acta Universitatis Szegediensis,
Juridica et politica, Tomus XIII. Fasc. 6. Szeged 1966.
5. oldal
29. Erdei Ferenc: Ujság, népfront. Délmagyarország, 1969.
október 11. - Visszaemlékezések.
30. Délmagyarország, 1944. november 19. "Budapest felé néz
az ország" című cikk.
31. Erdei Ferenc i. m.
32. Délmagyarország, 1944. november 19. "A Délmagyarország
megindulása elé" című cikk.
33. Délmagyarország, 1944. november 25. Idézi: Ruszoly József
i. m.
- 34-35. A dokumentumot közli: A Magyar Kommunista Párt és a
Szociáldemokrata Párt határozatai 1944-1948. Szerkesz-
tette Rákosi Sándor és Szabó Búlint. Kossuth 1967. 611-
613. oldal.
- 36-37. SZOT Levéltár, Csanád-Csongrád megyei SZMT iratok
1947/2/1948. VIII. 23. - Szegedi Népakarat és Délmagyar-
ország szakszervezeti hírei. Idézi /az adatokat közli/
Fehér István i. m. 37-39. oldal.
38. Fehér István: i. m. 31-32. oldal.
39. Erdei Ferenc: i. visszaemlékezés.
40. PB Archivum: 39/1/1944. - 1944. november 9-i lkv.
41. Délmagyarország, 1944. december 5.
42. Erdei Ferenc: i. visszaemlékezés.
43. Z. Nagy Ferenc: Ahogy én láttam ... Gondolat, 1965.
170. oldal. Ugyanerre a megbezzélésre "megegyezésre"
utal Sággy S. János, Csongrád megyei Kisgazdapárti ve-
zető is. /Csongrádi Hírlap, 1945. április 18. Sággy S.

- János: "Politikai események az oroszok bevonulása előtti időben" című cikk./
44. Huszonöt év történetéből. - Dr. Balogh István visszaemlékezése. Társadalmi Szemle, 1970. 3. sz. 43-44. oldal.
- 45-46. Délmagyarország 1944. november 26. "A német parancsra felosztatott Független Kisgazdapárt újra megkezdte működését" című cikk.
47. Délmagyarország, 1944. december 3. "Hamvas püspök beszéde az Andrásénap-i ünnepségen" c. cikk.
48. Délmagyarország, 1944. december 2. "Megkezdődött a Független Kisgazdapárt szervezkedése a tanyán" c. cikk.
49. Erdei Ferenc visszaemlékezése. Népszabadság 1969. december 21. "Államalapítás Debrecenben" c. c. és Rácz János: Dokumentumkötet, 24. sz. dokumentum.
50. Délmagyarország 1944. november 26. "Nemzeti Bizottságot Szegeden!"
51. Erdei Ferenc visszaemlékezése. Délmagyarország 1969. október 11.
52. Délmagyarország, 1944. november 26. "Nemzeti Bizottságot Szegeden!"
53. Délmagyarország, 1944. november 30. Dr. Balogh István "Sürgős program" c. cikke.
54. Délmagyarország, 1944. december 1. "A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front" /Vezércikk/
55. Balázs Béla: Népmozgalom és nemzeti bizottságok. Kossuth, 1961. 26-28. oldal.
56. Magyar Népakarat /Szentés/ 1. és 3. számainak cikkei.
57. PB Archivum 61/33. öe. 1-13. pagina.

58. U. o. A kérdés megkezdés vonatkozásait is tárgyalja Rácz János: Az üzemi bizottságok szerepe a magyar népi demokratikus forradalom kibontakozásában 1944-1945. Acta Universitatis Szegediensis. Sectio szocialismi. Tomus IV. Szeged, 1967.
59. SztÁL, Csongrád megyei alispán iratok 9786/1944. /1944. december 17./
60. SztÁL, Csongrád megyei alispán iratok 1633/1945. sz.
61. SztÁL, Csongrád megyei alispán iratok 9786/1944. sz.
62. SztÁL, Kiskiráltság község iratai 156/1945. sz.
63. SztÁL, Tápai Nemzeti Bizottság 28/1945. sz.
64. PB Archivum 18/1/1944. /1944. november 9-i jkv. Oláh Mihály hozzászólása/
65. Paál Jób-Radó Antal: A debreceni feltámadás. Debrecen, 1947. "Alkotmányt csinál a "Viharsarok"" c. rész. 372-374. oldal.
66. Kiss Pál polgármester emlékirata Hódmezővásárhely th. város közgyűlésének. SztÁL, Hódmezővásárhelyre kihelyezett anyaga. Polgármesteri iratok 362/1945. sz. és Vásárhely Népe 1944. október 24.
67. Vásárhely Népe, 1944. október 31. november 2, nov. 8, nov. 9., nov. 16-i szám.
68. SztÁL, Hódmezővásárhely th. bizottság. Jegyzőkönyvek 1/1944. és 2/1944. sz. Az iratokat közli: Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből. 1944-1945. Szeged, 1970. Szerkesztette Rácz János. /a továbbiakban: Rácz János: Dokumentumok/ 106. és 107. számú dokumentum.

69. SztÁL, Szentesi polgármesteri iratok 2947/1944. /Szentese város polgármesterének levele Kecskemét város polgármesteréhez. 1944. december 12./
70. PI Archivum, Bp. 274-16/130./69. pagina.
71. SztÁL, Csongrádi polgári parancsnok 1/1944. sz.
72. Csongrádi Hírlap, 1945. április 18. "Politikai események az oroszok bevonulása előtti időben" /Idézi: Rácz János: Dokumentumok, 3. sz./
73. SztÁL, Csongrádi polgári parancsnok 63/1944. és 323/1944. sz.
74. SztÁL, Csongrádi polgári parancsnok 369/1944. sz.
75. SztÁL, Csongrádi képviselőtestület. Jegyzőkönyvek 1945. sz. nélkül.
76. Tiszavidék, 1944. október 29. 1. sz. Idézi: Gát László: Adatok Csongrád város felszabadulásának történetéhez - Csongrád megyei Tanács, Művelődésügyi Osztály Jubileumi pályázata. 1970. Kéziratban, 33. oldal.
77. Tiszavidék, 1944. november 7. 5. sz. Idézi Gát László, i. m. Kéziratban, 35. oldal.
78. SztÁL, Csanytelek község 1934/1944. sz.
79. SztÁL, Csongrádi polgári parancsnok 208/1944. és Csanytelek község 1917/1944. sz.
80. Délmagyarország, 1944. december 12. Beszámoló a kisteleki nagygyűlésről.
81. SztÁL, Tömörkény község 8/1945. sz.
82. PB Archivum 18/1/1944. sz.
83. PB Archivum 61/13. öe.
84. SztÁL, Csongrádi polgári parancsnok 644/1944. sz. Idézi: Gát László i. m. Kéziratban 35. oldal.

85. SztÁL, Csongrádi polgári parancsnok 742/1944. sz. Idézi Gát László. u. o. 35. oldal.
86. PB Archivum 18/1/1944. - 1944. november 9-i jkv. Oláh Mihály hozzászólása.
87. Szentés 25. éves 1970. /Szerkesztőbizottság/ 42. oldal.
88. Erdei Mihály és Török János visszaemlékezése. Idézi: Schneider Miklós: Az új élet megindulásának néhány kérdése Szentésen. /1944. október - 1945. március/ - SztÁL, 1249. sz. Kézirat, 13. oldal. /a továbbiakban Schneider Miklós kézírata./
89. SztÁL, MHI Kirendeltség 84/1944. sz. és Magyar Népakarat /Szentés/ október 18. és 26. /1-3. sz./ - A tagtoborzásban túlzás is volt; "Megalakult a Kommunista Szentési Pártja! ... Minden becsületes dolgozó magyar haladéktalanul iratkozzék be a pártba! Társadalmi osztálykülönbség nélkül mindenkit vár a pártvezetőség!" /1944. október 18-i szám/
90. Erdei Mihály visszaemlékezése. - Schneider Miklós kézírata, 16. oldal.
91. Kigyűjtött adatok, PI Archivum, Bp. 274-16/131. és PB Archivum /Szeged/ 84/46. öe.
92. PB Archivum, 30/1/1945./2. öe.
93. PI Archivum, Bp. 274-16/131/23. pagina.
94. PI Archivum 30/1/1945./4. öe. /2-8. pagina és PI Archivum Bp. 274-16/130/112-117. oldal.
95. Rácz János: Dokumentumkötet - Bevezető tanulmány 13. old.
96. Váshrhely Népe 1944. október 23, november 2, november 4. és november 7-i szám.

97. Rácz János: Dokumentumkötet 29. és 10. sz. dokumentum és Bevezető tanulmány 15. oldal.
98. Rácz János: Dokumentumkötet - Bevezető tanulmány 14. oldal
99. SztÁL, Csongrádi polgármesteri iratok 418/1945. sz.
/1945. január 9./
100. PB Archivum 81/18. /Rácz János: Dokumentumkötet 53. sz. dok./ - Munka 1945. január 7. sz. és SZOT Levéltár Csanád-Csongrád megyei SZMT iratok 1948/1. /idézi Feher István i. m. 39. oldal/ - PB Archivum 18/72. öe.
/Rácz János: Dokumentumkötet 217. sz. dokumentum/
101. Vásárhely Népe 1944. november 23. sz.
102. SztÁL, Mindszenti Nemzeti Bizottság 23/1945. sz.
103. PB Archivum 84/46. öe/6. pagina
104. PB Archivum 30/15. öe./824-825. oldal.
105. Délmagyarország, 1945. január 6. "Az Ideiglenes Nemzetgyűlés második napja"
106. Vásárhely Népe 1944. december 12. "Megalakult városunkban a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front" c.c.
107. PI Archivum 274-16/130/38-41. pagina.
108. Vásárhely Népe, 1945. január 13. és január 26-i szám.
109. SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB. Jegyzőkönyvek 1/1945. sz.
110. PB Archivum 61/9. öe. és a Szentesi NB 1945. január 10-i jkv-e.
111. SztÁL, MHI Kirendeltség, hirdetmény és röplap /nyomtatott/ 52. sz.
112. SztÁL, Csongrádi NB jkv-ek 1944. - Rácz János: Dokumentumkötet 52. sz.
113. SztÁL, Csongrádi NB jkv-ek 1945. - Rácz János: Dokumentumok 148. sz.

114. SztÁL, Derekegyház község 1/1945. és Kiskundorozsmai NB 1/1945. január 11-i alakuló ülés jkv-e.
115. SztÁL, Kiskiráltság község 23/1945. sz. Kiskundorozsmai NB 1/1945. jkv, Sándorfalvi NB 1/1945. jkv.
116. SztÁL, Mindszent község 112/1945. sz. Tápéi NB 1/1945. sz jkv. és Szegvári NB 1/1945. jkv.
117. SztÁL, Tömörkény község 8/1945. és 148/1945. sz.
118. SztÁL, Derekegyház község 1/1945. sz.
119. SztÁL, Mindszent község 112/1945. sz. és Szegvári NB 1/1945. alakuló jkv.
120. SztÁL, Derekegyház község 1/1945. sz.
121. SztÁL, Sándorfalvi NB 2/1945. sz. jkv. /1945. január 13./
122. SztÁL, Tápéi NB jkv-e 1/1945. és 33/1945.
123. SztÁL, Szegvári NB jkv-ek, 1945. június 4-i ülés.
124. SztÁL, Csongrád vm. törvényhatósági bizottságának 1945. június 20-i ülésének jkv-e és Csongrád vm. NB 1/1946., 76/1949.
125. Rákosi-Szabó: Az MKP és SZDP határozatai 1944-1949. Kossuth, 1967. 5. sz. dokumentum
126. A program részletes elemzését adja Rácz János: Felszabadulás és forradalom /Tiszatáj, 1970. 4. sz./
127. Délmagyarország, 1944. dec. 3.
128. Huszonöt év történetéből, Dr. Balogh István visszaemlékezése. Társadalmi Szemle, 1970. március 43. oldal.
129. A program elemzése. Ságvári Ágnes: Népfrent és koalíció Magyarországon 1936-1948. - Kossuth, 1967. 96. oldal.
130. Szabó Bálint: Népi demokrácia és forradalomelmélet. Kossuth, 1970. 87-90. oldal.

131. Szegedi Szabad Szó 1945-ös számai.
132. A Nemzeti Parasztpárt földreformjavaslata. Délmagyarország, 1945. január 4.
133. Szegedi Szabad Szó, 1945. március 18. 1. szám: "Miért van szükség külön Parasztpártra?"
134. Szegedi Szabad Szó, 1945. június 3. Pártélet rövid.
135. Délmagyarország, 1944. december 5. "A Szociáldemokrata Párt szervező bizottságának felhívása" és Vásárhely Népe 1944. december 25. Az SZDP 11 pontos programja.
136. Fehér István: i.m. - Az SZDP szegedi szervezetének programját részletesen elemzi a mű 33-34. oldalán.
137. Fehér István, i. m. 33. oldal.
138. Fehér István, i. m. 34. oldal.
139. Délmagyarország, 1944. december 5. Örley Zoltán felszólalása az MNFF színházi nagygyűlésén.
140. Vásárhely Népe 1945. január 26. "Megalakult a Polgári Demokrata Párt"
141. StátAL, MHI Kirendeltség, 101/1944.
142. Dr. Balogh István cikkei és beszédei: Délmagyarország 1944. november 25. /"A német parancsra feloszlított Kisgazdapárt/ Délmagyarország 1944. december 5. /"Balogh István felszólalása az MNFF színházi nagygyűlésén"/, Délm. 1944. dec. 10. /"Perspektívák"/, Délm. 1944. dec. 28. /"Magyar béke"/ - Dr. Donászi Kálmán, Délm. 1945. jan. 21. /"Hogyan jutottunk ideig"/
143. Délmagyarország, 1944. december 10. - Dr. Balogh István "Perspektívák" - i.é. "Magyar béke"
144. Délmagyarország 1944. november 30. - Dr. Balogh István "Sürgős program" c. cikk.

145. Délmagyarország, 1944. december 3. Dr. Balogh István
"Miért együtt?"
146. Délmagyarország, 1944. december 5. Dr. Balogh István
felszólalása az MNFF színhézi nagygyűlésén.
147. Délmagyarország 1944. december 22. "A polgári társadalom felelőssége" - Dr. Balogh István cikke.
148. Vásárhely Népe, 1945. január 18. "Mit akar a Független Kisgazda- és Polgári Párt?" Szegedi Hírlap, 1945. július 15. "A Független Kisgazda, Földmunkás- és Polgári Párt programjának alapelvei." Összeállította: Nagyiván János.
149. Szegedi Hírlap: Győzött a munkáspárt Angliában /1945. július 29./ "A Kisgazdapárt programja a jelen politikában" /1945. aug. 5, 12./
150. Szegedi Hírlap, "Büszkén és örömmel" /1945. szeptember 4./
151. Szegedi Hírlap, "Maron Ferenc ..." /1945. október 17./
152. Szegedi Hírlap, "A Kisgazdapárt programja a jelen politikában" /1945. augusztus 5, aug. 12./
153. Szegedi Hírlap, "Harc a reakció ellen" /1945. aug. 19./
154. Szegedi Hírlap, "A demokrácia és a többségi elv" /1945. szeptember 2./
155. Szegedi Hírlap, "Értelmisségük fontos megbeszélése a Kisgazdapárt szegedi szervezetében." /1945. szept. 2./
156. Szegedi Hírlap, "Büszkén és örömmel" /1945. szept. 4./
157. Szegedi Hírlap, 1945. július 15. Nagyiván János programtervezete. 11. pont.
158. A 138. jegyzet két programja: hódmezővásárhelyi 4. pont, szegedi 6. pont.

159. A 138. jegyzet, Hmvhely 6. pont, Szeged 20. pont.
160. A 138. jegyzet, Hmvhely 8. pont.
161. A 138- jegyzet.
162. Szegedi Hirlap, 1945. július 13. 2. oldal.
163. Szegedi Hirlap, 1945. július 15. "A dán példa"
164. Rácz János: Dokumentumkötet - Bevezető tanulmány 12. old.
165. PB Archivum 21/6048. Rácz János: Dokumentumkötet 65. sz.
166. PB Archivum 39/2/1945. I. csop. 50, 75, 77, 84. sz. jkv.
idézi Fehér István i. m. 29-30. oldal.
167. PB Archivum 39/2/1945. I. csop. 77. sz. jkv. idézi
Fehér István i. m. 30. oldal.
168. Visszaemlékezések - idézi Gaál Endre, i. m. 14. oldal.
169. PB Archivum 39/2/1945. /1945. május 14-i jelentés és
PI Archivum Bp. 253/3/43/121. oldal 1945. szept. 30-i
jelentés Szegedről.
170. PB Archivum 21/6010. 1945. május 14-i jelentés /Rácz
János: Dokumentumkötet 83. sz./
171. SztÁL, Hódmezővásárhely th bizottság. Jegyzőkönyvek
sz.n. /1944. november 28./
172. PB Archivum 82/8. öe. Kigyűjtött adatok
173. PB Archivum 30/2. öe. 71-76. pagina.
174. Kerényi Erzsébet- Szőrfi Mihály és Nagy Antal csongrádi
lakosok visszaemlékezése. Idézi Gát László i. m. kézi-
ratban 38-39. oldal.
175. PB Archivum 30/2. öe. 71-76. pagina.
176. PB Archivum 30/2. öe. és 30/16. öe. Kigyűjtött adatok.
177. PB Archivum 30/2. öe. 71-98. pagina.
178. PB Archivum 30. fond. Idézi: Dégi István: "A Magyar
Kommunista Párt helyi szervezeteinek megszervezése

- Csongrád megyében, 1944-1946. között." /Tudományos ülés-
szak Lenin születésének 100. Hazánk felszabadításának
25. évfordulója tiszteletére. Szeged, 1970./ 80-81. old.
179. PI Archivum Bp. 253/3/43./78-79. pagina.
180. PI Archivum Bp. 253/3/43. /1945. E. 1. jelentés/ és
SZDP választási adatok X. kötet /Az 1945. novemberi
adatok a továbbiakban mind innen!/
181. PI Archivum Bp. 253/3/43/81. pagina. /1945. július 17-i
jelentés./ A kérdésről még lásd részletesebben Fehér
István id. mű 35-36. oldal.
182. Vásárhely Népe, 1944. november 6. - "Gyűléseinkről"
183. Vásárhely Népe, 1944. december 5. "Beszámoló az Ipar-
egyletben tartott gyűlésről".
184. SztÁL, Hódmezővásárhely th. bizottság. Jegyzőkönyvek
sz.n. /1944. nov. 28./
185. Vásárhely Népe, 1944. december 25. és 1945. január 7.
"Felhívás"
186. Vásárhely Népe, 1945. január 30.
187. PB Archivum 30/4. öe./803-804. pagina.
188. PB Archivum 82/8.öe.
189. Erdei Mihály és Török János visszaemlékezései. Idézi:
Schneider Miklós i. m. kéziratban 17. oldal.
190. PI Archivum, Bp. 253/3/43/2. pagina.
191. SztÁL, MHI. 100/1944. "Felhívás, Elvtársak! Szentes
város lakosai...!" nyomtatott röplap
192. SztÁL, Szentesi Lap /ideiglenes újság/ 1945. február
5-i száma: "Beszámoló az SZDP nagygyűlésről" c. cikk.
Idéti: Schneider Miklós i. m. kéziratban 25. oldal.

193. SztÁL, Szentesi Nemzeti Bizottság 1945. január 29-i jkv-e. /Rácz János: Dokumentumkötet 60. sz./
194. Magyar Alföld /Szentes/ 1945. február 22. - "Pártügyek"
195. PI Archivum Bp. 253/3/43/2. pagina és SZDP választási adatok. E. kötet.
196. Nagy Antal, csongrádi lakos feljegyzése. Idézi: Gát László i. m. kéziartban, 39-40. oldal.
197. PB Archivum 30/13. öe/766. pagina.
198. U. o. és PI Archivum Bp. 253/3/43/55-58 pagina, és 274-16/130/95-104, 116. oldal.
199. PI Archivum, Bp. 1945-ös választások adatai SZDP kiadvány X. kötet.
200. PI Archivum, Bp. 253/3/43/12 pagina /1945. április 13-i levél/
201. PI Archivum Bp. 253/3/43.
202. PI Archivum Bp. 253/3/43/10. pagina.
203. PB Archivum 21/6012 és 30/2. öe/80-97- pag.
204. Szegedi Népszava, 1945. december 5. Idézi: Fehér István i. m. 36. oldal.
205. Szegedi Népszava, 1945. június 25. u. o.
206. PI Archivum Bp. 253/3/43/1. pagina.
207. PI Archivum Bp. 253/3/43/37-38. oldal.
208. Szegedi Szabad Szó, 1945. április 1. "Pártélet" rovat
209. Szegedi Szabad Szó, 1945. június 17. "Pártélet" rovat.
210. Délmagyarország, 1945. február 27. "Párthírek" rovat.
211. Délmagyarország, 1945. február 27 és március 4. "Párthírek" rovat
212. Szegedi Szabad Szó, 1945. március 18 és április 1. "Pártélet" rovat

213. Szegedi Szabad Szó, 1945. április 15, máj. 18. és jún.
3. "Pártélet" rovat
214. Szegedi Szabad Szó, 1945. július 1. "Pártélet" rovat
215. Vsáráhely Népe, 1945. január 18. "A Nemzeti Paraszt-
párt ..." c. cikk
216. Hódmezővásárhelyi Nemzeti Bizottság. Jegyzőkönyvek
14/1945. /ápr. 23-i jkv./
217. Hódmezővásárhelyi Nemzeti Bizottság. Jegyzőkönyvek
21/1945. /jún. 9. jkv./
218. Szegedi Szabad Szó, 1945. május 18. és július 1. sz.
219. PB Archivum 30/14. öe./803-804. oldal.
220. SztÁL, Szentesi Nemzeti Bizottság, 1945. január 10-i
ülés jkv-e.
221. SztÁL, Szentese város polgármesteri iratai 175/1945. sz.
222. Magyar Alföld /Szentese/ 1945. február 18. és március 2.
223. SztÁL, Szentesi NB levelezések 76/1945. sz és február
28-i határozat .
224. SztÁL, Csongrád megyei Gazdasági Egyesület 40/1945. sz.
225. Délmagyarország, 1945. február 22. /Párthirek rovat/
és SztÁL, Csongrádi polgármesteri iratok 2145/1945. sz.
226. SztÁL, Csongrádi polgármesteri iratok 2749/1945. sz.
227. SztÁL, Csongrádi Nemzeti Parasztpárt levelezése 21/1945.
- 1945. március 9-i levele Erdei Ferenc belügyminisz-
ternek.
228. Szegedi Szabad Szó, 1945. május 18. Pártélet rovat.
229. PB Archivum 30/13. öe./751-753. oldal.
230. Februári adatok sorrendben, SztÁL, Derekegyházi község
49/1945. sz. - Sándorfalvi BB 10/1945. sz. - Délmagyar-
ország, 1945. február 27-i sz. - Kiskiráltság község

- 146/1945. sz. - Magyar Alföld 1945. március 2-i sz.
231. SztÁL, Szegvári NB, 1945. március 6-i ülés jkv-e -
Délmagyarország, 1945. március 4. és márc. 9. - Szegedi
Szabad Szó 1945. március 18.
232. Szegedi Szabad Szó, 1945. április 1. és március 18-i szám.
233. PB Archivum 21/6012. /1945. június 22-i MKÖ járási tit-
kári értekezlet jkv-e/
234. Szegedi Szabad Szó, 1945. március 18. Pártélet rovat
235. SztÁL, Szentesi Nemzeti Bizottság 75/1945. sz. levele
236. Magyar Alföld, 1945. március 2. és Szegedi Szabad Szó,
1945. március 18.
237. Szegedi Szabad Szó, 1945. március 18. Pártélet rovat
238. Délmagyarország, 1945. február 8. február 9. és febr.
22-i számai.
239. Szegedi Szabad Szó, 1945. július 1. és augusztus 5-i sz.
240. Z. Nagy Ferenc: Ahogy én láttam ... Bp. Gondolat, ~~1965~~
1965
82. oldal.
241. Délmagyarország, 1944. december 13. Pártélet rovat.
242. Délmagyarország, 1944. december 22. "A polgári társa-
dalom felelőssége" c. cikk.
243. Délmagyarország, 1944. december 13, 1945. január 17. és
február 13. számai.
244. Délmagyarország, 1945. január 17 és Február 1. sz.
Párthírek rovat
245. Délmagyarország, 1945. február 8. Párthírek rovat.
246. Délmagyarország, 1945. január 17, február 2.
247. Délmagyarország, 1945. február 28. "A Kisgazdapárt
népgyűlése" c. cikk
248. Szegedi Hírlap, 1945. június 24.

249. Délmagyarország, 1945. május 26. május 30, június 6, június 14.
250. Délmagyarország, 1945. május 30, június 29.
251. Szegedi Hírlap, 1945. augusztus 19. 2. oldal.
252. Délmagyarország, 1945. február 2.
253. Délmagyarország, 1945. március 18.
254. Szegedi Hírlap, 1945. július 1, július 8, július 29. sz.
255. Szegedi Hírlap, 1945. augusztus 26- és szept. 2. sz.
256. Szegedi Hírlap, 1945. július-augusztusi számok.
257. PI Archivum, Bp. 274-16/130/78. pagina.
258. Rácz János: Dokumentumkötet, 83. sz. dok. 198. oldal.
259. Délmagyarország, 1945. február 28. "A Kisgazdapárt népgyűlése" c. cikk.
260. Délmagyarország, 1945. jún. 26. "Tempora mutantur", 1945. szeptember 26. 1969. december 2. "A zászlóbontás emlékére" - Dr. Balogh István jubileumi visszapiillantása.
261. Délmagyarország, 1945. március 1. Párthírek rovat.
262. Szegedi Hírlap, 1945. október 7. és PI Archivum Bp. 1945-ös választási adatok X. kötet.
263. SztÁL, Hódmezővásárhelyi Nemzeti Bizottság 677/1945. sz.
264. Vásárhely Népe, 1944. november 4. Hírek rovat és november 6. sz. "Gyűléseink" c. cikk.
265. Vásárhely Népe, 1944. november 11. "Paraschtsors - paraszt akarat" című vezércikk
266. SztÁL, Hódmezővásárhelyi polgármesteri iratok 19153/1944. sz. Idézi Rácz János, Dokumentumkötet 30. sz.
267. Vásárhely Népe, 1944. november 18. "Tisztult a politikai látóhatár" c. cikk.
268. Vásárhely Népe, 1944. november 22. Felhívás!

269. Vásárhely Népe, 1944. december 28. Hírek rovat.
270. Vásárhely Népe, 1945. január 6. Párthírek rovat.
271. Vásárhely Népe, 1945. január 20. "Hol a helyünk?" c. c.
272. Vásárhely Népe, 1945. január 18. "Toborzó"
273. Vásárhely Népe, 1945. február 6. "A kérges kéz" c. cikk.
274. Vásárhely Népe, 1945. január 18.
275. Vásárhely Népe, 1945. január 31.
276. Vásárhely Népe, 1945. február 6. "A politikai tudatlanság" c. cikk.
277. Vásárhely Népe, 1945. március 20-tól. Hírek.
278. Vásárhely Népe, 1945. március 14.
279. Vásárhely Népe, 1944. november 18. "Tisztul a politikai látóhatár" c. cikk.
280. SztÁl, Hmvhelyi Nemzeti Bizottság, Jegyzőkönyvek
2/1945. /január 29./
281. SztÁl, Hmvhelyi Nemzeti Bizottság, Jegyzőkönyvek
28/1945.
282. PB Archivum, 30/14 öe/803-804. oldal.
283. SztÁl, MHI Kirendeltség 100/1944. Plakát.
284. SztÁl, Csongrád megyei gazdasági felügyelő 38/1945. sz.
285. Magyar Alföld /Szentese/ 1945. május 5.
286. SztÁl, Cs.m. gazdasági felügyelő 38/1945. /febr. 7./
287. SztÁl, Cs.m. gazdasági felügyelő 49/1945. /febr. 13./
288. Magyar Alföld, 1945. március 1. Levelesládánkból. e.c.
289. Magyar Alföld, 1945. február 18. "A pártok közötti békéről" c. cikk.
290. Magyar Alföld, 1945. május 5.
291. Magyar Alföld, 1945. május 6. Párthírek rovat és PI
Archivum Bp. 285-1/35/8.

292. PB Archivum 30/4. öe. 2-8. pagina.
293. SztÁL, Csongrádi Nemzeti Bizottság, Jegyzőkönyvek, 1945. január 30.
294. SztÁL, Csongrádi Nemzeti Bizottság, Jegyzőkönyvek, 1945. február 30.
295. PI Archivum, Bp. 274-16/130/112-117. oldal. /1945. június 9-i központi szervezői jelentés/ és SztÁL, Csongrádi Nemzeti Bizottság, Jegyzőkönyvek, 1945. március 6.
296. PI Archivum, Bp. 274-16/130/69. oldal. 1945. március 19-i jelentés.
297. PB Archivum, 21/6012. és 30/2.öe./80-97. oldal.
298. PI Archivum, Bp. 274-16/130/112-118. oldal.
299. Délmagyarország, 1944. december 24-25.
300. SztÁL, Mindszenti NB 2/1945., Kiskirállyági NB 3/1945. Csongrádi megyei főispáni iratok 521/1945. Fábiansébestyén község 439/1945.
301. PB Archivum 30/16. öe. - SztÁL, Csongrád megye Gazdasági Egyesület 36/1945. - Kiskundorozsmai NB 53/1945. Szegedi Hírlap, 1945. július 15, Párthirek rovat.
302. PI Archivum, Bp. 285-1/35/8.
303. SztÁL, Fábiansébestyén község 439/1945. FKP szervezet Magyarítás.
304. SztÁL, Kiskirállyági Nemzeti Bizottság, 1945. január 24-i ülésének jkv-e.
305. PI Archivum Bp. 274-16/131/23. pagina.
306. PB Archivum 30/16. öe.
307. PB Archivum 21/6012 /1945. június 22-i értekezlet/
308. PI Archivum, Bp. 285-1/35/8.

309. Szegedi Hirlap, 1945. szeptember 15. Felhívás.
310. Délmagyarország, 1945. február 22. február 24, március 3.
311. Délmagyarország, 1945. február 2. Párthirek rovat.
312. Délmagyarország, 1945. március 7. Párthirek rovat.
313. Délmagyarország, 1945. június 13. "Nehéz feladat" c.
314. Vásárhely Népe, 1945. január 26. február 3, párthirek r.
315. SztÁL, MHI Kirendeltség, 101/1944. Plakátnyomtatvány.
316. SztÁL, Szentesi NB. 2/1945. és Csongrád m. alispáni iratok 65/1945. sz. PB. Archivum 61/9. öe. /Szentesi NB 1944. december 26-i ülés jkv-e./
317. SztÁL, Szentesi NB 311/1945. és 351/1945. sz.
318. Magyar Alföld, 1945. május 23. és május 26.
319. SztÁL, Szentesi NB. 1945. július 10-i ülés jkv-e.
320. Gát László i. m. /kéziratban/ 41. oldal /Szörfi Mihály visszaemlékezése/
321. PB Archivum 30/4. öe. 2-8. oldal.
322. SztÁL, Csongrádi NB levelezés 106/1945. - Az NB 1945. május 14-i, június 4-i ülés jkv-e.
323. Szörfi Mihály visszaemlékezése. Idézi Gát László i. m. kéziratban. 41. oldal.
324. Délmagyarország, 1945. május 15. "Demokratikus jelszavak mögött" c. cikk.
325. Rácz János: Dokumentumkötet, Bevezetőtanulmány 14. oldal.
326. Munka, 1945. április 15. Idézi: Fehér István i. m. 40. old.
327. Vásárhely Népe, 1945. január 4, január 5m január 17, április 4.
328. PB Archivum 82/8. öe. /kigyűjtött anyagok a jelentések-
ségekből/

329. Váasarhely Népe, 1945. május 23.
330. Magyar Alföld, 1945. február 15. "A dolgozók két pártjának" c. cikk.
331. PB Archivum 21/6012. és Rácz János: Dokumentumkötet 78. sz. dok. /1945. április 18-i jelentés/
332. Magyar Alföld, 1945. április 4. /és az előtte megjelent számok/
333. Csongrádi Hírlap, 1945. májusi számok alapján összeállította Gát László. - Gát László i. m. kéziratban 43. oldal.
334. PB Archivum 30/2. öe./80-97. oldal.
335. PI Archivum, Bp. 253/3/43/52. pagina.
336. PB Archivum 21/6012.
337. Váasarhely Népe, 1944. december 12. Hírek rovat.
338. SztÁL, Szentesi Nemzeti Bizottság: levelezés 22/1945. sz. 1945. február 28-i ülés jkv_e.
339. Szegedi Hírlap, 1945. szeptember 30, 2. oldal, és PI Archivum Bp. 253/3/43/121. pagina /1945. szeptember 30-ai jelentés Szegedről/
340. Zsilák András: A népi demokratikus forradalm és a nemzeti demokratikus erők összefogásának kommunista politikája. /A József Attila Tudományegyetem ünnepi Actája Lenin születésének 100. és hazánk felszabadulásának 25. évfordulója tiszteletére. - Szeged, 1970./ 71. oldal.
341. Párttörténeti tankönyv. Tervezet. Párttörténeti Közlemények, 1968. 1. sz. XXV. oldal.
342. Zsilák András i. m. 71. oldal.
343. Délmagyarország, 1944. december 5.

344. Zsilák András i. m. 71. oldal.
345. Zsilák András i. m. 72. oldal.
346. Délmagyarország 1945. február 6. és SztÁL, MHI Kirendeltség, MKP felhívás 40/4/1945.
347. Vásárhely Népe, 1945. február 20. "Nagygyűlés a Fekete Sasban"
348. Magyar Alföld, 1945. február 8. és február 9. "Toborzó nagygyűlés Szentesen".
349. SztÁL, Szegedi főispáni iratok 17/1945. és 58/1945. sz.
350. PB Archivum 21/6003.
351. SztÁL, Szentes város polgármesteri iratok 282/1945.
Mindszent község 109/1945. sz., Kiskiráltság 92/1945.
Derekegyháza 66/1945.
352. SztÁL, MHI Kirendeltség Szentes 64/6-1945., Csongrád megyei főispáni iratok 531/1945. Szegvár község 601/1945. sz.
353. SztÁL, Csongrád m. főispán 132/1945. Fábiánsebestyén község 441/1945. Tömörkény község 136/1945. sz. - Vásárhely Népe 1945. február 21.
354. PB Archivum 21/6006.
355. Délmagyarország, 1945. február 21. - "Munkás- és parasztküldöttek a miniszteráznoknak".
356. SztÁL, MHI Kirendeltség, 82/7-1945. /nyomtatott plakát/
357. PB Archivum, Szegedi NB levelezés 1693/64-1945, 1692/65-1945. és 1740/109-1945. /1945. február-március hónapokban / és SZBN 1945. március 23. üjkv-e.
358. SztÁL, Szegedi polgármesteri iratok, 1130/1945. sz. Idézi Oltvai Ferenc: Szeged közigazgatása a város felszabadulásától az ország felszabadulásáig. Leváltári Köz-

- lemények XXXV. évf. 1964. 251. oldal.
359. SztÁL, Szegedi közigazgatási bizottság iratai 715/1945. sz. Idézi: Rácz János 203. dok.
360. PB Archibum 84/2. öe. /1944. nov. 21-i levél és SztÁL, Szegedi polgármesteri iratok 26/1944. sz. Idézi Rácz János 95. sz. dok.
361. SztÁL, Szegedi Polgármesteri iratok 3116/1945. sz. Idézi Rácz János 14. sz. dok.
362. SztÁL, Szegedi közigazgatási bizottság iratai 715/1945. sz. és Szeged város főispánja 89/1945. Idézi Rácz János 203. és 150. sz. dok.
363. SztÁL, Szegedi polgármesteri iratok 60679/1944. és 60683/1944. sz. Idézi Oltvai Ferenc i. m. 266. oldal.
364. PB Archivum 1838/30/1945. /1945. január 6-i jegyzőkönyv/
365. SztÁL, Csongrádi képv.test. Izkvek. 1945. sz.n.
366. SztÁL, Szentesi Zsoldos RT. 3-1945.
367. SztÁL, Szentesi Takarékpénztár. Helyzetjelentések 1945. SZTP.
368. SztÁL, Csongrádi polg. parancsnok 11/1944., Keresztény Malom Csongrád, Lev. G-1945. Csongrádi polgári parancsnok 1258/1944. sz.
369. SztÁL, Csongrádi polgári parancsnok 80/1944. sz. és Szegvár község 88/1945. sz. /1945. február 9./
370. SztÁL, Alispáni iratok 204/1945. /Rácz János i.m. 227. dok. / és 19/1945. sz.
371. SztÁL, Csongrád m. alispáni iratok 777/1945. sz.
372. Vásárhely Népe, 1945. március 14. és 15. és SztÁL, Csongrád m. főispáni iratok 129/1945. /febr. 5./

373. SztÁL, Csongrádi NB 1945. január 12- üjkv-e.
374. SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB 50/1945. és Szentesi NB. 250/1945. /ápr. 13./
375. SztÁL, Szegvári NB. Jegyzőkönyvek 1945. április 5.
376. SztÁL, Mindszent község 72/1945. /1945. január 5./ magyar-német nyelvű nyomtatvány /, Tömörkény község 10/1945. sz. /1945. január 5. gépelt másolat./
377. SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB 1945. április 7-i üjkv-e. /11/1945./ és Szentesi NB 1945. február 27-i üjkv-e. és június 26-i üjkv-e.
378. Szt ÁL, Csongrád vármegyei alispán iratai 9286/1944. /1944. december 17-i jelentés/
379. SztÁL, Magyágocs 2675/1944. Mindszent 7/1945. Csanytelek 1949/1944.
380. SztÁL, Csongrádi polgári parancsnok iratai 9/1944. és 16/1944 sz.
381. SztÁL, Csongrádi polgári parancsnok iratai 42/1944. és 115/1944. sz.
382. SztÁL, Csongrádi polgári parancsnok iratai 129/1944. és 279/1944. sz.
383. SztÁL, Csongrádi polgári parancsnok iratai 749/1944. sz. és 720/1944. sz. és Csongrádi Hírlap 1945. április 25.
384. SztÁL, Csongrádi polg. parancsnok 1778/1944. sz. Csongrádi képviselőtestület Jzskvek 1/1945. és 3/1945. /1945. február 26./
385. V.ö. Oltvai Ferenc i. m. 77-95. oldal.
386. PB Archivuma 18/23/1944. /Szegedi NB 1944. december 4-i üjkv-e./

387. SztÁL, Szegedi főispáni iratok 1325/1945. és 1425/1945.
388. V. ö. Ruszoly József i. m. 10-12. oldal. A kérdés részletesebb elemzése is megtalálható itt.
389. Szegedi főispán iratok 1607/1945. sz. és Oltvai Ferenc i. m. 77.95. oldal. /Eltérő adatok is mutatkoznak./
390. SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB Jzkvek 10/1945. /márc.31./
391. SztÁL, Hódmezővásárhelyi th. bizottság Jzkvek 11/1944. és 4/1945. /1945. április 28./
392. SztÁL, Szentes város polgármester iratai 1/1945. sz.
393. SztÁL, Szentesi NB elevelezésék 209/1945. /február 7./
Ságvári Ágnes i. m. 115. oldal /Dálnoki Miklós Béla kísérletéről a lábjegyzetekben 59- és 60. jegyzet/
394. SztÁL, Szentesi NB 1945. február 17-i üjkve.
395. SztÁL, Szentes város polgármesteri iratok 351/1945. sz.
396. SztÁL, Szentesi Nemzeti Bizottság 1945. április 27-i üjkv-e.
397. SztÁL, Csongrádi Nemzeti Bizottság, 1945. január 30-i üjkv-e és február 6-i üjkve.
398. SztÁL, Csongrádi képviselőtestület jzkvek. 1/1945.
399. SztÁL, Csongrádi NB 1945. március 6-u üjkve.
400. SztÁL, Csongrádi polgármester iratok 3194/1945. sz.,
Cs. megyei alispán 628/1945. és 913/1945. sz.
401. SztÁL, Csongrádi NB 1945. május 22. május 29. üjkve.
Csongrádi NB levelezésének 10/1945. és 1945. június 4-i levél sz. n.
402. PB Archivuma, 81/18. öe. és SztÁL, Csongrád m. alispán 988/1945.
403. SztÁL, felsorolt községek képviselőtestületi jkvei, és nemzeti bizottságok jelölései.

404. SztÁL, Kiskundorozsmai NB 15/1945. és 34/1945. sz.
405. SztÁL, Tápéi NB 7/1945.
406. SztÁL, Fábiansebestyén 1/1945. Mindszent 12/1945 és 125/1945. sz.
407. SztÁL, Sándorfalvi NB 4-a/1945. és 10/1945. sz.
408. SztÁL, Mindszenti NB 21/1945. /február 7./
409. SztÁL, Kiskiráltság NB. 4/1945. 5/1945/1. sz. 5/1945/2-3. szám. 6/1945./4. sz. Csongrád megyei alispán 21/1945. és 650/1945.
410. SztÁL, Csongrád megyei alispán 850/1945. sz.
411. SztÁL, Csongrádi polgári parancsnok 1945/1944. sz.
412. SztÁL, Szentesi NB 26/1945.
413. u. o.
414. SztÁL, Csongrád megyei alispán 850/1945. sz.
415. SztÁL, Cs.m. th. Bizottság 2. ülésének jegyzőkönyve- 1945. március 28.
416. U. o.
417. SztÁL, Cs.m. th. Bizottság 3. ülésének jegyzőkönyve / aug. 23./
418. PB Archivum Szegedi NB 1944. december 12-i üjkve- és december 27. üjkv-e.
419. PB Archivuma 84/46. öe./1971-1974. oldal és Délmagyarország 1945. január 14. és február 5-20. közötti számok.
420. PB Archivuma 1683/06. 1945. február 12-i üjkve.
421. PB Archivum 1685/07. 1945. február 17-i üjkve.
422. SztÁL, Szegedi főispáni iratok 378/1945. sz. /márc. 8./ Rácz János Dokumentumkötet 167. sz. dok.
423. Idézi Rácz János, Dokumentumkötet 166, 172. és 179. sz. dokukemtum.

424. PB Archivum 84/46. öe. 1971-1974. oldal.
425. Délmagyarország 1945. április 28.
426. Délmagyarország, 1945. április 29. "Hát ez meg micsoda?"
c. cikk.
427. SztÁL, Szegedi főispáni iratok 534/1945. sz.
428. SztÁL, Szegedi főispáni iratok 1149/1945. és 1307/1945. sz.
429. PB Archivum 1670/14. SZNB, 1945. március 28-i üjkve-
429. PB. Archivuma SZNB levelezés 1740/109/1945. /május 30./
430. PB Archivum SZNB levelezés 1850/26/1945. és Délmagyar-
ország 1945. május 26. "Végre" c. cikk.
431. Délmagyarország, 1945. május 8. és PB Archivum 84/46.
öe. 1971-1974. oldal.
432. PB Archivum 84/46. öe. 1971-1974. oldal.
433. Délmagyarország, 1945. június 2.
434. SztÁL, Szegedi főispáni iratok 1608/1945.
435. Délmagyarország, 1945. június 3. "A közélet" c. június
17. "A Nemzeti Bizottságok feladatai" című cikkek.
436. PB Archivuma 84/46. öe./1971-1974. oldal - SztÁL,
Szegedi főispáni bizalmas iratok 19/1946. /Idézi Oltvai
Ferenc i. m.
437. SztÁL, Hódmezővásárhelyi városi tanács II. 157/1944.
438. Vásárhely Népe, 1945. január 19.
439. SztÁL, Hódmezővásárhely NB levelezések 7/1945. sz.
/1945. márc. 13./
440. SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB levelezés 142/1945. sz.
441. SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB lev. jzkvek. 1945. április 7-i ülés
442. SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB levelezés 86/1945. és 1945. április
14-i ülés jkv-e.
443. SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB lev. 153/1945, 166/1945 és 175/1945.sz.

444. SztÁL, Hódmezővásárhelyi levelezés 822/1945. sz.
445. PB Archivum 30/14. üe./816. oldal.
446. Magyar Alföld /Szentese/ 1945. február 7.
447. SztÁL, Szentesi NB. 1945. január 25-i üjkve.
448. Magyar Alföld, 1945. február 7- és február 15.
449. SztÁL, Csongrád megyei főispáni iratok 1181-82/1945. sz. Az igazolási bizottságok alakulási jegyzőkönyve. Idézi Schneider Miklós i. m. 20. oldal.
450. Magyar Alföld 1945. márc. 2. "A debreceni Nemzeti Bizottság" c. cikk.
451. Magyar Alföld, 1945. február 11. /Vezércikk, február 16. /Levelek/
452. SztÁL, Szentesi NB. levelezés 89/1945, NB 1945. márc. 5. üjkve. és Magyar Alföld 1945. márc. 7. "A Nemzeti Bizottság határozatai"
453. SztÁL, Szentesi NB lev. 142/1945. Idézi Rácz János 174. sz. dok.
454. SztÁL, Szentesi NB. 1945. március 16-i üjkve.
455. PB Archivum, 95/1945. MKP Szentes. Idézi Schneider Miklós i. m. 52. oldal.
456. SztÁL, Szentesi polgármester iratok 99/1945. idézi Schneider Miklós i. m. 53. oldal.
457. SztÁL, Szentesi NB, lev. 260/1945. sz.
458. SztÁL, Szentesi NB, lev. 351/1945. és 372/1945. sz.
459. SztÁL, Szentesi NB, 1945. május 30-i üjkve. és Magyar Alföld, 1945. június 26.
460. SztÁL, Szentesi NB, 518/1945. Magyar Alföld 1945. június 6. /A hazatérőkről/ június 16. /"Mérleg az igazoló bizottságokról"/

461. SztÁL, Szentesi NB. 1945. melléklet csatolva /kigyűjtött adatok/
462. SztÁL, Csongrádi polgármester 515/1945. /Városi tanács üjkve./ és Csongrád m. alispáni iratok 72/1945.
463. SztÁE, Csongrádi NB, 1945. január 30-i üjkve.
464. SztÁL, Csongrádi NB 1945. március 6-i üjkve.
465. PB Archivum 30/7. öe. /239-241. oldal.
466. PI Archivum ^{3p}254/15/54/12-13. pagina és SztÁL, Csongrádi NB Igazolási Bizottság anyaga /kigyűjtött anyag/
467. SztÁL, Csongrádi NB, 1945. aug. 1. üjkve. és NB lev. 687/1945. sz.
468. SztÁL, Szegvári NB 1945. február 12-i üjkve.
469. SztÁL, Szegvári NB 1945. április 26-i, május 11-i, július 9-i üjkve.
470. SztÁL, Szegvári NB. 1945. aug. 6-i üjkve.
471. SztÁL, Sándorfalvi NB 1945. július 28-i üjkve., Kiskundorozsmai NB lev. 17/1945. /március 11./, Tömörkény község 23/1945. sz.
472. Beér János: A helyi tanácsok kialakulása és fejlődése. Magyarországon /1945-1960/ Bp. 1962. 99. oldal.
473. Délmagyarország, 1944. nov. 22. Vásárhely Népe 1944. december 6. "Megtorlást a nyilasok ellen" c. cikk.
474. SztÁL, Szentesi NB 282/1945. Fábiansebestyénen község 2/1945. sz.
475. SztÁL, Csongrádi polg. mesteri iratok. 516/1945.
476. V. ö. Raszoly József i. m. /Részletesen tárgyalja a szegedi antifasiszta, nyilas-ellenes küzdelmet/ 14-17. oldal.
477. SztÁL, Csongrád város közigazgatási iratai 4086/1945.

478. SztÁL, Csongrád város közigazgatási iratai. 5100/1945.
479. SztÁL, Csongrádi képv. test. Jzkve. 1945. sz.n. /márc.30./
480. SztÁL, Csongrádi NB. 1945. május 29-i üjkve.
481. SztÁL, Tömörkény NB. 174/1945. /április 5./
482. SztÁL, Csongrád m. alispán 739/1945. /771/1945./
483. SztÁL, Szegedi polgármesteri iratok 61058/1944. Idézi Oltvai Ferenc i. m.
484. SztÁL, Szentesi NB 1945. április 25-i üjkve.
485. SztÁL, Mindszenti NB. 41/1945. /Február 27./
486. A kérdést teljes részletességgel tárgyalja Ruszoly József i. m. 14-25. oldalon.
487. U. o. Szegedi NB. 1944. dec. 12-i , 1945. jan. 2-i üjkve.
488. PI Archivum, Bp. 274-16/130/23-24. pagina.
489. Népszva. 1945. március 21.
490. SztÁL, Csongrádi NB, 1945. január 30-i üjkve.
491. Magyar Alföld, 1945. március 3. március 27. SztÁL, Szentesi NB, 241/1945.
492. Magyar Alföld, 1945. május 17, május 18.
493. SztÁL, Szegvári NB május 16-i üjkve, Magyar Alföld május 19, május 20, május 27.
494. Magyar Alföld, 1945. június 20.
495. SztÁL, Szentesi NB levelés 592/1945, 1945. aug. 11-i-üjkve. Magyar Alföld, 1945. augl 12.
496. SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB 439/1945.
497. SztÁL, th. közgyűlési jkve. 1945. márc. 17. Idézi Oltvai Ferenc i. m. 95. oldal.
498. SztÁL, Csongrád m. alispáni iratok. 739/1945. /1013/1945./
499. SztÁL, Szegedi polgármesteri iratok 3356/1945. E. sz.

és SztÁL, Csongrád megye alispáni iratok 739/1945.
/1013/1945./

500. Délmagyarország, 1944. december 13.

501. PB Archivuma 6042/1. öe.

502. PB Archivuma 6081/21. öe.

503. SztÁL, Szegedi főispáni iratok 274/1945.

504. Idézi Rácz János Dokumentumkötet, 72, 73, 75. sz. dok.
/Jelzetiből idézet, kéziratból/ és Délmagyarország
1945. június 27.

505. PI Archivum, Bp. 274-17/38/1-5. oldal. /Központi jelentés
1945. febr. 26./

506. Vásárhely Népe 1945. január 11. és február 9. és PB
Archivum, 6074/21. öe. 6010/21. öe.

507. SztÁL, Szentesi NB 180/1945, Csongrádi polg. m. 974/1944.
Csongrádi Hírlap 1945. március 17, Magyar Alföld 1945.
jún. 10.

508. PI Archivum 6074/21. öe. és 6010/21. öe.

509. SztÁL, Kiskiráltság 328/1945. /Alakuló jegyzőkönyv/

510. Magyar Alföld 1945. június 21, június 28. - Szegedi
Hírlap cikkei 1945. június-szeptember között.

511. PI Archivum Bp. 274-16/130/41. pagina és SztÁL, Tömör-
kény község 39/1945. V.ö. Az SzDP általános magatar-
tását jellemzi Szakács Sándor Földosztás és agrárfej-
lődés a magyar népi demokráciában. Bp. 1964.

512. Vásárhely Népe, 1945. január 18, "Mit akar a Független
Kisgazdapárt és Polgári Párt" c. cikk.

513. A Kisgazdapárt földreformjavaslata. Donáth Ferenc:
Agrártörténeti Szemlé 1962. 1-2. sz. Idézi M. Somlyai
Magda: Földreform 1945. 36. oldal.

514. M. Somlyai Magda: Földreform, 1945. Bevezető tanulmány
37. oldal.
515. Délmagyarország, 1945. jan. 11. január 19. - SztÁL,
MHI Kirendeltség Szentes 6/1-1945. Szegvári NB jan.
30-i üjkve., Csongrádi pm. iratok 606/1945.
516. Délmagyarország, 1945. február 20.
517. Délmagyarország, 1945. március 18 - Dr. Balogh István
államtitkár Szegeden nyilatkozott a földreform-ter-
vezetről" c. cikk.
518. Magyar Alföld, 1945. febr. 18. "A pártok közötti béké-
ről" c. cikk.
519. PB Archivum Szegedi NB. 1945. március 23-ai üjkve.
520. Magyar Alföld, 1945. március 25.
521. Magyar Alföld, 1945. március 22. "Megkezdődik a föld
felosztása" c. cikk, 1945. március 28.
522. SztÁL, Földhivatal iratai , Hmvhaly, 482-2/1945. sz.
523. SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB, 1945. április 21-i üjkve.
és NB levelezés 145/1945.
524. PB Archivum 30/5. öe./172-178. oldal.
525. Délmagyarország, 1945. febr. 28. "A Függetlens Kiszga-
zapárt nagygyűlése" /Begyiván János felszólalása/
526. Dr. Dömötör László-Szilágyi István: "Pártunk harca a
demokráciáért. /A Kiszgazdapárt története 1944. december
1947. január 1./ Bp. 1947. 176. oldal.
527. SztÁL, Szegvári NB, 1945. március 6-i üjkve. V. szám.
528. SztÁL, Csongrádi NB lev. 1/1945. /1945. március 30-i
jegyzőkönyv/
529. SztÁL, Csongrádi NB levelezés. /NPP levelezés/

530. SztÁL, Hódmezővásárhelyi NB. 1945. július 14-i üjkve.
és NB levelezés 430/1945.
531. Dr. Dömötör László - Szilágyi István, i. m. /526. j./
176. oldal.
532. Rákosi Sándor-Szabó Bálint: A pártok állásfoglalása
a nemzeti bizottságok kérdésében 1945 elején. /Adalé-
kok/ Párttörténeti Közlemények 1967. 1. sz. 95-96. old.
533. SztÁL, Kiskiráltsági NB 1945. február 25-i üjkve.
534. SztÁL, Sándorfalvi NB 1945. február 7-i üjkve.
535. PB Archivum, Szegedi NB 1945. július 13-i üjkve,
NB elevelezés, 1659/123/1945. és 1655/122/1945.
536. Z. Nagy Ferenc: Ahogy én láttam. Bp. Gondolat, 1965.
92. és 157. oldal.
537. PB Archivum 6048/21. öe. és 84/64. fond.
538. PI Archivum Bp. 274-16/130/42. pagina és PB Archivum
82/7. öe. 137. oldal.
539. PB Archivum 61/8, öe./377. oldal.
540. PB Archivum 6050/30. öe.
541. PB Archivum 61/8. öe. 378. oldal és SztÁL, Szentesi
NB. 1945. április 27-i jegyzőkönyve.
542. PB Archivum 82/7. öe./137. oldal.
543. PI Archivum Bp. 253/3/43. PB. Archivum 6010/21. öe.
544. PB Archivum, 84/46. öe. SztÁL, Mindszenti NB 59/1945.
64/1945. sz.
545. SztÁL, Csongrád megyei főispáni iratok 521/1945.
546. PB Archivum 6003/21. öe. és 6010/21. öe.
547. PB Archivum 17/94448/10-1945. 1945. április 5-i üjkve.
548. PB Archivum 6003/21. 21 öe.
549. PI Archivum, Bp. 253/3/43/6-7. pagina.

550. PB Archivum, 6olo/2l. öe.

I R O D A L O M

1. Balázs Béla: Népmozgalom és nemzeti bizottságok 1945-1946. Kossuth, 1961.
2. Balázs Béla: A nemzeti bizottságok szerepe népi demokráciánk létrejöttében. Budapest, 1955.
3. Berecz Árpád: Csongrád megye felszabadítása. Csongrád megyei Füzetek. Szeged, 1955.
4. Beér János: A helyitanácsok kialakulása és fejlődése Magyarországon /1945-1960/. Budapest, 1962.
5. Blaskovits János-Kiss György: Gondolatok az első negyedszázadról /1944-1969./ Gondolat, 1970.
6. Dégi István: A Magyar Kommunista Párt helyi szervezetinek megszervezése Csongrád megyében 1944-1946. között. Tudományos ülésszak Lenin születésének 100. Hazánk felszabadulásának 25. évfordulója tiszteletére. Szeged, 1970.
7. Donáth Ferenc: A Kisgazdapárt földreformjavaslata. Agrártörténeti Szemle 1962. 1962. 1-2. sz.
8. Dömötör László-Szilágyi István: Pártunk harca a demokráciáért. A Független Kisgazdapárt története. Budapest, 1947.
9. Fehér István: A szegedi munkásság harca a második világháború idején. Párttörténeti Közlemények X. évf. 1964. 2. szám.
10. Fehér István: A Magyar Kommunista Párt szegedi szervezetének kiépítése a felszabadulás után. Tiszatáj XX. évf. 1966. 4. sz.
11. Fehér István: A szegedi munkásság szervezeti helyzete a felszabadulás első éveiben. - Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Sectio Scientie

Socialismi. Tomus V. Szeged, 1967.

12. A Független Kisgazdapárt, Földmunkás és Polgári Párt 1945. eleji programtervezete. Dokumentum. /közli Vida István/. Párttörténeti Közlemények, 1970. 3. sz.
13. Galántai József: Magyar ujjaszületés. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front és az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakulása. /1944. október - 1945. április/. Budapest, 1954.
14. Gerő Ernő: Lesz magyar ujjaszületés. Szikra Kiadó Szeged, 1944. 2. sz.
15. Gaál Endre: Adalékok Szeged felszabadulásának történetéhez. Acta Universitatis Szegediensis, Sectio Historica. Tomus I. Szeged, 1957.
16. Gyóni Imre: A felszabadult Hódmezővásárhely 10 éve. Csongrád megyei Füzetek 2. sz. Hódmezővásárhely, 1954.
17. Huszonöt év történetéből. /Visszaemlékezések/ Társadalmi Szemle, 1970. 3. sz. és 6. sz.
18. A Kommunista Párt szövetségi politikája /1936-1962/ Kossuth, 1966. /Ságvári Ágnes és Zsilák András tanulmánya./
19. Kállai Gyula: A magyar függetlenségi mozgalom. Budapest, 1960.
20. Korom Mihály: A fasizmus bukása Magyarországon. A népi demokratikus átalakulás feltételeinek létrejötte /1943-1945./ Budapest, 1961.
21. A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944-1948. Szerkesztette: Rákosi Sándor és Szabó Bálint, Kossuth, 1967.

22. Lengyel Zsuzsa: A népfront néhány sajátossága Magyarországon 1944-1949 között. /Különnyomat/
23. Lőkös Zoltán: Szeged felszabadulása. Képek a város nagy esztendejéből. Csongrád megyei Füzetek, 3. sz. Szeged, 1954.
24. Magyarország története. II. kötet Gondolat. Budapest, 1964.
25. A magyar munkásmozgalom története III. kötet. /1945-1962./ Budapest, 1970.
26. Mód Aladár: A Kisgazdapárt utja. Budapest, 1947.
27. Z. Nagy Ferenc: Ahogy én láttam. Gondolat, Budapest, 1965.
28. Nagy István: A szegedi demokratikus ifjúsági mozgalom történetéről. /1944-1948/ Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, 1963.
29. Nagy István: A Csongrád megyei demokratikus ifjúsági mozgalom hagyományai Csongrád megyében. A KISZ Megyei Bizottság kiadványa, Szeged, 1969.
30. Nemes Dezső: Magyarország felszabadulása. Budapest, 1960.
31. Nemes Dezső: A népi Magyarország 15 éves fejlődése. Budapest, 1961.
32. Oltvai Ferenc: Szeged közigazgatása a város felszabadulásától az ország felszabadulásáig. Levéltári Közlemények XXXV. évf. Budapest, 1964.
33. Orbán Sándor: Egyház és állam 1945-1960. Kossuth, 1952.

34. Paál Jób-Radó Antal: A debreceni feltámadás. Debrecen, 1947.
35. Páhi Ferenc-Schneider Miklós: Pusztaszertől-Pusztaszering, - Dokumentumkötet. Csongrád megyei Múzeumi Füzetek, Szeged, 1965.
36. Pintér István: A Kommunisták Magyarországi Pártja szövetségi politikájának főbb vonásai 1936 és 1945. között. /A Kommunista Párt szövetségi politikája 1936-1962. - Kossuth, 1962./
37. Pintér István: A magyar ellenállás és 1944. október 15-e. Századok, 1970. 1. sz.
38. Pintér István: Magyarország felszabadítása és a társadalmi változások feltételeinek létrejötte. - Párttörténeti Közlemények 1970. 1. sz.
39. Rákosi Sándor-Szabó Bálint: A pártok állásfoglalása a nemzeti bizottságok kérdésében. 1945 elején. /Adalékok? Párttörténeti Közlemények 1967. 1. sz.
40. Rácz János /szer./ Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásszorgalmának történetéből 1944-1945. Szeged, 1970.
41. Rácz János: Az üzemi bizottságok szerepe a magyar népi demokratikus forradalom kibontakozásában, 1944-1945. Acta Universitatis Szegediensis. Sectio socializmi. Tomus IV. Szeged, 1967.
42. Rácz János: Felszabadulás és forradalom. Tiszatáj, 1970. 4. sz.

43. Ruszoly József: A Szegedi Nemzeti Bizottság megalakulásáról. Tisztaúj, XVIII. évf. 10. sz. /1964. október/
44. Ruszoly József: A Szegedi Nemzeti Bizottság részvétele a demokratikus államhatalom gyakorlásában. /1944. december - 1945. január/ - Acta Universitatis Szegedien-sis De Attila József nominatae. Acta Juridica et Poli-tica. Tomus XIII. Fasciculus 6. Szeged, 1966.
45. Ságvári Ágnes: Népfront és koalíció /1936-1948/. Kos-suth, 1967.
46. Ságvári Ágnes: Tömegmozgalmak és politikai küzdelmek Budapesten, 1945-1947. Kossuth, 1967.
47. M. Somlyai Magdalna: Földreform 1945. Kossuth, 1965.
48. Szakács Sándor: Földosztás és agrárfejlődés a magyar népi demokráciában. 1945-1948. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1964.
49. Szabó Bálint: Népi demokrácia és forradalomelmélet. Kossuth, Budapest, 1970.
50. Szabó Bálint: A főbb politikai irányzatok nézetei a fejlődés perspektívájáról Magyarországon 1945 végén - 1946 első felében. Párttörténeti Közlemények 1969. 2. szám.
51. Tóth István: A Nemzeti Parasztpárt a Függetlenségi Frontban 1945 nyarán és őszén. - Párttörténeti Közle-mények 1968. 1. sz.
52. Tóth István: Politikai küzdelmek a Nemzeti Parasztpárt-ban 1946-1947 fordulóján. - Párttörténeti Közlemények 1969. 2. szám.

53. Tóth István: A koalíciós pártok centrumának jellegéről és szerepéről a népi demokratikus forradalmakban.
Párttörténeti Közlemények. 1960. 1.sz.
54. Vida István: Az 1945-ös választások és a Kisgazdapárt.
Történelmi Szemle, 1970. 2. sz.
55. Vida István: A Magyar Közösség és a Kisgazdapárt.
Történelmi Szemle, 1970. 1. sz.
56. Zsilák András: A népi demokratikus forradalom és a nemzeti demokratikus erők összefogásának kommunista politikája. A József Attila Tudományegyetem ünnepi Actája
Lenin születésének 100. és hazánk felszabadulásának 25. évfordulója alkalmából. Szeged, 1970.

Sajtó-bibliográfia

Szegedi Népakarat, 1944. október

Magyar Népakarat /Szentese/ 1944. október

Vásárhely Népe 1944-1945.

Délmagyarország 1944-1945.

Szegedi Szabad Szó 1945.

Szegedi Hirlap 1945.

Szegedi Népszava 1945.

Magyar Alföld 1945.

Tiszavidék 1944.

Csongrádi Hirlap 1945.

T A R T A L O M

Bevezető	1. oldal
I. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front létrejötte Szegeden és Csongrád megyében	
1. A népfront-politika értelmezése	5. oldal
2. Az MNFF létrejötte Szegeden	11. oldal
3. Az MNFF létrejötte Csongrád megyében	27. oldal
II. A népfront programja és a pártok állás- pontja a programmal kapcsolatban	
1. Az MKP és az MNFF programja	52. oldal
2. A koalíciós pártok álláspontja a programmal kapcsolatban /NPP, SZDP, PDP és FKP álláspontja/	55. oldal
3. A demokratikus erők megerősödése, a pártok szervezeti kiépülése	71. oldal
III. Pártellentétek kibontakozása az MNFF programjának megvalósításában	121. oldal
1. Az antifasiszta harc	124. oldal
2. Az antifasiszta belső harc	136. oldal
3. Demokratizálódási feladatok és egy- ség a népfrontban	179. oldal
Összegezés	200. oldal
Jegyzetek	203. oldal
Irodalomjegyzék	236. oldal
Sajtó-bibliográfia	242. oldal
Tartalom	243. oldal

38/1970-71.
.....bksz.

Dr. Serfőző Lajos elvtársnak
egyetemi docens

Kanyó Ferenc
Tárgy :
doktori szigorlata
Mell. sz. : 1 db. disszertáció

H e l y b e n

Professzor Elvtárs !

Mellékelve **Kanyó Ferenc: Népfrentpolitika és koalíciós ellentétek**
.....
Szegeden és Csongrád megyében 1944-1945-ben

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbirálni sziveskedjék. Legyen szabad
Professzor Elvtárs szives figyelmét felhívnom tanácsulésünk ama határozatára, amely a birálat
elkészítésének és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított harmadik hónap
utolsó napjában állapította meg.

A mellékelt értekezést a birálat elkészítése után sziveskedjék átadni tanszéke könyvtárosának lel-
tárba vétel és a könyvtárban való elhelyezése céljából.

Szeged, ..1971. ápr. 21.

Kalcsin László

.....
d é k á n

A kiadmány hiteles :

Kalcsin László
.....
dékáni hiv. vezető

Kapták : **Dr. Rácz János tszv. docens**
Dr. Serfőző Lajos docens tanszékvezető
Dr. Szilágyi Pál tanszéki könyvtáros
..... tanszéki könyvtáros

38-16/1968-69. sz.

Tárgy : Szántó Ferenc

doktori szigorlata

Mell. sz. : 1 db. disszertáció

Dr. Serfőző Lajos elvtársnak
egyetemi docens

H e l y b e n

Professzor Elvtárs !

Mellékelve Szántó Ferenc "Bányamunkás mozgalmak a tatabányai szénmedencében
/1939-1945/"

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni sziveskedjék. Legyen szabad
Professzor Elvtárs szives figyelmét felhívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a bírálat
elkészítésének és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított harmadik hónap
utolsó napjában állapította meg.

A mellékelt értekezést a bírálat elkészítése után sziveskedjék átadni tanszéke könyvtárosának lel-
tárba vétel és a könyvtárban való elhelyezése céljából.

Szeged, 1969. április 22.

A kiadmány hiteles :

.....
déli hiv. vezető

.....
déli

Kapták : Dr. Mérei Gyula prof.

Dr. Serfőző Lajos doc. társbíró

Dr. Szilágyi Pál . . . tanszéki könyvtáros

..... tanszéki könyvtáros